

Statisztikai Szemle

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

DR. BOZSONYI KÁROLY, ÉLTETŐ ÖDÖN, DR. HARCSA ISTVÁN, DR. HUNYADI LÁSZLÓ,
DR. HÜTTL ANTÓNIA (főszerkesztő), DR. JÓZAN PÉTER, DR. LAKATOS MIKLÓS,
DR. MELLÁR TAMÁS, DR. RAPPAI GÁBOR, SÁNDORNÉ DR. KRISZT ÉVA,
DR. SIPOS BÉLA, DR. SPÉDER ZSOLT, SZABÓ PÉTER, DR. VARGHA ANDRÁS,
DR. VITA LÁSZLÓ, DR. VUKOVICH GABRIELLA (a Szerkesztőbizottság elnöke)

92. ÉVFOLYAM 10. SZÁM

2014. OKTÓBER

*A Statisztikai Szemlében megjelenő tanulmányok
kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem esnek szükségképp egybe
a KSH vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.*

Utánnomás csak a forrás megjelölésével!

ISSN 0039 0690

Megjelenik havonta egyszer
Főszerkesztő: dr. Hüttl Antónia
Osztályvezető: Dobokayné Szabó Orsolya
Kiadja: a Központi Statisztikai Hivatal
A kiadásért felel: dr. Vukovich Gabriella
2014.113 – Xerox Magyarország Kft.

Szakreferensek: dr. Németh Zsolt, dr. Laczka Éva
Szerkesztők: Bartha Éva, dr. Kondora Cosette, Visi Lakatos Mária
Tördelőszerkesztők: Bartha Éva, Simonné Káli Ágnes

Szerkesztőség: Budapest II., Keleti Károly utca 5–7. Postacím: Budapest, 1525. Postafiók 51.

Telefon: 345-6908, 345-6546

Internet: www.ksh.hu/statszemle

E-mail: statszemle@ksh.hu

Kiadó: Központi Statisztikai Hivatal, Budapest II., Keleti Károly utca 5–7.

Postacím: Postafiók 51. Budapest, 1525. Telefon: 345-6000

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzlet (1089 Budapest, Orczy tér 1.).

Előfizethető közvetlen a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján,
valamint e-mailen (hirlapelofizetes@posta.hu) és faxon (303-3440).

További információ: 06-80-444-444

Előfizetési díj: fél évre 6 000 Ft, egy évre 10 800 Ft

Beszerezhető a KSH Információs Szolgálatán (Budapest II., Fényes Elek u. 14–18. Telefon: 345-6789)

Tartalom

Tanulmányok

Nők az Európai Parlamentben, az európai uniós nőpoliti- ka – <i>Koncz Katalin</i>	853
A jóllét területi különbségei Magyarországon: egy lehet- séges térségfejlettségi index alkalmazása – <i>Fertő</i> <i>Imre – Varga Ágnes</i>	874
A hazai felsőoktatási részdős képzés néhány felvételi tendenciája és rekrutációs jellemzője – <i>Polónyi</i> <i>István</i>	892

Fórum

Beszélgetés Tóth István Györggyel – <i>Harcza István</i>	919
Beszámoló az Európai Népesedési Konferenciáról – <i>Ka- pitány Balázs</i>	928
Hírek, események	930

Szakirodalom

Folyóiratszemle

Rippy, D.: A fogyasztói árindex első száz éve: módszertani és politikai történet – (<i>Marton</i> <i>Ádám</i>)	934
Wölfel, A.: Az OECD 2013. évi összefoglalója a termelékenységi mutatókról – (<i>Nádudvari Zol- tán</i>)	939
Just, T.: A lakáspolitikai aszimmetriája – (<i>Varga</i> <i>Anna</i>)	941
Kiadók ajánlata	943
Társfolyóiratok	945

Nők az Európai Parlamentben, az európai uniós nőpolitika

Koncz Katalin,
a Budapesti Corvinus Egyetem
egyetemi tanára
E-mail:
professor.katalin.koncz@gmail.com

A nők pozíciója Európa politikai csúcsvezetésében gyenge. A nők egyenlő esélyének segítését célzó stratégiák, határozatok, ajánlások, akcióprogramok nagy száma jelentős előrelépést sejtetett, ez azonban nem következett be az elmúlt évtizedekben. Az Európai Unió legfelsőbb hatalmi posztjait is a férfiak uralják. Legerőteljesebb a női jelenlét az Európai Parlament képviselői között, ami országok és pártcsaládok szerint nagy szóródást mutat. Kedvezőtlen a magyarországi női részvétel az Európai Parlamentben, az utolsó előtti helyet foglaljuk el a tagországok között. A tanulmány átfogó képet nyújt a nők jelenlétéről az Európai Parlamentben, bemutatja a változás tendenciáját és a közreműködő mechanizmusokat. A pártok kulcsszerepet játszanak ebben a folyamatban, mivel a választói akarat a pártpreferencia alapján érvényesül, a mandátumszerzést pedig egyértelműen a pártok jelöltállítási gyakorlata, a listahelyezés és a nyerési esély határozza meg.

Tárgyszó:
Választási statisztika.
Nők.

A világ fejlettebb térfelében napjainkra nemzetközi ajánlások sora született a nők elleni hátrányos megkülönböztetés minden formájának felszámolására. Intézkedések támogatják a nők esélyegyenlőségének megteremtését és javítását a politika, a gazdaság, valamint a család szférájában. Jóllehet az Európai Unió is szorgalmazza a nemek (nők) esélyegyenlőségének megteremtését, számos határozatot és ajánlást fogalmazott meg, intézményrendszerének csúcsán mégis kevés nő található.

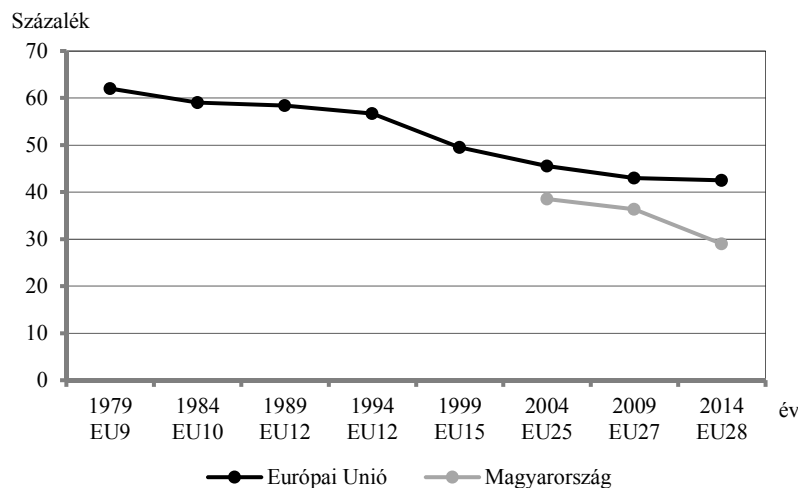
Az Európai Unió legfontosabb törvényhozó és végrehajtó hatalmi ágai az Európai Parlament (EP), az Európai Unió Tanácsa¹ és az Európai Bizottság. A választói akarat az európai parlamenti képviselők személyét illetően a pártpreferencia alapján érvényesül. A választók ugyanis listákra szavaznak, a listákon a megjelenítést és a helyezést a pártok döntenek el.

1. A női jelenlét az Európai Parlamentben

Jelenlegi formájában az Európai Parlament a nyolcadik ciklusát tölti. A választáson való részvétel folyamatosan csökken, jelezve a választók viszonyát az Európai Unióhoz és a Parlamenthez. Míg 1979-ben Európai Unió kilenc tagállama választóinak 62,0 százaléka járult az urnákhoz, 2014-ben a 28 tagállam lakosságának 42,5 százaléka. A részvétel jelentősen szóródik a tagállamok között: legmagasabb volt 2014-ben Belgiumban (89,6%), a legalacsonyabb Szlovákiában (13,1%). A kelet-közép-európai országok nagy reményeit követő csalódottságát fejezi ki, hogy többségükben (Litvánia kivételével (47,4%)) a legalacsonyabbak közé tartozik a választók azon aránya, akik éltek a szavazati jogukkal az európai parlamenti választásokon (<http://www.eredmenyek-valasztasok2014.eu/hu/turnout.html>). A hazai választási részvétel az unióbeli átlag alatt marad (lásd az 1. ábrát), és lényegesen kevesebb (29,0%), mint az országgyűlési választásokon (61,2%).

¹ Nem szerencsés az elnevezés, mert a laikus közvélemény nem tud eligazodni a majdnem azonos nevű három szervezet között. Az *Európai Unió Tanácsa* az uniós országok minisztereinek testülete, feladata jogszabályok elfogadása és a szakpolitikák összehangolása. Nem tévesztendő össze az *Európai Tanáccsal*, amely az Európai Unió csúcsszerve, minnek keretében az uniós vezetők (a tagállamok állam- és kormányfői, az Európai Tanács elnöke, az Európai Bizottság elnöke) az uniós politika prioritásait határozzák meg. Az *Európa Tanács* az európai államok regionális (nem uniós) nemzetközi szervezete.

1. ábra. Részvétel az európai parlamenti választásokon, 1979–2014

Forrás: <http://www.results-elections2014.eu/en/turnout.html>

1.1. A női részvétel az európai parlamenti képviselők között

A nők pozíciója Európa csúcvezetésében elenyésző. 2014 áprilisában, az Unió országaiban két női elnök volt (Málta és Litvánia), a kormányokban a női jelenlét uniós átlaga 27 százalék (EC [2014]). Legmagasabb napjainkban a nők aránya a francia kormányban, ahol a miniszterek fele nő.²

Az Európai Unió legfelső hatalmi posztjait a férfiak uralják. Az Európai Parlamentnek eddig két nőelnöke volt,³ az Európai Tanácsban egy nő elnökölt.⁴ 2014-ben is férfi az Európai Parlament és az Európai Tanács elnöke.⁵ Az Európai Bizottságnak mindig férfi volt az elnöke, jelenleg is férfi.⁶ 1989-ben került be nő először a Bizott-

² <http://www.gouvernement.fr/institutions/composition-du-gouvernement>

³ *Simone Veil* (a közvetlenül megválasztott parlament első női elnöke 1979–1982) és *Nicole Fontaine* (1999–2002). http://europa.eu/about-eu/basic-information/eu-presidents/index_hu.htm

⁴ *Angela Merkel* (2007. január–június). http://europa.eu/about-eu/basic-information/eu-presidents/index_hu.htm

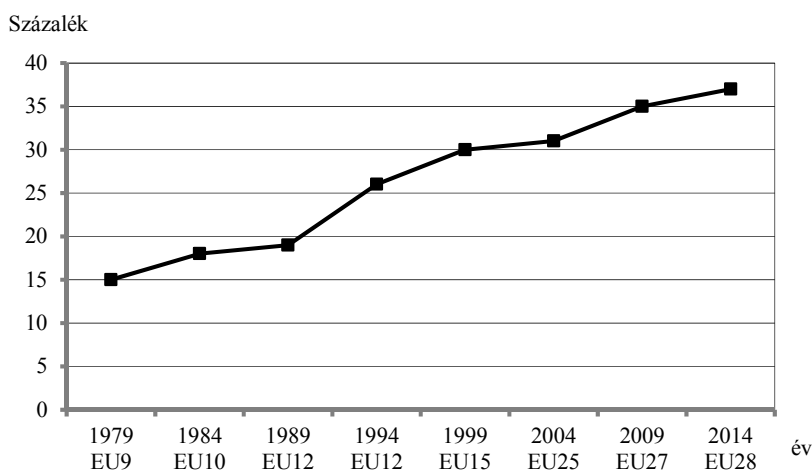
⁵ Az Európai Parlament elnöke *Martin Schulz*, az Európai Tanács elnöke *Herman Van Rompuy*.

⁶ Jelenleg *Jean-Claude Juncker* az Európai Bizottság elnöke. Az Európai Tanács javasolja az elnökjelöltet a Bizottság élére, az európai parlamenti képviselők hagyják jóvá. Az Elnök választja ki a biztosokat az EU-tagországok által jelölt személyek közül, akiket először a Miniszterek Tanácsa, majd a Parlament elé terjeszti jóváhagyásra. A jelenlegi Bizottság 2014. október 31-éig van hivatalban. Az Európai Parlament 2014. júliusban megszavazta, az Európai Unió Tanácsa kinevezte a négy ideiglenes EU-biztos, akik október 31-ig vették át az EP-taggá választott korábbi uniós biztosok feladatait. Magyarország *Andor László* helyett *Navracsics Tibort* jelöli.

ságba, akkor mindjárt kettő,⁷ 1995 és 1999 között már öt nőtagja volt. Jelenleg a huszonnyolc biztos közül kilenc nő, hárman alelnökök.⁸ Legerőteljesebb a női jelenlét az Európai Parlament képviselői között.

A nők részvétele az Európai Parlamentben folyamatosan emelkedett az elmúlt évtizedekben. Míg 1979-ben az Unió kilenc államában 15 százalék volt a nők aránya, 2014-ben a 28 tagállamban 37 százalék. (Lásd a 2. ábrát.) Elérte azt a kritikus értéket, amikor szakirodalmi források és nőmozgalmi elvárások szerint a női befolyás érzékelhetővé válik. Vizsgálataim szerint ez nem következett be. Nem volt hangsúlyosabb a női esélyegyenlőség kérdése a gyakorlati munkában, sőt inkább visszaszorult az elmúlt évek során. A nők a férfiakkal együtt a pártcsalád prioritásai szerint szavaznak.

2. ábra. A nők aránya az Európai Parlament képviselői között, 1979–2014

Forrás: <http://www.eredmenyek-valasztasok2014.eu/hu/gender-balance.html>

2014-ben, az Európai Parlamentben a máltai nők aránya a legmagasabb: a képviselők több mint kétharmada nő. Kirívóan alacsony a női jelenlét Litvánia esetében, ahol a képviselőknek csak 9 százaléka nő. (Lásd az 1. táblázatot.) Magyarország, Litvániát és Ciprust megelőzve, az utolsó előtti harmadik helyen áll 19 százalékos női részvétellel. Uniós tagságunk (2004) óta felére esett vissza a nők aránya az euró-

⁷ A görög *Vasso Papandreou* és a francia *Christiane Scrivener*. <http://www.europarl.europa.eu/meps/hu/search.html>

⁸ 2009–2014 között az elnök *José Manuel Barroso*, nyolc alelnök között három nő van: *Catherine Ashton* (az Unió külügyi és biztonságpolitikai főképviselője), *Viviane Reding* (Jogérvényesülés, alapvető jogok és uniós polgárság), *Neelie Kroes* (Digitális politika). http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/members/index_hu.htm

pai törvényhozó testületben. Míg az első két periódusban a képviselők több mint egyharmada nő volt, jelenleg alig egyötöde.

Az Unió megalakulását követően – négy ország kivételével – különböző időpontokban visszaesett a nők aránya a képviselők között. Csak az Egyesült Királyságban (egy stagnáló periódust követően) és 2004. évi belépése óta Lengyelországban emelkedett folyamatosan a női jelenlét az Európai Parlamentben, Magyarországon és Litvániában pedig folyamatosan csökkent. A legrégebbi tagállamok közül a legnagyobb kilengéseket Írország mutatja. Itt a minimális és a maximális nőarány közötti különbség (48 százalékpont), a legkisebb Dániában (15 százalékpont). Kiemeljük Máltát, ahol a nők európai parlamenti részaránya nulláról kétharmadra emelkedett, bár a 2009 és 2014 közötti időszak második felében a változások miatt már 50 százalék volt.

A 2004. év óta érvényesülő tendenciák szerint a tagországok négy típusba sorolhatók. A magyarországihoz hasonló, folyamatos csökkenés jellemző Bulgáriára, Franciaországra és Litvániára. Ezzel ellentétben folyamatosan emelkedett a nők aránya Ausztriában, Cipruson, az Egyesült Királyságban, Horvátországban, Lengyelországban, Portugáliában, Spanyolországban és Svédországban. Átmeneti visszaesést követően 2014-re emelkedett a nők aránya Csehországban, Írországban, Luxemburgban és Szlovéniában. Végül a negyedik típusba azok az országok sorolhatók, ahol átmeneti emelkedést követően 2014-re csökkent a női részarány: Belgiumban, Dániában, Finnországban, Görögországban, Lettországban, Németországban, Romániában és Szlovákiában. Három ország válik ki a felsorolt csoportokból. Észtországban mindhárom periódusra jellemző, hogy a képviselők fele nő. Két periódusban tapasztalható azonos női részarány után Hollandiában csökkent, Olaszországban emelkedett a nők aránya. (Lásd az 1. táblázatot.)

A fejlett és a dél-európai országok többségében a nők aránya magasabb az Európai Parlamentben, mint a nemzeti parlamentekben. (Lásd a 2. táblázatot.) Belgium, Dánia és Németország kivétel az általános trend alól. Különösen nagy a nők jelenléte közötti különbség a két testületben Málta és Írország esetében, ahol az Európai Parlamentbe delegált nők aránya 4,7-szer és 3,5-szer nagyobb, mint a nemzeti parlamentekben. *Antal és Izraeli* [1993] az Európai Parlament és a nemzeti parlamentek közötti női hatalmi különbséget a pozíció kisebb hatáskörével és presztízsével magyarázza, ami miatt kevésbé vonzó a karrierorientált férfiak számára. A jelenség azt igazolja, hogy a hatalmi pozícióban való női jelenlét általános törvényszerűségei az európai parlamenti posztokra is jellemzők.⁹ A nők a kisebb döntési kompetenciával rendelkező pozíciókban vannak nagyobb arányban jelen.

⁹ Írásaimban rendszeresen foglalkoztam ezzel a kérdéssel, például (*Koncz* [1984], [1994]).

1. táblázat

*A nők arányának alakulása az egyes országok európai parlamenti képviselői körében, 1979–2014
(százalék)*

Ország	1979.	1984.	1989.	1994.	1999.	2004.	2009.	2014.
	év							
Ausztria					38	28	41	44
Belgium	8	17	17	32	28	33	36	29
Bulgária*						44	41	29
Ciprus						0	33	17
Csehország						21	18	24
Dánia	31	38	38	44	38	43	46	38
Egyesült Királyság	14	15	15	18	24	26	33	41
Észtország						50	50	50
Finnország					44	43	62	54
Franciaország	22	21	23	30	40	45	44	42
Görögország		8	4	16	16	29	32	24
Hollandia	20	28	28	32	35	48	48	42
Horvátország**							33	45
Írország	13	13	7	27	33	38	25	55
Lengyelország						15	22	24
Lettország						33	38	37
Litvánia						38	25	9
Luxemburg	17	50	50	50	33	50	17	33
Magyarország						38	36	19
Málta						0	0*	67
Németország	15	20	31	35	37	33	37	36
Olaszország	14	10	12	13	11	21	21	40
Portugália			13	8	20	25	36	38
Románia*						29	36	31
Spanyolország			15	33	34	26	36	41
Svédország					41	47	56	65
Szlovákia						36	38	31
Szlovénia						43	29	37

* 2007. év.

** 2013. év.

Megjegyzés. Mindenkor a választás időpontjában érvényes érték, ami a periódus végére általában megváltozik.

Forrás: <http://www.results-elections2014.eu/en/country-results-at-2014.html> alapján.

2. táblázat

*A nők aránya az Európai Parlamentben és a nemzeti parlamentekben
a fejlett- és a dél-európai piacgazdaságokban, 2014*

Ország	Nők aránya (százalék)		Európai Parla- ment/nemzeti parlament
	az Európai Parlamentben	a nemzeti parlamentekben	
Málta	67,0	14,3	4,7
Svédország	65,0	40,5	1,6
Írország	55,0	15,7	3,5
Finnország	54,0	42,5	1,3
Ausztria	44,0	33,3	1,3
Hollandia	42,0	38,7	1,1
Franciaország	42,0	26,2	1,6
Spanyolország	41,0	39,7	1,0
Egyesült Királyság	41,0	22,6	1,8
Olaszország	40,0	31,4	1,3
Dánia	38,0	39,1	1,0
Portugália	38,0	31,3	1,2
Németország	36,0	36,5	1,0
Luxemburg	33,0	28,3	1,2
Belgium	29,0	41,3	0,7
Görögország	24,0	21,0	1,1
Ciprus	17,0	12,5	1,4

Forrás: <http://www.europarl.europa.eu/meps/hu/map.html>, <http://www.eredmenyek-valasztasok2014.eu/hu/country-results-dk-2014.html#table05>, <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm>

Hasonló tendencia figyelhető meg a később csatlakozó közép-kelet-európai térségben is. Szlovénia, Lengyelország és Litvánia kivételével a nők aránya magasabb az Európai Parlamentben, mint a nemzeti parlamentekben. (Lásd a 3. táblázatot.) Leghangsúlyosabb az észtsországi női részvétel az Európai Parlamentben, ahol az ország belépése óta a képviselők fele nő. Esetükben és Romániában a legnagyobb a különbség a két testületben a női jelenlét tekintetében: az európai parlamenti képviselők aránya több mint kétszerese a nemzetinek. Litvánia gyakorlata egyedülálló, a nemzeti parlamentben a képviselők aránya majdnem háromszoros.

3. táblázat

*A nők aránya az Európai Parlamentben és a nemzeti parlamentekben
a kelet-közép-európai országokban, 2014*

Ország	Nők aránya (százalék)		Európai Parla- ment/nemzeti parlament
	az Európai Parlamentben	a nemzeti parlamentekben	
Észtország	50,0	19,0	2,6
Horvátország	45,0	23,8	1,9
Lettország	37,0	25,0	1,5
Szlovákia	31,0	18,7	1,7
Szlovénia	31,0	33,3	0,9
Románia	31,0	13,5	2,3
Bulgária	28,0	24,6	1,1
Lengyelország	24,0	24,3	1,0
Csehország	24,0	19,5	1,2
Magyarország	19,0	9,5	2,0
Litvánia	9,0	24,1	0,4

Forrás: <http://www.europarl.europa.eu/meps/hu/map.html>, <http://www.eredmenyek-valasztasok2014.eu/hu/country-results-dk-2014.html#table05>, <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm>

A nők aránya jelentősen szóródik pártcsaládok szerint. A perióduson belüli átrendeződés is számottevő az új tagok belépésével (az arányok változnak), illetve az országok képviselőinek cseréje miatt (mint például Málta esetében). Az Európai Parlamentben is érvényesül a nemzetközi tendencia, miszerint a konzervatív, magukat jobboldalinak valló pártokban kisebb a női részarány, mint a baloldalon. Míg a korábbiakban a Zöldek képviselőcsoportjában volt a legmagasabb a nők aránya, 2014-ben az Egységes Európai Baloldal/Északi Zöld Baloldal Képviselőcsoportban, ahol a képviselők majdnem fele nő. (Lásd a 4. táblázatot.) A nők többségét értelem-szerűen a két legnagyobb pártcsalád, a Szocialisták és Demokraták Progresszív Szövetsége (31,4%), és az Európai Néppárt (Kereszténydemokraták – 24,8%) képviselőcsoportja adja.

A 2009 és 2014 közötti időszakban zajlott változás és az új választás eredménye alapján a pártcsaládok négy csoportba sorolhatók. Három pártcsaládban folyamatosan emelkedett a képviselőnők aránya, kettőben csökkent. Feltűnő, hogy a Zöldek/Európai Szabad Szövetség képviselőcsoportjában folyamatosan és nagymértékben esett a nők aránya, 55 százalékról 42 százalékra.

4. táblázat

A nők aránya az Európai Parlament pártcsaládjaiban, 2014
(százalék)

Képviselőcsoportok	A nők aránya		
	2009-ben megválasztottak	2014-ben lekötözökök	2014-ben megválasztottak
Egységes Európai Baloldal/Északi Zöld Baloldal	28,6	37,1	48,1
Európai Konzervatívok és Reformerek	13,0	22,8	21,4
Európai Néppárt (Kereszténydemokraták)	33,6	34,4	30,9
Független képviselők	18,5	24,2	26,9
Liberálisok és Demokraták Szövetsége Európáért	45,7	42,2	39,7
Szabadság és Demokrácia Európája	15,6	6,5	37,5
Szocialisták és Demokraták Progresszív Szövetsége	40,2	43,1	45,0
Zöldek/Európai Szabad Szövetség	54,6	49,1	42,0
Európai Parlament összesen	35,1	36,3	36,5

Forrás: <http://www.europarl.europa.eu/meps/hu/search.html?politicalGroup=4269>

5. táblázat

A nők arányának változása az Európai Parlament pártcsaládjaiban, 2009–2014

A változás jellege	Pártcsaládok
Folyamatos emelkedés	Egységes Európai Baloldal/Északi Zöld Baloldal, Szocialisták és Demokraták Progresszív Szövetsége, Független képviselők, Európai Parlament összesen
Folyamatos csökkenés	Zöldek/Európai Szabad Szövetség, Liberálisok és Demokraták Szövetsége Európáért
Átmeneti emelkedés után csökkenés	Európai Konzervatívok és Reformerek, Európai Néppárt (Kereszténydemokraták)
Átmeneti csökkenés után emelkedés	Szabadság és Demokrácia Európája

1.2. Nők az Európai Parlament bizottságaiban

Napjainkban 22 bizottság működik az Európai Parlamentben. A bizottságok vezetőinek többsége férfi. Az előző periódusban egyharmaduk volt nő, jelenleg a 22 bi-

zottságból 10 élén áll nő (45,5%).¹⁰ A bizottságokba állandó és póttagokat delegálnak a pártok. 2014-ben az állandó bizottsági¹¹ tagok 38,0 százaléka nő.

6. táblázat

A nők az Európai Unió állandó bizottságaiban 2014-ben
(százalék)

Állandó bizottság	Tagok	Póttagok	Együtt
Külügy	18,3	28,6	23,4
Emberi jogok	26,7	38,9	31,3
Biztonság- és védelempolitika	20,0	12,0	17,3
Fejlesztés	28,6	30,8	29,6
Nemzetközi kereskedelem	36,6	25,0	30,9
Költségvetés	29,3	13,9	22,1
Költségvetés-ellenőrzés	20,0	33,3	26,3
Gazdasági és monetáris ügyek	23,0	42,3	31,9
Foglalkoztatás és szociális ügyek	61,8	45,7	54,5
Környezetvédelem, közegészségügy és élelmiszer-biztonság	45,6	43,3	44,4
Ipar, kutatás és energiaügy	23,9	31,3	27,5
Belsőpiac és fogyasztóvédelem	45,0	44,7	44,9
Közlekedés és idegenforgalom	38,8	32,6	35,8
Regionális fejlesztés	37,2	31,7	34,5
Mezőgazdaság és vidékfejlesztés	28,9	37,8	33,3
Halászat	33,3	45,8	39,6
Kultúra és oktatás	41,9	48,4	45,2
Jogi ügyek	44,0	36,4	40,4
Állampolgári jogok, bel- és igazságügy	61,2	46,4	53,3
Alkotmányos ügyek	16,0	28,0	22,0
Nők jogai és esélyegyenlőség	94,3	75,0	85,1
Petíciók	64,7	41,4	54,0
Összesen	38,0	37,1	37,6

Forrás: <http://www.europarl.europa.eu/committees/hu/afet/members.html?action=14&webCountry=&webTermId=&name=&politicalGroup=&bodyType=&bodyValue=&type=&filter=#menuzone>

¹⁰ Emberi jogok, Biztonság- és védelempolitika, Fejlesztés, Költségvetés-ellenőrzés, Belsőpiac és fogyasztóvédelem, Regionális fejlesztés, Kultúra és oktatás, Alkotmányos ügyek, Nők jogai és esélyegyenlőség, Petíciók. <http://www.europarl.europa.eu/committees/hu/home.html>

¹¹ A 2009 és 2014 közötti periódusban három külön bizottság működött: Politikai kihívások bizottsága (2011. június 30-án befejezte tevékenységét), Pénzügyi, gazdasági és szociális válság bizottság (2011. július 31-én befejezte tevékenységét), Szervezett bűnözés, korrupció és pénzmosás bizottság (2013. október 23-án befejezte tevékenységét). <http://www.europarl.europa.eu/committees/hu/afet/home.html>

A nemzetközi tapasztalatokkal megegyezően a nők jelenléte a humánügyekkel kapcsolatos bizottságokban a legjelentősebb. Kiemelkedően magas az arányuk a Nők jogai és esélyegyenlőség bizottságban, és feltűnően kicsi a Biztonság- és védelempolitika bizottságban. A tagok felét meghaladja a Foglalkoztatás és szociális ügyek, az Állampolgári jogok, bel- és igazságügy, valamint a Petíciók bizottságban. A póttagok körében összességében kisebb a nők aránya, mint a tagok között, a 22 bizottságból 10-ben haladja meg azt. (Lásd a 6. táblázatot.)

1.3. A Nők jogai és esélyegyenlőség bizottság tevékenysége

Nőjogi bizottság különböző neveken 1984 óta működik, amely fontos szerepet játszott abban, hogy az esélyegyenlőség bekerüljön az Európai Parlament vérkeringésébe. A bizottság jelenlegi elnöke a spanyol *Iratxe Garcia Pérez* (Szocialisták és Demokraták Progresszív Szövetsége Európai Parlamenti Képviselőcsoport), korábbi elnöke a svéd *Mikael Gustafsson* volt. Magyarországról 2009–2014 között *Gurmai Zita* a bizottság alelnöke volt és *Járóka Livia* bizottsági tag. Jelenleg *Morvai Krisztina* a bizottság tagja, *Pelczné Gáll Ildikó* póttagja.

A bizottság feladata az esélyegyenlőség politika meghatározása, a nők jogainak védelme, a nemi alapú diszkrimináció megszüntetése. Prioritást élvez a nemek közötti bérszakadék, a nők körében tapasztalható szegénység, a nők döntéshozatalban való alulreprezentáltsága, a nő- és gyermekkereskedelem, valamint a nők és gyermekek elleni erőszak problémája. A férfiak helyzetéről és védelméről még a nők helyzetével összefüggésben sem esik szó.

A bizottság (ritkán) előterjesztéseket készít és véleményez, sajtóközleményeket ad ki, tanulmányokat készíttet, munkacsoportokat szervez. A 2009 és 2014 közötti periódusban hét ország (Görögország, Horvátország, Írország, Litvánia, Magyarország, Olaszország, Portugália) tanulmányát jelentette meg. Rétegtanulmányok készültek a mozgássérült nőkről, a fiatal nők munkanélküliségéről, a roma nők helyzetéről (horvátországi, magyarországi jelentés és összefoglaló tanulmány). Áttekintik a nők helyzetét a különböző gazdasági ágazatokban és intézményekben (halászat és mezőgazdaság, politika és média, kvóták alkalmazásának gyakorlata, unióbeli intézmények, választási rendszer). Tanulmányok készülnek a különböző politikai és gazdasági jelenségeknek a nők helyzetére gyakorolt hatásáról (válság, arab tavasz). Az elkészült tanulmányokban hangsúlyos szerepet kap a nők elleni erőszak (öt tanulmány foglalkozik ezzel). Elemezték a menedékkérvényeket, a tartásdíj rendszerét, a gyermekintézményi ellátottságot. Munkacsoportot szerveztek a vezető nők helyzetéről. A sokirányú tevékenység gyakorlati hasznosulása elmarad a kívánatostól. Mindent alátámasztja, hogy tanulmányok, javaslatok, konferenciák minduntalan az 1995-ben Pekingi Cselekvési Platform javaslatának aktualitását hangsúlyozzák, stratégiák

alaját képezi a csaknem húsz éves gondolatrendszer.¹² A 2010-2015-re szóló stratégia a 2006-ban megfogalmazott ütemtervet ismétli, jelentősebb haladásról nem tudnak számot adni a döntéshozók.

2. Magyarországi nők az Európai Parlamentben

A választási feltételek tagságunk kezdetétől (2004) változatlanok: a pártoknak húszezer érvényes ajánlást kellett összegyűjteniük ahhoz, hogy listát állíthassanak. A listán háromszor annyi jelölt volt indítható, mint amennyi a megszerezhető mandátumok száma. A tagországok számának emelkedésével a mandátumok száma csökkent: 2004-ben 24, 2009-ben 22, 2014-ben 21 tagot delegálhattunk. A választáson indulni kívánó pártok száma folyamatosan nőtt, végül mindhárom periódusban nyolc párt jutott el a választásig. (Lásd a 7. táblázatot.) A listát állító pártok folyamatosan változtak, újak jelentek meg, mások eltűntek az európai parlamenti szinterről. Csak a Fidesz – Magyar Polgári Szövetség (Fidesz) és a Magyar Szocialista Párt (MSZP) képviselői voltak mindvégig jelen az Európai Parlamentben.

7. táblázat

Pártok és listák, 2004–2014

Választási év	A választáson indulni kívánó	Közös lista/ közös listát állító	Listát állító	A választáson induló
	pártok száma			
2004	16	1/2	9	8
2009	28	2/4	8	8
2014	37	2/4	11	8

Forrás: valasztas.hu alapján.

¹² A nőkérdés világméretű visszaszorulását jelzi, hogy Pekinget követően nem rendeztek világkonferenciát. Helyette Peking+5, Peking+10, Peking+15 címszóval szerveztek összejöveteleket az ENSZ égisze alatt, és készültek anyagok a Pekingi Cselekvési Platform értékeléséről. Ezek „gumicsontot” szolgáltatnak a megoldatlan alapkérdések megvitatásához.

2.1. Nők száma és aránya a magyarországi európai parlamenti képviselők körében

A nők aránya az európai parlamenti képviselők között Magyarországon 2014-ig egyharmad körül alakult, a 2014. évi választás során 19 százalékra esett vissza. Számuk felére csökkent, mindössze négy nő nyert mandátumot. (Lásd a 8. táblázatot.)

8. táblázat

A képviselők száma és aránya, 2004–2014

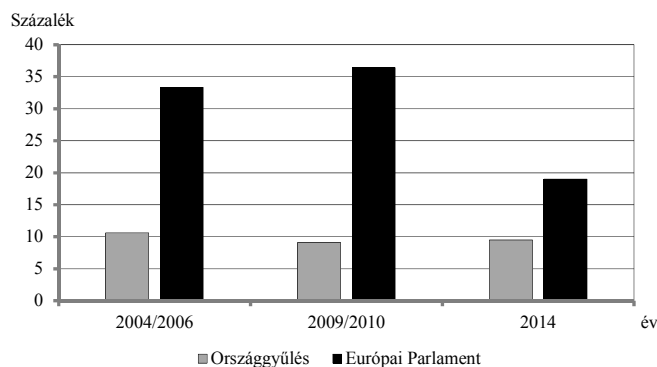
Választási év	Nők száma	Nők aránya
2004	8*	33,3
2009	8**	36,4
2014	4	19,0

* A választás időpontjában Dávid Ibolya, aki helyett Olajos Péter lett EP képviselő. Így a nők száma a periódusban hét főre apadt. Demszky Gábor helyébe Bernáthné Mohácsi Viktória, Kovács László helyébe Dobozi Alexandra lépett. Így a nők száma a periódusban 9 főre nőtt.

** A ki- és belépések miatt a választáskor jellemző nők száma nem változott. Pelczné Gáll Ildikó lépett Schmitt Pál helyére. Győri Enikő államtitkárrá kinevezése miatt lemondott EP-mandátumáról, helyére Bagó Zoltán került.

Forrás: valasztas.hu alapján.

3. ábra. A nők aránya az Európai Parlamentben és a magyar országgyűlésben, 2004–2014

Forrás: http://valasztas.hu/hu/ep2014/877/877_0_index.html

A képviselők pozíciója az Európai Parlamentben, mindhárom periódusban jobb volt, mint a magyar országgyűlésben. Míg a nemzeti parlamentben a nők aránya ebben az időszakban 9,1 és 10,6 százalék között mozgott, az Európai Parlamentben 19,0 és 36,4 százalék között.

A nők aránya különbözik pártok szerint. Kiemelkedően magas (75,0%) volt az MSZP képviselői között 2009-ben.¹³ Tekintettel kell lenni azonban arra, hogy a nagy százalékok mögött kis létszámok húzódnak meg, az MSZP esetében a négy főből három volt nő. A női képviselők fele (4 fő) a Fidesz–Kereszténydemokrata Néppárt (KDNP) színeiben jutott mandátumhoz a megelőző periódusban. A 2014-es választás során felére esett a nők száma. Három nő a Fidesz–KDNP színeiben került be az Európai Parlamentbe, a negyedik a Jobbik Magyarországért Mozgalom (Jobbik) képviselőjében. A többi mandátumot nyert párt a Demokratikus Koalíció (DK), Együtt – a Korszakváltók Pártja–Párbeszéd Magyarországért (EGYÜTT–PM), a Lehet más a politika (LMP) és az MSZP körében nincs női képviselő. Különösen nagy változást élt meg az MSZP: a korábbi időszak 75 százalékos nőiképviselő-aránya nullára esett vissza.

9. táblázat

*A magyarországi európai parlamenti képviselők száma nemek szerint
a 2004, 2009. és a 2014. évi választás idején
(fő)*

Párt	2004			2009			2014		
	Nők	Férfiak	Együtt	Nők	Férfiak	Együtt	Nők	Férfiak	Együtt
DK								2	2
EGYÜTT–PM								1	1
Fidesz–KDNP	3	9	12	4	10	14	3	9	12
Jobbik				1	2	3	1	2	3
LMP								1	1
MDF	1		1		1	1			
MSZP	4	5	9	3	1	4		2	2
SZDSZ	-	2	2						
<i>Összesen</i>	<i>8</i>	<i>16</i>	<i>24</i>	<i>8</i>	<i>14</i>	<i>22</i>	<i>4</i>	<i>17</i>	<i>21</i>

Megjegyzés: 2004-ben Fidesz–KDNP: Barsiné Pataky Etelka, Járóka Livia, Gál Kinga. MDF: Dávid Ibo-ly, majd helyette Olajos Péter. MSZP: Lévai Katalin, Kósáné Kovács Magda, Gulyásné Gurmai Zita, Herczog Edit, később Dobolyi Alexandra. SZDSZ: A választást követően Demszky Gábor helyett Bernáthné Mohácsi Viktória. **2009-ben** Fidesz–KDNP: Gál Kinga, Járóka Livia, Hankiss Ágnes, Győri Enikő. Később Schmitt Pál helyett Pelzné Gáll Ildikó. Államtitkári kinevezése miatt megszűnt Győri Enikő EP-mandátuma. Jobbik: Morvai Krisztina. MSZP: Göncz Kinga, Herczog Edit, Gulyásné Gurmai Zita. **2014-ben** Fidesz–KDNP: Pelzné Gáll Ildikó, Gál Kinga, Bocskor Andrea. Jobbik: Morvai Krisztina.

Forrás: http://valasztas.hu/hu/ep2009/7/7_0_index.html

¹³ 2004-ben az MSZP-ben a nők aránya a választáskor 44,4 százalék, a Fideszben 25,0 százalék volt. A cse-rék miatt az arányok a periódusban a későbbiekben változtak.

2.2. Nők a magyarországi európai parlamenti képviselőjelöltek körében

A mandátumszerzést egyértelműen a pártok jelöltállítási gyakorlata, a listahelyezés és a nyerési esély határozza meg. A pártok nagyobb arányban jelölnek nőket az európai, mint a hazai parlamenti választások során. Az elmúlt tízéves uniós tagságunk alatt az európai parlamenti választáskor a nők aránya egyötöd-egynegyed körül ingadozott. A 2009-es visszaesést követően 2014-ben emelkedett a nők jelenléte a jelöltek körében. (Lásd a 10. táblázatot.)

10. táblázat

A jelöltek száma nemek szerint, valamint a nőjelöltek aránya az európai parlamenti és az országgyűlési választások során

Év	Európai parlamenti választások			Országgyűlési választások	
	A jelöltek száma (fő)			Nőjelöltek aránya (százalék)	
	Nők	Férfiak	Együtt		
2002					17,8
2004	71	252	323	22,0	
2006					16,7
2009	68	262	330	20,6	
2010					18,3
2014	69	205	274	25,2	24,9

Forrás: valasztas.hu alapján.

A Fideszben, a 2009-es visszaesést követően, 2014-re emelkedett a nők aránya a jelöltek között. Az MSZP-ben éppen fordítva történt, a 2009-es jelentős emelkedést követően csökkent az arányuk. 2004-ben az SZDSZ-ben, 2009-ben az LMP-HP párt-szövetségben, 2014-ben az SMS körében volt a legmagasabb a nők aránya a jelöltek között. (Lásd a 11. táblázatot.) 2004-ben az SZDSZ a lista 10. helyétől, 2014-ben az SMS a 32. helyig következetesen alkalmazta a nemzetközi gyakorlatban ismert váltakozó jelölést nők és férfiak szerepeltetésekor.

11. táblázat

*A női jelöltek aránya pártok szerint 2004 és 2014 között
(százalék)*

Párt	2004	2009	2014
A Haza Nem Eladó Mozgalom Párt (A HAZA NEM ELADÓ)			22,2
Demokratikus Koalíció (DK)			21,4
Együtt – a Korszakváltók Pártja (EGYÜTT)–Párbeszéd Magyarországért Párt (PM)			27,3
Fidesz – Magyar Polgári Szövetség (Fidesz)*	25,0	15,2	25,4
Jobbik Magyarországért Mozgalom (Jobbik)		16,7	11,1
Lehet más a politika (LMP) – Humanista Párt (HP)**		39,1	23,5
MCF Roma Összefogás Párt (MCF)		23,5	
Magyar Demokrata Fórum (MDF)	7,6	10,6	
Magyar Igazság és Élet Pártja (MIÉP)	26,1		
Magyar Nemzeti Szövetség (MNSZ)	4,8		
Magyar Szocialista Párt (MSZP)	26,4	28,8	25,0
Magyar Munkáspárt (Munkáspárt)	37,5	13,8	
Seres Mária Szövetségesei (SMS)			44,4
Szociáldemokrata Párt (SZDP)	9,5		
Szabad Demokraták Szövetsége (SZDSZ)	45,8	22,7	
Összesen	22,0	20,6	25,2

* 2009-től Fidesz-KDNP.

** 2014-ben LMP.

Forrás: valasztas.hu alapján.

2.3. Nők listahelyezése pártok szerint

2004-ben egy listát vezetett nő¹⁴ 2009-ben és 2014-ben 2-2 (Jobbik és MSZP¹⁵, illetve Fidesz és Jobbik¹⁶). 2009-ben az MSZP az első három helyen nőt indított, ennek eredményeként lett 75 százalékos a nőarány a mandátumot nyert képviselők körében.

A listahelyezés egyértelműen meghatározta a bekerülési esélyeket. A Fidesz–KDNP és a Jobbik kivételével nem nyert mandátumot nő. Romlott a nők listahelyezési pozíciója az előző választáshoz képest az első 5 helyezett tekintetében és javult

¹⁴ Dávid Ibolya (MDF).

¹⁵ Göncz Kinga (MSZP), Morvai Krisztina (Jobbik).

¹⁶ Pelczné Gáll Ildikó (Fidesz), Morvai Krisztina (Jobbik).

az első tíz helyen. Ez utóbbiban azonban csak a Fidesz–KDNP esetében volt reális bejutási esély.

12. táblázat

*Nőjelöltek aránya listahelyezés szerint
(százalék)*

Választási év	Első öt	Első tíz	Első harmad	Utolsó harmad
2004	11,3	26,8	33,8	39,4
2009	17,9	31,3	40,3	31,3
2014	15,9	37,7	39,1	29,0

Forrás: valasztas.hu alapján.

3. Az Európai Unió esélyegyenlőségi stratégiája

A demokratikus üzemmód feltétele, hogy a népesség felét kitevő nők férfiakétól eltérő értékrendje jelenjen meg az érdekérvényesítés folyamatában. Hogy ez közvetlenül a nők jelenlétével, vagy képviselőjükkel történjen, alapvető kérdés, de vizsgálata meghaladja a jelenlegi tanulmány kereteit. Nemzetközi tapasztalat szerint a nők nagyobb arányú részvételét a hatalom csúcán társadalmi helyzetük miatt rásegítő intézkedésekkel lehet javítani, mert az automatizmusokra hagyatkozva csupán lassú folyamat eredménye lehet. Az Európai Unió fejlett demokráciái közvetlen és közvetett eszközökkel támogatják a nők nagyobb arányú részvételét a politikai és gazdasági hatalomban.

Az Európai Unióban és korábbi szervezeteiben kezdettől fogva jelen van a nemek esélyegyenlőségének kérdése. A korábbi szűk körű figyelem (bérkülönbségek) folyamatosan tágul, a nemek társadalmi helyzetének egyre nagyobb területét fedi le. Az intézkedések száma nőtt és kiterjedtsége bővült.

Az Európai Unió jogalkotásában három alapfogalmat használ.

1. Az irányelvek (direktívák) minden tagállamra kötelezők, azokat be kell építeni a nemzeti törvényhozásba a tagországok parlamentjei útján.
2. A döntés csak az adott országra kötelező, és be nem tartása pénzügyi következményeket von maga után.
3. Az ajánlások (vélemények) nem kötelezők, de a bíróságok a döntésnél figyelembe veszik.

Az Európai Unió nők jogaival kapcsolatos tevékenységének négy szakasza különíthető el.

a) Az 1957 és 1975 közötti időszakban a bérkülönbségek álltak a jogalkotók figyelmének középpontjában. Az első kezdeményezés a Nemzetközi Munkaügyi Hivataltól indult el, amely 1951-ben határozatban fogalmazta meg az egyenlő értékű munkáért egyenlő bér elvét. A Római szerződés 119. cikkelye (1957) szintén előírta az egyenlő munkáért egyenlő bér követelményét. Szakirodalmi források szerint az egyenlő elbánás szorgalmazása a bérezésben nem csupán a nők helyzetének javítására irányult, sőt gyanítható, hogy elsősorban gazdasági érdeket szolgált, az egyenlő versenyfeltételek megteremtésének a szolgálatában állt. Azt célozta, hogy ne legyenek lényeges különbségek a bérekben, ami megmozgatja a tőkét, egyenlőtlen feltételeket teremtve a tagországokban a befektetések tekintetében (<http://www.ofakht.hu/dokument/eselyegy/kozosseg.html>). Az egyenlő bérezés elve, a bérrés megszüntetése azóta is folyamatosan napirenden van.

b) Az 1960 és 2000 között a hangsúly az egyenlő elbánásra helyeződött a politikai döntéshozatali folyamatokban, a foglalkoztatásban, a munkafeltételekben, a szakképzésben, és az előmenetelben. Erre a korszakra esik a pozitív diszkrimináció kiterjedt alkalmazása. Az első pozitív akcióprogramot (1988–1990) 1988. március 8-án hirdette meg az Európai Bizottság, és fő célként a nők arányának javítását jelölte meg a társadalom minden szintjén és az uniós intézményrendszerben. A program a toborzásra és kiválasztásra, a karriergondozásra, a képzésre, a szociális infrastruktúrára, az informáltságra irányult. 1996-ban fogadta el az Európai Bizottság a nemekre vonatkozó ún. főáramstratégiát, amely az esélyegyenlőség követelményét a döntéshozatal minden szintjére kiterjesztette (*Commission of the European Communities* [1998]). A stratégia alapját a Pekingi Cselekvési Program jelentette, ami napjainkig meghatározza a nőkérdés kezelését. A későbbiekben a hangsúly a Foglalkoztatási Stratégia esélyegyenlőségi szemléletének megvalósítására tevődött át. Az irányelvek, döntések és ajánlások a nők társadalmi helyzetének egyre szélesebb körét fogták át. Folytatódtak a pozitív akcióprogramok, és a keretprogramokban (5–7. program) a diszkrimináció tilalma kiterjed a politika, a gazdaság, a kultúra minden területére.

c) Az ezredforduló utáni évtizedben az esélyegyenlőséget célzó intézkedések, javaslatok a nők mellett más társadalmi csoportokat is érintenek. 2005-ben az Európai Bizottság megfogalmazta a megkülönböztetés-mentességet mindenki számára (*Az Európai Unió Hivatalos*

Lapja [2005]). Elkészült 2006–2010-es ütemterv,¹⁷ és a nők chartája (2010).¹⁸ 2007-et az Európai Parlament és a Tanács a „Mindenkire Számára Biztosítandó Esélyegyenlőség Európai Éveként” jelölte meg (*Az Európai Unió Hivatalos Lapja* [2006]). Nyitányaként 2007. januárban „Egyenlőség Csúcstalálkozót” rendeztek.

d) Napjainkban a Nők és férfiak közötti egyenlőségre vonatkozó stratégia (2010–2015), és a Nemek közötti esélyegyenlőség Európai Paktuma (2011–2020) a cselekvés vezérfonala. A stratégia az ütemtervre és a nők chartájára épül (*EC* [2010b]). A stratégia a nők gazdasági függetlenségét biztosító foglalkoztatást az Európa 2020 stratégiában meghatározott 75 százalékos szintben jelöli meg. A munka és a magánélet közötti egyensúly megteremtését, az egyenlőtlen díjazás felszámolását, egyenlőséget a döntéshozatalban és a külpolitikában, a nemi alapú erőszak megszüntetését, a nők és a férfiak közötti egyenlő bánásmódot jelöli meg prioritása között (*Az Európai Unió Hivatalos Lapja* [2005]). 2011-ben megerősítették a 2006-ban hozott Nemek közötti esélyegyenlőség Európai Paktumát, amelynek három prioritása a bérkülönbség felszámolása a 2020-as Európai Stratégia elveire (foglalkoztatás, oktatás, szegénység), alapozva, a munka és a magánélet összehangolása, valamint a nők elleni erőszak elleni küzdelem. A férfiak társadalmi helyzetének kritikus elemei nem érik el a döntéshozók ingerküszöbét.

Bár a határozatok, ajánlások, stratégiák, akcióprogramok nagy száma jelentős előrelépést sejtet, ez nem következett be. A hatalmas apparátusi létszám és a ráfordított költségek nincsenek arányban a gyakorlati eredményekkel. Az Európai Bizottság is elismeri 2013-as jelentésében, hogy ha a jelenlegi ütemben történnek változások, akkor a 75 százalékos foglalkoztatási szint eléréséhez majdnem harminc év szükséges, az egyenlő bérezés gyakorlati megvalósításához több mint hetven év, a parlamenti részvétel 40 százalékos arányának eléréséhez, valamint Európa legnagyobb vállalatainak igazgatótanácsában a nemek szerinti egyensúly megteremtéséhez több mint húsz év, és csaknem negyven év a háztartási feladatok egyenlő megosztásához. „Ha semmi nem változik, akkor sokunk nem fogja megélni a nők és férfiak közötti egyenlőséget” (*EC* [2014]).

¹⁷ Az ütemterv (roadmap) hat prioritása: 1. a nők és férfiak azonos mértékű gazdasági függetlensége, 2. a magánélet és a kereső munka összeegyeztetésének segítése, 3. a nemek egyenlő mértékű képviselése a döntéshozatalban, 4. a szexuális erőszak valamennyi formájának felszámolása, 5. a nemi sztereotípiák leküzdése, 6. a nemek közötti esélyegyenlőség biztosítása a fejlesztéspolitikában és a külpolitikában. (*Commission of the European Communities* [2006]).

¹⁸ A nők chartája a munkaerő-piaci esélyegyenlőség és egyenlő mértékű gazdasági függetlenség biztosításának, a nemek közötti bérkülönbség csökkentésének, a döntéshozatalbeli esélyegyenlőség, a nemi alapú erőszak felszámolásának, a nemek közötti egyenlőség uniós kívüli figyelemmel kísérésének követelményét fogalmazza meg (*EC* [2010a]).

A skandináv államok kivételével a stratégiákban megfogalmazott elvek a gyakorlatban nem érvényesülnek. Sérül az egyenlő bánásmód elve és a mainstreaming-szemlélet. A fajsúlyos kérdések (nemek szerinti bérrés, horizontális és vertikális mobilitási korlátok, diszkrimináció jelenléte társadalmi szinten és a munkahelyeken, kereső munka és magánélet összehangolása, sztereotípiák kezelése, munkaerő-piaci szegregáció értelmezése) évtizedek óta megoldatlanok. A határozatok, ajánlások nélkülözik a tudományos megalapozottságot (munkaerő-piaci szegregáció, sztereotípiák felszámolása). A női foglalkoztatás bővítésének igénye makrogazdasági követelményekből ered, az egyéni érdeket szolgáló választási szabadság a különféle munkaerő-értékesítési stratégiák között nem valósul meg, de még napirendre sem kerül. A tagállami ráhatás minimális. Miközben a költségvetési egyensúly hiányának szankcionálása meglehetősen drasztikus, a nemi alapú diszkrimináció felett szemet huny az Unió. A férfiak társadalmi helyzetének kritikus vetületei fel sem merülnek. A jelenkori válság visszavetette az esélyegyenlőségi kérdések iránti korábbi érdeklődést, a figyelem a pénzügyi, költségvetési egyensúly irányába tolódott el. Az Európa 2020 stratégiában az esélyegyenlőség, mint prioritás nem szerepel. Kérdés egyáltalán, hol helyezkedik el a nemek közötti esélyegyenlőség követelménye a társadalmi problémák halmazában.

Irodalom

- ANTAL, A. B. – IZRAELI, D. N. [1993]: A Global Comparison of Women in Management: Women Managers in Their Homelands and as Expatriates. In: *Fagenson, E. (ed.): Women in Management: Trends, Issues and Challenges in Managerial Diversity*. Sage. Newbury Park. pp. 52–96. *Az Európa 2020 stratégia célkitűzései*. http://ec.europa.eu/europe2020/targets/eu-targets/index_hu.htm
- AZ EURÓPAI UNIÓ HIVATALOS LAPJA [2005]: Megkülönböztetés-mentesség és esélyegyenlőség mindenki számára – Keretstratégia. A Bizottság közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának (2005. június 1.) – COM(2005) 224. Szeptember 24. C236.
- AZ EURÓPAI UNIÓ HIVATALOS LAPJA [2006]: Az Európai Parlament és a Tanács 771/2006/EK határozata (2006. május 17.) az Esélyegyenlőség mindenki számára európai évről (2007) – az igazságos társadalom irányában. 2005. május 31. L146.
- COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES [1998]: *Equal Opportunities for Women and Men in the European Union. Annual Report 1997*. COM(98) 122. Employment & social affairs. Equality between women and men. Directorate-General for Employment, Industrial Relations and Social Affairs, Office for Official Publications of the European Communities. Luxembourg.
- COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES [2000]: *Incorporating Equal Opportunities for Women and Men into all Community Policies and Activities. Communication from the Commission*. COM(96) 67 final. 21 February. Brussels.

- COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES [2006]: *Roadmap for the Equality Between Women and Men 2006–2010. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions.* (CES (2006)275). COM (2006) 92 final. 1 March. Brussels.
- COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION [2011]: *Council Conclusions on the European Pact for Gender Equality for the Period 2011–2020.* Council Meeting. 7 March. Brussels. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/lsa/119628.pdf
- EB (EURÓPAI BIZOTTSÁG) [2008]: *Megkülönböztetés-mentesség és esélyegyenlőség: Megújított kötelezettségvállalás. A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának.* COM(2008) 420. Július 2. Luxembourg.
- EC (EUROPEAN COMMISSION) [2010a]: *A Strengthened Commitment to Equality Between Women and Men. A Women's Charter.* COM(2010) final. 5 March. Brussels.
- EC [2010b]: *Strategy for Equality Between Women and Men 2010–2015. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions.* COM(2010) 491. final. 21 September. Luxembourg.
- EC [2014]: *Database on Women and Men in Decision-Making.* http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/gender-decision-making/database/highlights/index_en.htm
- EP (EUROPEAN PARLIAMENT) [2014]: *Public Opinion Review. European Elections 1979–2009.* DG Communication. http://www.europarl.europa.eu/pdf/elections_results/review.pdf
- KONCZ K. [1984]: A feminizálódás jelensége és történelmi folyamata. *Magyar Tudomány.* 91. évf. 2. sz. 130–136. old.
- KONCZ K. [1994]: A bővülő foglalkoztatás ára: a pályák elnöiesedése. *Társadalmi Szemle.* 49. évf. 8–9 sz. 122–132. old.
- Nők jogai és esélyegyenlőség.* <http://www.europarl.europa.eu/committees/hu/femm/press-releases.html#menuzone>
- Worldwide Guide to Women in Leadership.* <http://www.guide2womenleaders.com/Current-Women-Leaders.htm>

Summary

The position of women is weak in the highest decision-making bodies of Europe. The large number of strategies, decisions, recommendations, and action programs foreshadows considerable improvement, what did not ensue, however, in the past decades. While men dominate the top positions in the European Union, women are present particularly in the European Parliament (EP), showing a large difference by countries and parties. The Hungarian female participation in the EP is one of the lowest among member states. The study presents data on women in the parliamentary institution of the EU and provides an overview of the progress made so far. It also analyses mechanisms supporting women's access to the EP. Parties play a key role in this process because the electoral will prevails on the basis of party preference, while getting mandates depends on the parties' nomination practices, their ranking on the list and chance of winning.

A jóllét területi különbségei Magyarországon: egy lehetséges társégfejlettségi index alkalmazása

---

Fertő Imre,

a Budapesti Corvinus Egyetem
egyetemi tanára, a Magyar
Tudományos Akadémia Köz-
gazdaság- és Regionális Tudos-
mányi Kutatóközpont Közgaz-
daság-tudományi Intézet tudos-
mányos tanácsadója

E-mail: imre.ferto@uni-corvinus.hu
ferto.imre@krtk.mta.hu

Varga Ágnes,

az Eötvös Loránd Tudomány-
egyetem PhD-hallgatója

E-mail: varga.agi14@gmail.com

A tanulmány célja, hogy egy többdimenziós index segítségével megoldást nyújtson a regionális fejlettség és az életminőség szintjének mérésére egyes kistérségekben Magyarországon. A társégfejlettségi index (TFI) kistérségi szinten reprezentálja a fejlettség különböző aspektusait 132 parciális társadalmi, gazdasági, környezeti, infrastrukturális és adminisztratív változó felhasználásával. A szerzők a gazdasági, társadalmi és környezeti összetevők súlyát egy empirikus, régiók közötti migrációs függvényből becsülték, figyelembe véve az alternatív modellek közül a legjobb specifikációt. A TFI-értékeket az egyes kistérségek fejlettségének elemzésére használták fel a 2002 és 2008 közötti időszakban. A TFI átfogó jellege miatt egyaránt alkalmas kistérségek általános fejlettségi szintjének elemzésére és eredményindikátorként a különböző strukturális programok hatásainak kistérségi szintű elemzésére.

TÁRGYSZÓ:

Hatásindikátor.

Komplex társégfejlettségi index.

Stabilitás

Az Európai Unió (EU) szakpolitikáinak elemzése az elmúlt években egyre nagyobb jelentőségre tett szert. Az Európai Közösség adminisztratív reformja után a periodikus értékeléseket kiterjesztették az összes EU-politikára. Az értékelési gyakorlat az EU-szakpolitikák minden szintjén (közösségi, nemzeti, regionális) részévé vált a programozásának. Az értékelések egyik fontos kihívása a megfelelő eredményindikátor meghatározása és kiszámítása. Ez akkor jelenthet problémát, ha a szakpolitikai célok önmagukban is többdimenziósak, érinthetnek társadalmi, gazdasági és környezeti szempontokat. Különösen fontos kérdés ez a vidékfejlesztési és regionális programok esetében.

Az elmúlt két évtizedben, a hazai szakirodalomban számos kísérlet történt különböző regionális fejlettségi mutatók kidolgozására és alkalmazására. *Tánczos* [2011] két fő irányt azonosít a társadalmi-gazdasági fejlettség jellemzésére használt komplex mutatók kapcsán. Az egyik csoportba túlsúlyban az egy, maximum két évre vonatkozó állapotvizsgálatok tartoznak, amelyek központi módszere valamiféle pontos eljárás (*Csatári* [1996], [1999]; *Faluvégi* [2000]; *Hahn* [2004]; *Faluvégi-Tipold* [2007]; *Obádovics-Kulcsár* [2003]), vagy főkomponens-analízis (*Fazekas* [1997]; *Faluvégi* [2004]; *Dobosi* [2003]; *Cserháti-Dobosi-Molnár* [2005]; *Bíró et al.* [2004]; *Csatári-Farkas* [2006]), esetleg a főkomponens-analízis valamely többváltozós statisztikai eljárással kombinált változata (*Obádovics* [2004], *Ritter* [2008], *Lukovics* [2007], *Beluszky-Sikos* [2007]).

A másik csoportba a lényegesen kevesebb számú ún. folyamatvizsgálatok sorolhatók, amelyek az egyes területek társadalmi-gazdasági fejlettségében bekövetkező változásokat vizsgálják. Alapvetően két megközelítés különíthető el ez esetben is (*Tánczos* [2011], *Major* [2005]): 1. a szórástípusú vagy más egyenlőtlenségi mutatókra alapozó ún. szigma-konvergenciavizsgálatok, valamint a 2. béta-konvergenciavizsgálatok, amikor az egyes terület egységek vizsgált időszakra jellemző fejlődési ütemét (ez a lineáris trendfüggvény meredekségével jellemezhető) a kezdeti időpontban mért fejlettségi állapotukkal vetjük össze (*Nemes Nagy-Németh* [2005], *Csité-Németh* [2007], *Németh-Kiss* [2007]). *Tánczos* és *Egri* [2010] egy komplex relatív fejlettségi index kidolgozására tett kísérletet, amelyet a hazai kistérségek külső és belső fejlettségi differenciáinak időbeli és térbeli vizsgálatára használnak.

Írásunk célja kettős: egyrészt, kísérletet teszünk a *Michalek-Zarnekow* [2012] által kifejlesztett, a szakpolitikák számára is használható, az egyes térségek fejlettségének jellemzésére alkalmas komplex térségfejlettségi index (TFI) hazai kistérségi szintű alkalmazására a 2002 és 2008 közötti évekre. Másrészt megvizsgáljuk, hogy miként alakult az egyes kistérségek fejlettsége az elemzett időszakban.

A tanulmányban először bemutatjuk *Michalek* és *Zarnekow* [2012] mérőszámát, amelyet vizsgálataink során a hazai viszonyokra adaptálva, térségfejlettségi indexként alkalmazunk, majd ismertetjük az elemzéshez felhasznált adatbázisokat. Végül bemutatjuk a térségfejlettségi eredményeinket.

1. A regionális fejlesztési programok lehetséges hatásindikátora: a térségfejlettségi index

A térségfejlesztési programok hatásának számbavétele egyszerre igényli a térségek gazdasági, társadalmi és környezeti állapotának vizsgálatát. A fejlesztési programok egyik standard indikátora a regionális egy főre jutó bruttó hazai termék (gross domestic product – GDP), amelyet próbálnak NUTS 2 vagy NUTS 3 szinten kiszámolni. Ez a mérőszám például a strukturális alapokhoz való hozzájárulás kritériuma is. A GDP azonban nem feltétlen jó mérőszáma az általános társadalmi-gazdasági állapotnak sem makro- sem regionális szinten. Eltekintve a GDP makroszintű standard kritikáitól, az egyes térségek értékelésének szempontjából a következő pótlólagos problémák merülnek fel (*Michalek–Zarnekow* [2012]). Az egy főre jutó regionális GDP

- nem veszi figyelembe a jólét egyéb fontos szempontjait, mint az oktatást, az egészséget, a régió belüli jövedelemegyenlőtlenségeket, a környezet minőségét;
- figyelmen kívül hagyja az országon belüli árváltozásokat és az eltérő vásárlóerő-paritást;
- torzított lehet a régiók közötti egyensúlytalanságok miatt;
- általában nem áll rendelkezésre alacsonyabb regionális szinteken (például NUTS 4).

Az egy főre jutó regionális GDP mellett számos parciális indikátort alkalmaznak, amely a terület- és vidékfejlesztés valamilyen aspektusát (gazdasági, társadalmi, környezeti) próbálja mérni. Ezek a mérőszámok külön-külön nyilvánvalóan nem alkalmasak a térségek állapotának, azok változásainak értékelésére. A kérdés az, hogy vajon a rendelkezésre álló adatokból lehet-e olyan indikátort létrehozni, amely több dimenzióban képes mérni a térségek állapotát alacsonyabb regionális szinten is?

Hazánkban is számos kísérlet született már a térségek társadalmi-gazdasági fejlettségének sokdimenziós és sokmutatós jellegének komplex mutatók segítségével történő megragadására. *Nemes Nagy* [2005] a következő szempontokra hívja fel a figyelmünket az összetett jelenségek és fogalmak mérésével kapcsolatban:

- összetett fogalmak nehezen számszerűsíthetők, a korlátozott információs feltételek tudatában kell értelmezni az eredményeket;
- törekedni kell arra, hogy a vizsgált jelenség minden lényegi elemét megragadjuk, miközben a felhasznált információtömeg átláthatóságát biztosítjuk;
- általánosan elfogadott irányelv, hogy a társadalmi gazdasági jelenségek abszolút, illetve relatív (fajlagos) mutatóit nem szabad keverni az elemzésekben;
- a vizsgálatok eredményeként kapott rangsorok relatív osztályozást és összehasonlítást jelentenek;
- az összetett jelenségek méréséből adódó bizonytalanságok inkább csak „fejlettségi” csoportok kialakítását teszik lehetővé;
- az eredmények minősítésével óvatosan kell bánni, hisz azokhoz markáns társadalmi értéktartalmak és szubjektív minősítések ragadnak.

A magyar szakirodalmat a *Michalek* és *Zarnekow* [2012] által használt vidékfejlettségi index (rural development index – RDI) adaptációjával szeretnénk bővíteni. A szerzőpáros olyan új, komplex vidékfejlettségi index létrehozására tesz javaslatot, amelyet alacsonyabb regionális szinten is lehet számítani, és több dimenzióban képes mérni az egyes térségek állapotát. Ugyanakkor egy többdimenziós index kiszámítása felveti azt a problémát, hogy az egyes tényezőknek különböző fontossága lehet, ezért valamilyen súlyozási eljárásra van szükség. A súlyozással kapcsolatos módszertani megfontolásként az életminőséggel és a migrációval foglalkozó nemzetközi irodalom nyomán *Michalek* és *Zarnekow* abból indulnak ki, hogy a két fogalom szorosan kapcsolódik egymáshoz. A migrációs adatokban levő információ ugyanis a legmegfelelőbb módon fejezi ki a különböző térségek relatív vonzerejét. Hangsúlyozzák azonban, hogy nincs egyértelmű ekvivalencia az életminőség és a migráció között. Továbbá, az életminőség sem fejezhető ki az adott hely egyéni jellemzőinek paramétereiként. A szerzők által javasolt összetett indikátor viszont lehetőséget ad arra, hogy az adott kistérség fejlettségének minősége különböző migrációs helyzetek (nettó bevándorlás, nettó kivándorlás, zéró egyenleg) mellett kiszámítható legyen. Az *RDI* formálisan a következő módon írható le:

$$RDI_i = h(\beta_k, Z_k^i) = \sum_k \beta_k \cdot Z_k^i, \quad /1/$$

ahol

RDI_i – a vidékfejlettségi index i régióban,

Z_k^i – az i régió k mérhető jellemzője,

β_k – a súlyok minden egyes k jellemzőre, amelyeket a migrációs függvényből /2/ becsülünk, és specifikusak mind i régióra, mind t időpontra.

Az *RDI* tehát komplex indikátor, amely Z_k^i regionális jellemzőin alapul, amelyeket a migrációs függvény együtthatójával β_k súlyozunk. A β_k súlyok azoknak a Z_k^i regionális jellemzőknek a relatív súlyát vagy „társadalmi értékét” reprezentálják, amelyeket a társadalom tagjai (az adott kistérségben maradók, illetve elköltözők) az életminőség különböző aspektusainak tulajdonítanak.

A Z_k^i regionális jellemzők becslése faktorelemzés segítségével történik, amelybe minden releváns regionálisan rendelkezésre álló változót bevonnak, amelyek leírják az adott régió társadalmi, gazdasági és környezeti aspektusait.

A migrációs függvény alapváltozata a következő:

$$mp_{it} = \alpha_0 + \beta_k F_{ikt} + v_i + \varepsilon_{it}, \quad /2/$$

ahol

α_0 – a konstans,

mp_{it} – az i régióba való nettó bevándorlás t időszakban az összes lakosság számával normalizálva,

F_{ikt} – a faktorok k értéke az i régióban, a t időszakban,

v_i – a régióspecifikus reziduum,

ε_{it} – a reziduum a szokott tulajdonságokkal.

Mivel *Michalek* és *Zarnekow* [2012] részletesebb adatokkal rendelkeztek Lengyelországra és Szlovákiára vonatkozóan, ezért a migrációs függvénybe bevonták a régiók közötti távolságot, illetve annak négyzetét. Esetükben nem állnak rendelkezésünkre a régiók közötti migrációs adatok, azaz nem tudjuk, hogy honnan hová költöznek az állampolgárok. Csak arra van információ, hogy hányan költöztek be, illetve el egy adott régióból, ezért a távolságváltozót nem tudtuk bevonni a migrációs egyenletbe.

Tanulmányunkban a hazai viszonyokra történő adaptáció során, *Michalek*től és *Zarnekow*tól eltérően, térségfejlettségi indexként hivatkozunk rá, mivel számításainkba Budapest kerületeit és a vidéki nagyvárosokat is bevontuk.

2. Adatok

A térségfejlettségi index kiszámításához a Központi Statisztikai Hivatal Település Statisztikai Rendszer (T-STAR) adatbázisát használjuk, amelyet a Magyar Tudomá-

nyos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont adatbankja bocsátott a rendelkezésünkre. A T-STAR-adatbázis településszinten tartalmaz adatokat. A településszintű adatokat 174 kistérség szintjére összesítettük. A TFI-értékek kiszámításához összesen 132 változót használtunk a következő, számunkra releváns témakörökből (zárójelben a témakörben használt változók száma szerepel):

- demográfia (15),
- egészségügy (9),
- gazdálkodó szervezetek (2),
- kereskedelem és vendéglátás (24),
- közlekedés és hírközlés (7),
- kommunális infrastruktúra (14),
- környezetszennyezés (4),
- kultúra és közművelődés (2),
- lakásállomány (5),
- munkanélküliség (4),
- oktatás (16),
- önkormányzati segélyezés (5),
- szociális ellátás (12),
- turizmus és vendéglátás (9),
- személyi jövedelemadó (3),
- falvak száma a kistérségben (1).

Figyelembe véve az egyes változókhoz kapcsolódó adatok hozzáférhetőségét, vizsgálatunk a 2002 és 2008 közötti időszakot fogja át. Erre a periódusra álltak ugyanis rendelkezésre a legteljesebben a relevánsnak tűnő változók, melyek közül csak azokat vontuk be a vizsgálatba, amelyekről minden évben rendelkezünk adattal. Célunk az volt, hogy a lehetséges leghosszabb periódust vegyük szemügyre. Elemzésünk így tartalmazza az EU-csatlakozás előtti és utáni időszakot is.

3. Eredmények a térségfejlettségi index alkalmazásával

Először a térségfejlettségi index kiszámításának egyes lépcsőit ismertetjük, majd ezt követően egy alkalmazást mutatunk be a kistérségek fejlettségi stabilitásának vizsgálatára.

3.1. Főkomponens-elemzés¹

A térségfejlesztés többdimenziósságát figyelembe véve, a vidék állapotát nagyszámú regionális indikátorral lehet jellemezni, amelyek várhatóan lineárisan függenek egymástól. A TFI kiszámításához ezért első lépcsőben főkomponens-elemzést végeztünk. A vizsgálatnak két célja volt. Egyrészt sűríteni az adatbázis által tartalmazott információtömeget, másrészt látens változók létrehozása. Az előzetes számítások azt mutatták, hogy adatbázisunk alkalmas a főkomponens-elemzésre, a Kaiser–Meyer–Olkin-mérték értéke 0,987 volt, míg a Bartlett-teszt (p -értéke 0,000) elvetette a változók függetlenségének hipotézisét. Értelmezhető eredmények elérése érdekében varimax forgatást alkalmaztunk.

1. táblázat

Rotált főkomponens-értékek

Főkomponens	Saját érték	Különbség	Arány	Kumulatív arány
f_1	108,482	103,010	0,828	0,828
f_2	5,473	1,160	0,042	0,870
f_3	4,313	1,762	0,033	0,903
f_4	2,551	0,422	0,020	0,922
f_5	2,129		0,016	0,939

Forrás: Itt és a további táblázatoknál, ábránál saját számítás a T-STAR-adatbázis alapján.

A főkomponensek számát a Kaiser-kritérium segítségével határoztuk meg (csak azokat a faktorokat vettük figyelembe, amelyek saját értéke nagyobb volt egynél). A 132 változót végül öt főkomponensbe sikerült tömöríteni, amelyek a teljes variancia 94 százalékát magyarázzák. (Lásd az 1. táblázatot.) Ugyanakkor az is jól látható, hogy az első főkomponens magyarázza a teljes variancia 82 százalékát. A becsült főkomponens-értékek idő- és régióspecifikusak.

3.2. A migrációs függvény becslése

Az TFI súlyainak ökonometriai becslésére a /2/ egyenletet alkalmaztuk, amelynek függő változója a nettó bevándorlás az összes lakos számával normalizálva, illetve

¹ A többváltozós statisztikai módszerekről számos tankönyv áll magyarul rendelkezésre, lásd például Kovács [2003].

független változóként a faktorok értékét használtuk. Formálisan a következő modellt becsültük:

$$mp_{it} = \alpha_0 + \beta_1 f_{1t} + \beta_2 f_{2t} + \beta_3 f_{3t} + \beta_4 f_{4t} + \beta_5 f_{5t} + v_i + \varepsilon_{it}, \quad /3/$$

ahol

α_0 – a konstans,

mp_{it} – a nettó bevándorlás,

f – a főkomponens,

v_i – a régióspecifikus reziduum,

ε_{it} – a reziduum a megszokott tulajdonságokkal.

Mivel a lineáris panelmodellek számos alapfeltevésre épülnek, több modellt becsültünk, hogy a legmegfelelőbb megoldáshoz jussunk.² Számításaink eredményeit a 2. táblázat mutatja. Kiindulásképpen véletlen és állandó hatású modelleket számoltunk. Eredményeink kvalitatívan nem nagyon térnek el egymástól, a változók előjele az egyes főkomponens kivételével megegyezik, noha a véletlen hatású modell magyarázóereje nagyobb, és több változó szignifikáns, mint az állandó hatású modellben. A két modell között standard módon a Hausman-teszt segítségével választhatunk. Mivel adataink nem felelnek meg a Hausman-teszt aszimptotikus tulajdonságának, ezért e tekintetben nem kaptunk értelmezhető eredményt. Alternatívaként a Sargan–Hansen túlidentifikációs tesztet alkalmaztuk, amely az állandó hatású modellt³ preferálja.

2. táblázat

A nettó bevándorlás panel modellbecslései

Főkomponens	Véletlen hatás	Állandó hatás	Panel korrigált standard hiba
f_1	-0,0001	0,0107**	-0,0002*
f_2	0,0053***	0,0047***	0,0056***
f_3	-0,0006**	-0,0003	-0,0004*
f_4	0,0003	0,0005	0,0004*
f_5	0,0005***	0,0007	0,0007***
Konstans	-0,0012***	-0,0012***	-0,0015***
N	1218	1218	1218
R^2	0,5735	0,0821	0,4407

Megjegyzés. * 10, ** 5, ***1 százalékos szignifikanciaszint.

² A panelmodellek (véletlen és állandó hatású) becsléséről és a kapcsolódó specifikációs tesztekéről magyarul bővebben lásd Maddala [2004].

³ Lásd erről bővebben Baltagi [2008].

Modelljeink helyességének tesztelésére számos specifikációs tesztet végeztünk. (Lásd a 3. táblázatot.) A véletlen hatás tesztjei arra utalnak, hogy véletlen hatású modellünk nem megfelelően specifikált. Következő lépcsőben megvizsgáltuk, hogy állandó hatású modellünk vajon megfelel-e a homoszkedaszticitás feltételének. A módosított Wald-teszt eredményei arra utalnak, hogy elutasíthatjuk a homoszkedaszticitás feltételét. A *Wooldridge*-teszt [2002] szerint nem utasíthatjuk el, hogy modellünkben nincs autokorreláció. A panelmodellek másik fontos alapfeltevése, hogy a hibatagok függetlenek egymástól keresztmetszetben. A *Pesaran*-teszt [2004] ezzel szemben elutasítja, hogy a hibatagok függetlenek egymástól. Összegezve, a specifikációs tesztek azt mutatják, hogy elutasíthatjuk mind a véletlen, mind az állandó hatású panelmodellek legfontosabb feltevéseit.

3. táblázat

<i>Specifikációs tesztek</i>	
Teszt neve	<i>p</i> -érték
Véletlen hatás LM-tesztje	0,0000
Véletlen hatás és az autokorreláció LM-tesztje	0,0000
Módosított Wald-teszt a heteroszkedaszticitásra az állandó hatású modellben	0,0000
Sargan–Hansen-statisztika	0,0000
Wooldridge-teszt az autokorrelációra a panelben	0,0000
Pesaran-teszt a keresztmetszeti függetlenségre panelben	0,0000

A jelzett problémák megoldására panelkorrigált standard hiba (panel corrected standard error – PCSE) modellt becsültünk, amelynek kiinduló feltevése a heteroszkedaszticitás és autokorreláció megléte. Eredményeink kvalitatív módon a véletlen hatású modellhez állnak közelebb, azzal a különbséggel, hogy együtthatóink minden változó esetében legalább 10 százalékos szinten szignifikánsak. Az első és harmadik főkomponens negatívan, míg a másik három főkomponens pozitívan befolyásolja a nettó bevándorlást az adott kistérségbe. Modellünk a variancia 44 százalékát magyarázza. Végezetül a PCSE együtthatóival súlyozva számítottuk az TFI-értékeket kistérségi szinten.

3.3. A térségfejlettség stabilitása

A térségfejlődés stabilitását 2002 és 2008 között TFI-vel kifejezve három lépcsőben vizsgáltuk. A TFI-értékek stabilitásának formálisabb ellenőrzésére többféle eszköz áll rendelkezésünkre. Érdekes azonban megkülönböztetni legalább kéttípusú

stabilitást. Egyrészt, a TFI eloszlásának stabilitását egyik időszakról a másikra. Másrészt, a TFI értékének stabilitását az adott kistérségben egyik periódusról a következőre. Az első típusú stabilitást számos módon elemezhetjük: korrelációs mátrixok vagy ökonometriai modellek segítségével.

3.3.1. Hasonlóság és különbözőség a térségfejlettségben

Első lépésben a térségfejlődés stabilitását Spearman korrelációs együtthatókkal (magasabb érték nagyobb stabilitást mutat) mértük.

4. táblázat

A TFI Spearman rangkorrelációs mátrixa

TFI	TFI2002	TFI2003	TFI2004	TFI2005	TFI2006	TFI2007	TFI2008
TFI2002	1,000						
TFI2003	0,982	1,000					
TFI2004	0,968	0,988	1,000				
TFI2005	0,967	0,979	0,985	1,000			
TFI2006	0,965	0,967	0,962	0,979	1,000		
TFI2007	0,959	0,957	0,951	0,971	0,991	1,000	
TFI2008	0,957	0,956	0,952	0,969	0,988	0,994	1,000

A Spearman rangkorrelációs értékek igen magasak, noha enyhén csökkenő tendenciát mutatnak. (Lásd a 4. táblázatot.) Ez arra utal, hogy a TFI-értékek stabilak maradtak a vizsgált időszakban.

3.3.2. A térségfejlődés konvergenciája

A TFI-eloszlás stabilitásának elemzése egy általánosabb kérdést is felvet. Nevezetesen, az egyes térségek fejlettsége vajon konvergál egymáshoz vagy divergál? A gazdasági adatok konvergenciavizsgálatának módszertana sokat változott az elmúlt évtizedekben az egyszerű Galtoni-regressziótól a panel egységgyöktesztekig. A közgazdasági kutatásokban a konvergencia vizsgálata a gazdasági növekedés elemzésétől indult. A gazdasági fejlettség konvergenciájára kidolgozott empirikus módszertant más kérdések tanulmányozására is jól lehet alkalmazni, mint például az infláció (Lopez–Papell [2012]) vagy a kereskedelem specializációjának elemzésére (Fertő [2006]). Bernard és Durlauf [1996] szerint a hosszú távú outputváltozások két vagy több ország között akkor konvergálnak, ha az egy főre jutó kibocsátáskülönbségek hosszú távú előrejelzése nullához tart, amikor az előrejelzés horizontja a végtelenhez

tart. Kétváltozós összefüggésben ez azt jelenti, hogy az idősorok akkor konvergálnak, ha az országok között egy főre jutó GDP különbségek stacionáriusak. Többváltozós vagy panel kontextusban az országok egy csoportja akkor konvergál, ha azt a nullhipotézist, hogy az országok közötti kibocsátáskülönbségnek és a keresztmetszeti átlagnak egységgyöke van, elutasíthatjuk az alternatív hipotézis javára, miszerint a különbségek stacionáriusak. Nyilvánvalóan a GDP konvergenciájának vizsgálatát analóg módon kiterjeszthetjük az TFI elemzésére is.

A paneladatokat ökonometriája számos panel egységgyök-eljárást fejlesztett ki az elmúlt évtizedben (Baltagi [2008]). A szakirodalom megkülönböztet általában első és másodgenerációs egységgyököket aszerint, hogy a paneladatokban közös vagy egyéni egységgyök-folyamatot feltételezünk. Mivel a különböző teszteknek egyaránt vannak előnyei és hátrányai is, ezért eredményeink robusztusságának ellenőrzésére több panel egységgyöktesztet is alkalmaztunk, hogy a TFI konvergenciáját megvizsgáljuk. A panel egységgyökök tesztelését két lépcsőben végeztük el. Először csak individuális hatást, másodsor pedig individuális és trendhatást is feltételeztünk.

Trendhatás nélkül a panel egységgyöktesztek ellentmondásos eredményt adnak. (Lásd az 5. táblázatot.) A Levin–Lin–Chu és a Philips–Perron Fischer-teszt elutasítja, míg az Im–Pesaran–Shin és az ADF (Augmented Dickey-Fuller) Fisher-teszt elfogadja az egységgyök létét az TFI paneladatokban.

5. táblázat

A TFI panel egységgyöktesztjei (individuális hatás)

Módszer	Statisztika	p-érték
Nullhipotézis: egységgyök (közös egységgyök folyamatot feltételezve)		
Levin–Lin–Chu t-statisztika	–13,2024	0,0000
Nullhipotézis: egységgyök (egyéni egységgyök folyamatot feltételezve)		
Im–Pesaran–Shin W-statisztika	1,07407	0,8586
ADF – Fisher-féle Chi-négyzet	321,978	0,8381
PP – Fisher-féle Chi-négyzet	484,167	0,0000

Trendhatást feltételezve egységesebb eredményekre juthatunk. (Lásd a 6. táblázatot.) Az öt teszt közül három 1 százalékos, egy-egy teszt pedig 5, illetve 10 százalékos szinten utasítja el a panel egységgyök létezésének nullhipotézisét. Összefoglalva az eredményeinket, úgy érvelhetünk, hogy nagy valószínűséggel a TFI stacionárius. Másképp fogalmazva, a térségfejlődés szintje Magyarországon a kistérségek között valószínűleg konvergált egymáshoz 2002 és 2008 között.

6. táblázat

A TFI panel egységgyöktesztei (trend és individuális hatás)

Módszer	Statisztika	<i>p</i> -érték
Nullhipotézis: egységgyök (közös egységgyök folyamatot feltételezve)		
<i>Levin-Lin-Chu t</i> -statisztika	-37,767	0,0000
<i>Breitung t</i> -statisztika	-1,7587	0,0393
Nullhipotézis: egységgyök (egyéni egységgyök folyamatot feltételezve)		
<i>Im-Pesaran-Shin W</i> -statisztika	-1,3915	0,0820
ADF – Fisher-féle Chi-négyzet	466,269	0,0000
PP – Fisher-féle Chi-négyzet	854,284	0,0000

3.3.3. A térségfejlettség dinamikája

A TFI második típusú stabilitását, azaz a TFI-értékek stabilitását a kistérségek szintjén Markov-féle valószínűség-átmeneti mátrixok segítségével vizsgálhatjuk. A kiinduló kérdés, hogy a TFI értékeit hány csoportba osszuk. Első lépésként egy bináris felosztást alkalmazunk, aszerint hogy az TFI értéke nullánál kisebb vagy nagyobb. A 7. táblázatból láthatjuk, hogy a vizsgált időszakban a relatíve rosszabb helyzetbe levő ($TFI < 0$) kistérségek száma közel 33 százalékkal növekedett.

7. táblázat

A kistérségek száma a TFI-értékek alapján 2002 és 2008 között

TFI	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
	évben						
$TFI < 0$	89	99	107	112	112	115	118
$TFI > 0$	85	75	67	62	62	59	56

A bináris megkülönböztetés alapján számított valószínűség-átmeneti mátrixot a 8. táblázat mutatja. A becslések szerint 92,44 százalék annak esélye, hogy egy kistérség az egynél kisebb TFI-vel rendelkező csoportban maradjon, míg a jobb helyzetben levő maradás esélye valamivel alacsonyabb 88 százalék. Hasonlóan, a pozíciójavítás esélye 7,6 százalék, míg a pozíciórontásé ennél lényegesen nagyobb, 12 százalék.

Ha részletesebb képet akarunk kapni az egyes kistérségek relatív helyzetének változásáról, kettőnél több osztályközbe is sorolhatjuk adatainkat.

8. táblázat

*A kistérségek Markov-mátrixa
a TFI-értékek alapján, 2002 és 2008*

2002. évi TFI	2008. év	
	TFI < 0	TFI > 0
TFI < 0	0,9245	0,0755
TFI > 0	0,1197	0,8803

A 9. táblázatból láthatjuk, hogy a kistérségek valamivel nagyobb valószínűséggel mobilabban mozognak egyik kvartilisból a másikba. Az adott kvartilisban maradás esélye 75 és 88 százalék között mozog. Hasonló esélyekkel kerülhet egy-egy kistérség egyik cellából a másikba. A pozíciórontás esélye nagyobb a 2. kvartilisban, mint a javításé, míg ennek az ellenkezője igaz a 3. kvartilisban.

9. táblázat

A kistérségek Markov-mátrixa a TFI kvartilis értékei alapján, 2002 és 2008

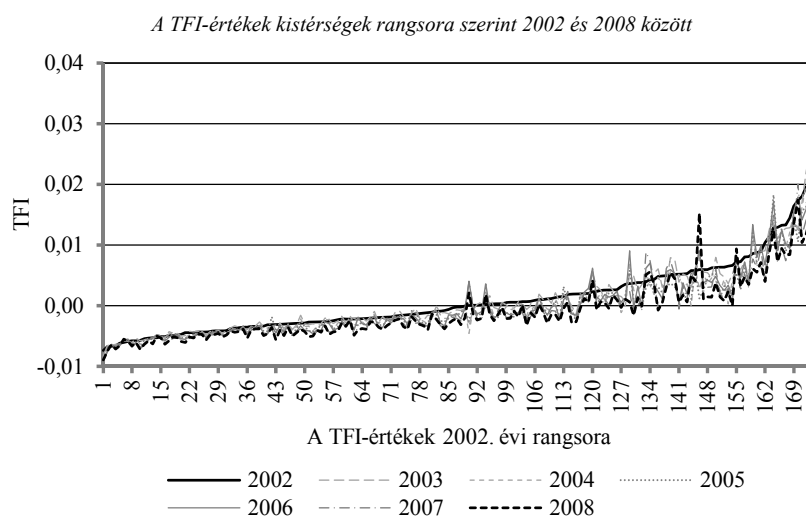
2002. évi kvartilis	2008. év			
	1. kvartilis	2. kvartilis	3. kvartilis	4. kvartilis
1. kvartilis	0,8766	0,0812	0,0325	0,0097
2. kvartilis	0,0864	0,7907	0,1030	0,0199
3. kvartilis	0,0261	0,1107	0,7492	0,1140
4. kvartilis	0,0133	0,0133	0,1196	0,8538

3.4. A kistérségek rangsora a TFI alapján

A TFI értékei alapján rangsorolhatjuk az egyes kistérségeket relatív pozíciójuk alapján. Az ábra a kistérségek rangsorát mutatja a 2002. évi TFI-értékek alapján. A rangsor nagyjából konzisztens képet mutat, az egyes kistérségek relatív pozíciója nem sokat változott, noha a TFI abszolút értékben változhatott is. Ez összhangban van a Spearman rangkorrelációs mátrixban kapott eredményeinkkel is. (Lásd a 4. táblázatot.)

A legfejlettebb kistérségek rangsora relatíve stabil. A 2002. év tíz legfejlettebb kistérségéből 2008-ban hét szintén a legjobbak közé tartozott. Aszód, Gödöllő, Szentendre elveszítette előkelő pozícióját, Csorna, Érd és Mosonmagyaróvár került a helyükre. Az elmaradott legalsó régióban is hasonló változásokat figyelhetünk meg. A 2002. évi tíz legfejletlenebb kistérségből hét továbbra is ebben a rossz helyzetben

maradt, a rangsor utolsó két helyezettje változatlan: a Berettyóújfalui és a Fehérgyarmati kistérség. Ózd, Sellye, Szerencs kikerült a legrosszabb helyzetben levő kistérségek közül, Nyírbátor, Baktalórántháza és Vásárosnamény váltotta fel őket. A TFI csökkenő tendenciáját itt is megfigyelhetjük. A top tíz kistérség TFI-értékének átlaga 0,178-ról 0,131-ra, míg a legrosszabb helyzetű tíz kistérség hasonló értékei – 0,063-ról –0,069-ra csökkentek.

10. táblázat

A 10 legmagasabb és legalacsonyabb TFI-index kistérségenként, 2002 és 2008

2002		2008	
Kistérség	TFI	Kistérség	TFI
Legmagasabb 10 TFI-érték			
Budaörsi	0,032	Sopron-Fertődi	0,017
Dunakeszi	0,020	Budaörsi	0,016
Pilisvörösvári	0,020	Csornai	0,015
Veresegyházi	0,018	Dunakeszi	0,014
Sopron-Fertődi	0,017	Ráckevei	0,014
Ráckevei	0,016	Érdi	0,012
Gödöllői	0,015	Pilisvörösvári	0,012
Szentendrei	0,013	Veresegyházi	0,010
Monori	0,013	Monori	0,009
Aszód	0,013	Mosonmagyaróvári	0,009
Átlag	0,178		0,131

(A táblázat folytatása a következő oldalon.)

(Folytatás.)

2002		2008	
Kistérség	TFI	Kistérség	TFI
Legalacsonyabb 10 TFI-érték			
Mátészalkai	-0,006	Nyírbátori	-0,006
Ózdi	-0,006	Baktalórántházai	-0,006
Bodrogközi	-0,006	Abaúj-Hegyközi	-0,006
Sellyei	-0,006	Vásárosnaményi	-0,006
Szerencsi	-0,006	Bodrogközi	-0,007
Edelényi	-0,006	Edelényi	-0,007
Encsi	-0,007	Encsi	-0,007
Abaúj-Hegyközi	-0,007	Mátészalkai	-0,007
Berettyóújfalui	-0,007	Berettyóújfalui	-0,007
Fehérgyarmati	-0,007	Fehérgyarmati	-0,009
Átlag	-0,063		-0,069

4. Összegzés

A térségfejlesztési programok hatáselemzése előtt álló legnagyobb kihívás a megfelelő teljesítményindikátor megalkotása. A programok komplexitása miatt ugyanis nem elég egy-egy fontosnak tartott mutatószám, például az egy főre jutó regionális GDP vagy a regionális munkanélküliség. Ezek ugyanis a lehetséges hatásoknak csak egy dimenzióját (gazdasági, társadalmi, környezeti) képesek megragadni. Következésképp szükséges egy komplex mutatószám megalkotása, amely tartalmazhatja a lehetséges hatások összes releváns dimenzióját. Hasonlóan fontos, hogy a hatásokat lehetőleg minél alacsonyabb aggregáltsági szinten tudjuk azonosítani, hiszen a magasabb-/makroszintű hatások elrejtik a mikrohatások dinamikáját. Ezen a ponton viszont szembe kell nézni az empirikus vizsgálatok örök problémájával, nevezetesen a rendelkezésre álló adatok kérdésével. Bizonyos outputadatok, például a GDP csak NUTS-2 szinten hozzáférhetők. Egy komplex térségfejlettségi index a lehető legtöbb releváns információt, illetve az ezeket magukban hordozó változók használatát igényli, ugyanakkor az adatok hozzáférhetősége nyilvánvalóan csak a változók önkényes szelekcióján alapulhat. Minden esetlegesség ellenére egy komplex mutatószám reális alternatívája a hivatalos indikátoroknak, amely a hatásoknak csak egy korlátozott körét képesek azonosítani.

A becült térségfejlettségi index alapján kapott eredményeink nagyjából összhangban vannak eddigi tudásunkkal. Magyarországon 2002 és 2008 között a kistérségek fejlettségi szintje konvergált egymáshoz. Ugyanakkor a kistérségek meglehetősen alacsony mobilitást mutattak az egyes térségfejlettségi kategóriák (kvartilisek) között, és a pozíció romlás esélye magasabb volt, mint a javításé.

Irodalom

- BALTAGI, B. H. [2008]: *Econometric Analysis of Panel Data*. 4th ed. Wiley. New York.
- BALTAGI, B. H. – LI, Q. [1991]. A Joint Test for Serial Correlation and Random Individual Effects. *Statistics and Probability Letters*. No. 11. pp. 277–280.
- BELUSZKY P. – SIKOS T. T. [2007]: Változó falvaink a magyarországi falvak típusai a harmadik évezred kezdetén. *Tér és Társadalom*. XXI. évf. 3. sz. 1–29. old.
- BERNARD, A. B. – DURLAUF, S. N. [1996]: Interpreting Tests of the Convergence Hypothesis. *Journal of Econometrics*. No. 71. pp. 161–174.
- BÍRÓ P. – MOLNÁR L. – ADLER J. – BARTA J. – MÜLLER E. – PICHOVSKY K. – SKULTÉTY L. [2004]: A kistérségi szintű relatív fejlettség meghatározása. *Területi Statisztika*. 44. évf. 6. sz. 564–585. old.
- CSATÁRI B. – FARKAS J. [2006]: A magyar vidékies kistérségek új kategorizálása, különös tekintettel a városi hatásokra és a földhasznosítás változásaira. *Tér és Társadalom*. XX. évf. 4. sz. 97–110. old.
- CSATÁRI B. [1996]: *A magyarországi kistérségek néhány jellegzetessége*. Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézet. Kecskemét.
- CSATÁRI B. [1999]: *A kedvezményezett kistérségek besorolásának felülvizsgálata (összefoglaló zárójelentés.)* Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézete. Kecskemét.
- CSERHÁTI I. – DOBOSI E. – MOLNÁR ZS. [2005]: Regionális fejlettség és tökevonzási képesség. *Területi Statisztika*. 45. évf. 1. sz. 15–32. old.
- CSITE A. – NÉMETH N. [2007]: *Az életminőség területi differenciái Magyarországon: a kistérségi szintű HDI becslési lehetőségei*. Budapesti munkagazdaságtani füzetek. 3. sz. Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézet, Budapesti Corvinus Egyetem. Budapest.
- DOBOSI E. [2003]: *A regionális elemzések módszertani kérdései – Esettanulmány: Magyarország kistérségi fejlettségének elemzése*. A gazdaságelemzés módszerei. 1. sz. Központi Statisztikai Hivatal Gazdaságelemző és Informatikai Intézet (ECOSTAT). Budapest.
- FALUVÉGI A. – TIPOLD F. [2007]: A területfejlesztés kedvezményezett térségeinek 2007. évi besorolása. *Területi Statisztika*. 47. évf. 6. sz. 523–540. old.
- FALUVÉGI A. [2000]: A magyar kistérségek fejlettségi különbségei. *Területi Statisztika*. 40 évf. 4. sz. 319–346. old.
- FALUVÉGI A. [2004]: *A társadalmi-gazdasági jellemzők területi alakulása és várható hatásai az átmenet időszakában*. Műhelytanulmányok 5. Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Kutatóközpont. Budapest. <http://www.econ.core.hu/doc/dp/dp/mtdp0405.pdf>

- FAZEKAS K. [1997]: Válság és prosperitás a munkaerőpiacon – A munkanélküliség regionális sajátosságai Magyarországon 1990–1996 között. *Tér és Társadalom*. XI. évf. 4. sz. 9–24. old.
- FERTŐ I. [2006]: *Az agrárkereskedelem átalakulása Magyarországon és a kelet-közép-európai országokban*. KTI könyvek. 8. sz. Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézet. Budapest.
- HAHN CS. [2004]: A térségi fejlődést befolyásoló tényezők Magyarországon. *Területi Statisztika*. 44. évf. 6. sz. 544–563. old.
- KOVÁCS E. [2003]: *Többváltozós adatelemzés*. Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem. Budapest.
- LOPEZ, C. – PAPELL, D. H. [2012]: Convergence of Euro Area Inflation Rates. *Journal of International Money and Finance*. No. 31. pp. 1440–1458.
- LUKOVICS M. [2007]: A lokális térségek versenyképességének elemzése. PhD-értekezés. Szegedi Tudományegyetem. Szeged.
- MADDALA, G. S. [2004]: *Bevezetés az ökonometriába*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.
- MAJOR K. [2005]: A σ és β konvergencia. In: *Nemes Nagy J. (szerk.): Regionális elemzési módszerek*. Regionális Tudományi Tanulmányok. 11. Eötvös Loránd Tudományegyetem. Budapest. 121–135. old.
- MICHALEK, J. – ZARNEKOW, N. [2012]: Counterfactual Impact Evaluation of EU Rural Development Programmes – Propensity Score Matching Methodology Applied to Selected EU Member States. A regional approach. *JRC Scientific and Policy Reports*. Vol. 2. pp. 1–79.
- NEMES NAGY J. – NÉMETH N. [2005]: Az átmeneti és az új térszerkezet tagoló tényezői. In: *Fazekas K. (szerk.): A hely és a fej – Munkapiac és regionalitás Magyarországon*. Magyar Tudományos Akadémia. Budapest. 75–138. old.
- NEMES NAGY J. [2005]: Összetett jelenségek, osztályozás, regionalizálás. In: *Nemes Nagy J. (szerk.): Regionális elemzési módszerek*. Regionális Tudományi Tanulmányok. 11. Eötvös Loránd Tudományegyetem. Budapest. 169–215. old.
- NÉMETH N. – KISS J. P. [2007]: Megyéink és kistérségeink belső jövedelmi tagoltsága. *Területi Statisztika*. 47. évf. 1. sz. 20–45. old.
- OBÁDOVICS CS. – KULCSÁR L. [2003]: A vidéki népesség humánindexének alakulása Magyarországon. *Területi Statisztika*. 43. évf. 4. sz. 303–322. old.
- OBÁDOVICS CS. [2004]: *A vidéki munkanélküliség térségi eloszlásának elemzése*. PhD-értekezés. Szent István Egyetem. Gödöllő.
- PESARAN, M. H. [2004]: General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels. *Working Papers in Economics*. No. 0435. University of Cambridge. Cambridge.
- RITTER K. [2008]: *Agrárfoglalkoztatási válság és a területei egyenlőtlenségek*. PhD-értekezés. Szent István Egyetem. Gödöllő.
- TÁNCZOS T. – EGRI Z. [2010]: Differenciálódási folyamatok a magyarországi kistérségek társadalmi és gazdasági fejlettségében. *Területi Statisztika*. 50. évf. 3. sz. 279–294. old.
- TÁNCZOS T. [2011]: *A társadalmi és gazdasági fejlettség térbeli folyamatvizsgálata Magyarországon*. PhD-értekezés. Szent István Egyetem. Gödöllő.
- WOOLDRIDGE, J. M. [2002]: *Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data*. The MIT Press. Cambridge.

Summary

The purpose of this article was to construct a multi-dimensional index measuring the overall level of regional development and quality of life in individual regions of Hungary. In the Rural Development Index (RDI), the development domains are represented by 132 partial socio-economic, environmental, infrastructural and administrative indicators/variables at NUTS 3 level. The weights of these economic, social and environmental domains are derived empirically from the econometrically estimated, interregional migration function after selecting the “best” model from various alternative model specifications. The RDI is empirically applied to the regional development in individual rural areas of Hungary, in years 2002–2008. Due to its comprehensiveness, it is suitable for analysing the overall level of development of rural areas and also for evaluating the impacts of various structural programmes at regional level.

A hazai felsőoktatási részidős képzés néhány felvételi tendenciája és rekrutációs jellemzője

---

Polónyi István

kandidátus, a Debreceni
Egyetem egyetemi tanára

E-mail:
istvan.polonyi@econ.unideb.hu

A tanulmány a hazai felsőoktatás részidős képzésre történő rekrutációját vizsgálja a 2000-es évek első évtizedében. Célja, hogy bemutassa az ezen a területen lezajlott igen radikális változásokat.

A szerző a 2002–2012 közötti felvételi adatbázisok elemzésével bemutat néhány fontos tendenciát a felsőoktatási részidős képzésre jelentkezők és felvettek demográfiai jellemzőiről, nemek szerinti, valamint képzési szintek, illetve képzési területek közötti megoszlásáról, és ezek változási tendenciáiról. Igyekszik a változások oktatáspolitikai okaira rámutatni.

Befejezésül azt hangsúlyozza, hogy az oktatáspolitikának fontos lenne kiemelt figyelmet fordítani a felsőoktatási felnőttképzésre, mivel az fontos eleme egy ország gazdasági és társadalmi fejlődésének.

TÁRGYSZÓ:
Felsőoktatási részképzés.
Oktatáspolitikai.

Előljáróban mindenképpen definiálni kell, mi is az a részidős képzés. A fogalmat ugyan már régen használja a hazai szakirodalom is (az angol nyelven az UNESCO- és az OECD-statisztikák „part time” kifejezésének fordításaként), a felsőoktatási törvényben csak a 2000-es évektől jelenik meg.

Az 1993. évi LXXX. (a felsőoktatásról szóló) törvényben még nem szerepel a részidős képzés kifejezés. A törvény a 84. § (1) szerint „a felsőoktatási intézményekben alapképzés, szakirányú továbbképzés és doktori képzés folyhat nappali tagozaton, illetőleg más formában (pl. esti, levelező, távoktatás)”. Ez az 1996-os módosítás nyomán – egyéb kisebb pontosítások mellett – annyival egészül ki, hogy azt a lehetséges képzési formát az akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzésre is kiterjesztették.¹

A 2005. évi CXXXIX. (a felsőoktatásról szóló) törvény már részletesebben szabályoz, s itt már részidős képzésről van szó. A törvény szerint: „33. § (1) A felsőoktatásban a képzés megszervezhető teljes idejű képzésként, részidős képzésként, továbbá távoktatásként. A teljes idejű képzés félévenként legalább háromszáz tanórából áll... (3) A részidős képzés lehet esti vagy levelező képzés munkarendje szerint szervezett képzés. A részidős képzés időtartama a teljes idejű képzés tanóráinak legalább harminc, legfeljebb ötven százaléka lehet. Az esti és a levelező képzés munkarendje szerinti képzést a hallgatók elfoglaltságának figyelembevételével kell megszervezni a munkanapokon, indokolt esetben a heti pihenőnapon. (4) A felsőfokú szakképzésben a gyakorlati képzés csak teljes idejű képzés formájában szervezhető meg, a szakképzésre vonatkozó rendelkezések szerint.” 2007-ben ezt részint a szakirányú továbbképzésre vonatkozóan kiegészítették,² részint a (4) bekezdését eltörölték, azaz a felsőfokú szakképzést is lehetett ismét részidőben végezni.

A 2011. évi CCIV. (nemzeti felsőoktatásról szóló) törvény lényegében változatlanul vette át a 2007-es módosítás után kialakult szöveget: „17. § (1) A felsőoktatásban a képzés megszervezhető teljes idejű képzésként, részidős képzésként, továbbá

¹ A szakasz a módosítás után így szól: „84. § (1) A felsőoktatási intézményekben akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzés, egyetemi és főiskolai szintű alapképzés, általános és szakirányú továbbképzés, valamint doktori képzés folyhat nappali tagozaton, illetőleg más formában (pl. esti, levelező, távoktatás)”.

² A (3) a következőre módosult: „A részidős képzés lehet esti vagy levelező képzés munkarendje szerint szervezett képzés. A részidős képzés időtartama – kivéve a szakirányú továbbképzést – a teljes idejű képzés tanóráinak legalább harminc, legfeljebb ötven százaléka lehet. A szakirányú továbbképzés időtartama a teljes idejű képzés tanóráinak legalább húsz, legfeljebb ötven százaléka lehet. Az esti és a levelező képzés munkarendje szerinti képzést a hallgatók elfoglaltságának figyelembevételével kell megszervezni a munkanapokon, indokolt esetben a heti pihenőnapon.”

A 147. §-ba 2007-től értelmező rész is került a levelező képzésről: „26/A. *levelező képzés munkarendje*: olyan oktatásszervezési rend, mely szerint – az érintett hallgatókkal kötött eltérő megállapodás hiányában – a hallgatók tanóráira tömbösítve, legfeljebb kettő hetenként munkanapokon, vagy a heti pihenőnapon kerül sor”.

távoktatásként. A teljes idejű képzés félévenként legalább háromszáz tanórából áll... (3) A részidős képzés lehet esti vagy levelező képzés munkarendje szerint szervezett képzés. A részidős képzés időtartama – kivéve a szakirányú továbbképzést – a teljes idejű képzés tanóráinak legalább harminc, legfeljebb ötven százaléka lehet. A szakirányú továbbképzés időtartama a teljes idejű képzés tanóráinak legalább húsz, legfeljebb ötven százaléka lehet.”³

Tehát mind a 2005., mind a 2011. évi felsőoktatási törvény használja a részidős képzés fogalmát, de abba a távoktatást nem érti bele. Ugyanakkor a szakirodalom általában a távoktatást is ide sorolja.

A részidős képzést felsőoktatási felnőttképzésnek is szokták tekinteni. Veres [é.n.] megközelítésében a következők tartoznak a felsőoktatási felnőttképzésbe:

- Első diplomás képzés részidős formában: esti, levelező képzés, távoktatás.
- Újabb diplomás, döntően részidős képzés.
- Kiegészítő alapképzés.
- Felsőfokú szakképzés felnőttek számára, esti, levelező, távoktatásos formában.⁴

A részidős képzés hallgatóit nevezik nem tradicionális hallgatóknak is. Azonban ez a kategória lényegesen tágabb, mint a részidős hallgatóké. A nem tradicionális hallgatók fogalma magában foglalja a munka mellett tanulókon túl, például a kisebbséghez tartozóktól, a gyermeküket egyedül nevelőkön keresztül, az idősebbekig vagy az érettségivel nem rendelkezőkig. Arányuk egyre nagyobb (az Egyesült Államokban a hallgatók fele, mások szerint háromnegyede nem hagyományos, nem tradicionális hallgató).⁵

Ebben az írásban felsőoktatási részidős képzésnek, és egyben felsőoktatási felnőttképzésnek, mi a Veres-féle megközelítést tekintjük.

³ Az értelmező rendelkezések között némileg módosítva és kiegészítve szintén szerepel a levelező képzésre vonatkozó rész: „levelező képzés munkarendje: olyan oktatásszervezési rend, mely szerint – az érintett hallgatókkal kötött eltérő megállapodás hiányában – a hallgatók tanóráira tömbösítve, legfeljebb két hetenként munkanapokon vagy a heti pihenőnapon az intézményben, valamint a képzés fennmaradó részében a távoktatás módszereinek alkalmazásával kerül sor”.

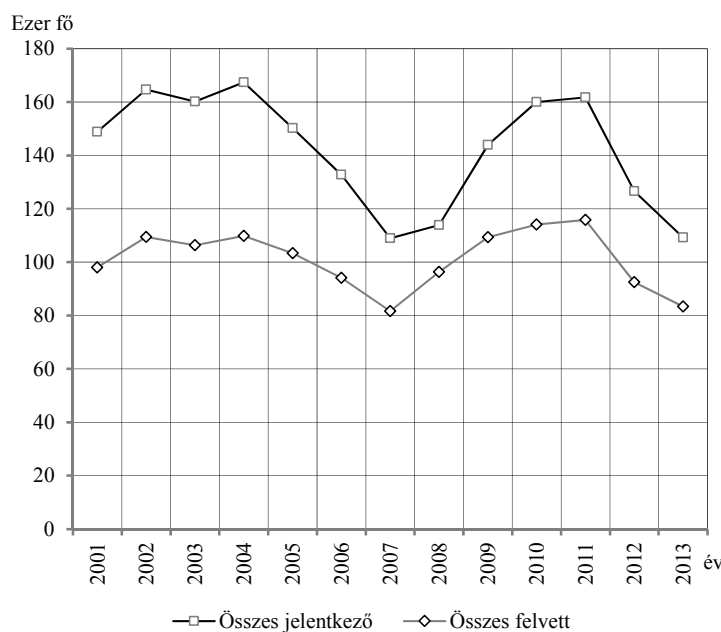
⁴ Nyilván ennek a megközelítésnek alapjául az szolgált, hogy a 2001. évi CI. (a felnőttképzésről szóló) törvény időközben (a 2003. évi CVI. törvény által) eltörölt 3. § (3) szerint „felnőttképzési tevékenységnek minősül a felsőoktatási intézményben, felnőtt hallgató részére nyújtott, az Ftv. alapján állami támogatásban nem részesülő, az Ftv. hatálya alá tartozó képzés”. Veres meghatározása ezt bővíti ki az állami támogatástól függetlenül.

⁵ *Altbach* [2007] szerint az Egyesült Államokban a beiratkozott hallgatók fele nem tradicionális. A nem tradicionális hallgató fogalmának értelmezése persze igen sokféle. A *National Center for Education Statistics* definíciója igen széles körét öleli fel a hallgatóknak (lásd: <http://nces.ed.gov/pubs/web/97578e.asp>), eszerint 1992-ben közel 70 százalék volt a nem tradicionális hallgató, 2012-ben pedig a hallgatók közel háromnegyede volt sorolható ebbe a kategóriába (lásd <http://www.ere.net/2012/06/13/recruiting-the-73-nontraditional-students-must-be-part-of-your-plan/>).

1. A felsőoktatási felvételi néhány, nem csak a részdíjsőkre vonatkozó tendenciája

Az ezredforduló óta eltelt időszakban a hazai felsőoktatásba jelentkezők és felvettek száma meglehetősen hektikusan alakult. Lényegében egy csökkenő tendenciát láthatunk, amelyben 2007-ben és 2013-ban is hullámvölgyek vannak. (Lásd az 1. ábrát.)

1. ábra. Az összes tagozaton felsőoktatásba jelentkezők és az oda felvettek létszámalakulása, 2001–2013

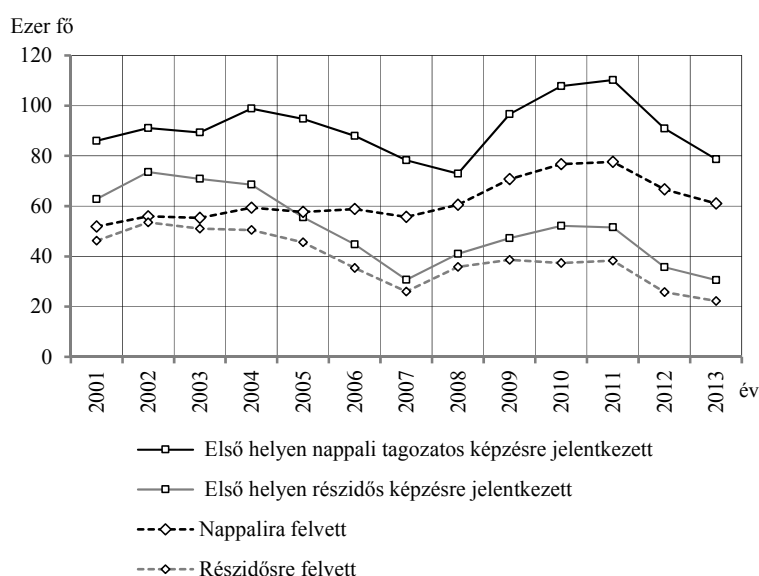

Forrás: A felvi.hu adatai alapján saját szerkesztés.

Ha a nappali tagozatra és a részdíjs képzésre jelentkezők és felvettek létszámát külön-külön vizsgáljuk, akkor sajátos különbségek ismerhetők fel. (Lásd a 2. ábrát.) Azt látjuk, hogy a két képzési formára a jelentkezők számának alakulása nagyjából hasonló képet mutat, de a részdíjs képzésnek korábban volt a mélypontja (2007-ben), míg a nappali képzés esetében 2008-ban. A másik különbség a felvettek számának tendenciájában látszik. A nappali képzésbe jelentkezők és felvett hallgatók száma lényegében 2001 és 2007 között stagnált, majd 2011-ig növekedett, utána csökkent, de 2013-ban a csökkenés ellenére is valamivel magasabb szinten volt, mint

2008-ban. A részidős képzésre jelentkezők és felvettek száma viszont 2007-re igen radikálisan lecsökkent (a 2002-es létszám kevesebb, mint felére), majd 2011-ig valamennyit nöött, de lényegesen elmaradva a korábbi nagyságtól. Majd ezt egy 2007-nél is alacsonyabb szintre esés követte 2013-ra.

2. ábra. Az első helyen nappali tagozatos, részidős képzésre jelentkezett, illetve nappali és részidős képzésre felvett hallgatólétszám alakulása, 2001–2013

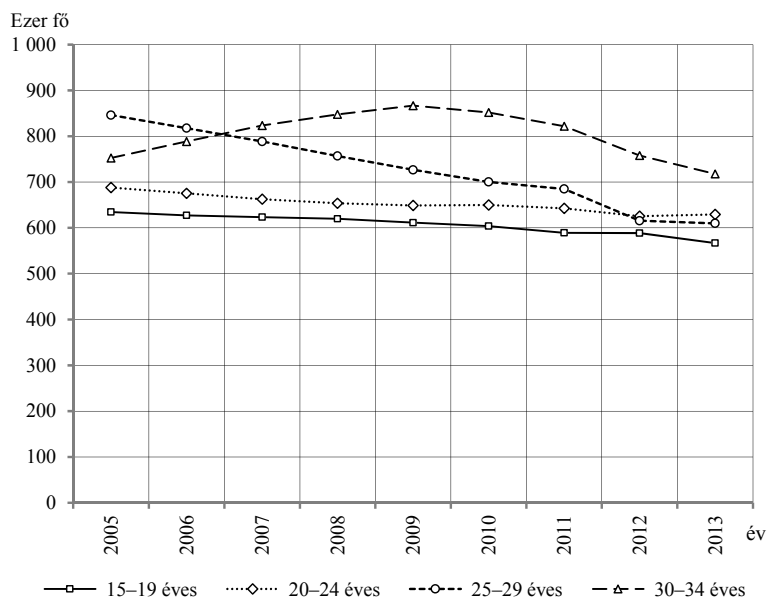
Forrás: A felvi.hu adatai alapján saját számítás.

Az ingadozás mögött nyilvánvalóan nem demográfiai folyamatok állnak, mert jól lehet a 2000-es évek elején a fiatal korosztályok létszáma csökkenésének vagyunk tanúi, azonban ez a csökkenés nem hektikus (lásd a 3. ábrát), valamint a felsőoktatás (nappali tagozatos) jelentkezőinek tényleges merítési bázisát adó érettségizettek létszáma lényegében az időszak alatt nagyjából stagnált⁶ (lásd a 4. ábrát).

⁶ A 2008-as hirtelen csökkenés oka, hogy 2004-ben bevezették a középiskolák egy részében a nyelvi előkészítő (0.) osztályt (amelybe mintegy 12 ezer tanuló vett részt), ennek „létszámhiánya” 2008-ra ért fel az érettségizettek szintjére.

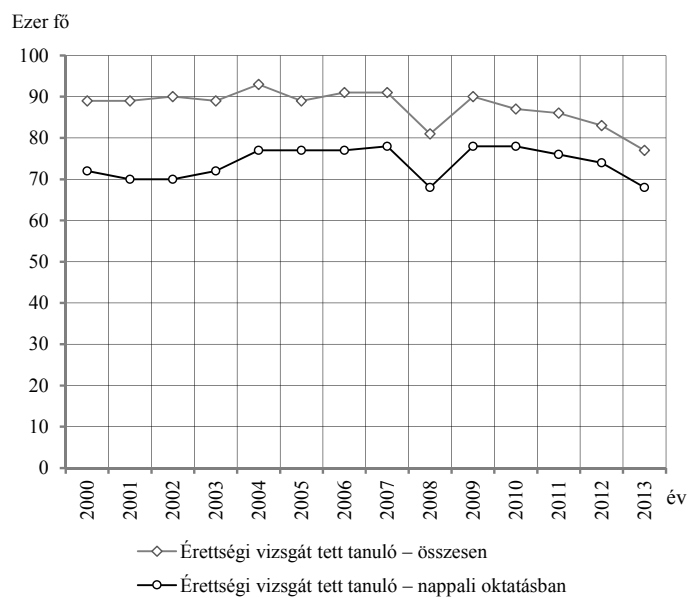

3. ábra. A fiatal korosztályok létszámának alakulása, 2000–2012

Forrás: A KSH adatai alapján saját szerkesztés.

4. ábra. Az érettségizettek számának alakulása, 2000–2013

Forrás: A KSH alapján saját szerkesztés.

A jelentkezők számának változását tehát nyilvánvalóan az oktatáspolitikai változásai, s ennek a továbbtanulási aspirációkra való hatása eredményezte.

Mint az korábbi tanulmányokban (Polónyi [2012a], [2013a], [2013b]) igyekeztünk bizonyítani, a nappali tagozat iránti 2008-as keresletcsökkenést alapvetően a tandíj bevezetésének terve befolyásolta. A részidős képzések iránti 2007-es keresletcsökkenésre több, ettől eltérő tényező gyakorolt hatást: a rendszerváltást követően – a korábbi keretszám-visszafogás miatt – robbanásszerűen jelentkező elhalasztott továbbtanulási igények lecsengése, a 18–21 éves, „nappali tagozatos korú” hallgatók számának és arányának csökkenése a részidős képzésekben, a nappali képzés jelentős kiterjedése nyomán, valamint a kétszintű képzés bevezetése, amelyre 2006-tól kezdődően került sor. Ez utóbbi nyilvánvalóan alapvetően átrajzolta a keresletet, ugyanis új képzési stratégiák kialakítását igényelte, főleg a diplomával már rendelkező továbbtanulni szándékozóktól.

A 2012-től tapasztalható csökkenést, amely egyaránt érinti a nappali és a részidős képzésre történő jelentkezést is, olyan okoknak tulajdoníthatjuk, mint a tandíj bevezetésének híre, a költségtérítés összegének önköltséggé emelkedése, valamint az emelt szintű érettségi megkövetelése egyes szakokon, továbbá az államilag támogatott helyen tanulók hallgatói szerződési kötelezettsége.

Ezek a változások radikálisan átalakították a részidős képzés iránti keresletet. Ezért fogalmazódott meg jelen írás célkitűzéseként, hogy a részidős képzésre történő jelentkezők és felvettek jellemzőit, illetve azok 2000 óta történő módosulásait vizsgáljuk. Ehhez az Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. honlapján elérhető felvételi adatok⁷ mellett, alapvetően a (2002., 2004., 2006., 2007., 2008., 2009., 2010. évi, valamint a 2012. évi) felvételi adatbázis⁸ adatait használtuk. A 2001., 2003., 2005. és 2011. évi adatbázisok nem álltak rendelkezésre. Ezért a táblázatok és ábrák ezekre az évekre nem tartalmaznak adatokat (csak abban az esetben, ha azt a felvi.hu adataiból pótolni lehetett).

2. Az oktatáspolitikai változások hatása a felsőoktatásba jelentkezők és felvettek demográfiai jellemzőire

Először a legalapvetőbb demográfiai jellemzőkre, a jelentkezők, illetve felvettek átlagéletkorának és nemek szerinti megoszlásának alakulására vessünk rövid pillan-

⁷ Az Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. a felsőoktatási felvételi rendszer működtetője, s a felvételi adatok kezelője. A felsőoktatási felvételre jelentkezők által kitöltött jelentkezési lapok adatai, valamint a felvételizők által elért pontok és a felvétel eredménye képezik egy-egy év felvételi adatbázisát. Az Educatio Kft. az adatbázis alapján a felsőoktatási felvételiokról rendszeres elemzéseket ad közre, és áttekinthető adatokat tesz közzé. (http://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_rangsorok/elmult_evek)

⁸ Köszönettel tartozom az Educatio Kft. korábbi vezetőinek és alkalmazottainak, hogy a 2002 és 2010 közötti felvételi adatokat Excel formátumban (természetesen személytelenítve) ingyenesen rendelkezésemre bocsátották a korábbi (2011 előtti) években. A 2012. évi felvételi adatokat ugyancsak személytelenítve, Excel formátumban az Oktatási Hivatal térítés fejében adta át.

tást. (Lásd az 1. táblázatot.) Az összes jelentkező és az összes felvett esetében vizsgáltuk a jellemzőket.

Azt az első megfontolásra nem teljesen triviális megállapítást tehetjük, hogy a jelentkezők számának hullámzását követi az átlagéletkor alakulása is. A jelentkezők, illetve a felvettek száma és átlagéletkoruk között elég szoros „együtt járás” tapasztalunk (+0,6117, illetve +0,8149 korrelációval). (Lásd az 1. táblázatot.) Arról van tehát szó, hogy minél többen jelentkeztek a felsőoktatásba, illetve minél több hallgatót vettek fel oda az adott évben, azok átlagéletkora annál magasabb volt, illetve minél kevesebbet annál alacsonyabb. Tehát az oktatáspolitikai hatások az idősebbeket riasztották el jobban, valószínűleg azért, mert az idősebbek továbbtanulási kereslete könnyebben halasztható.

1. táblázat

*Az összes tagozaton felsőoktatásba jelentkezők,
a felvettek létszámának és átlagéletkorának alakulása, 2001–2013*

Év/korreláció	Összes			
	jelentkező (fő)	jelentkező átlagéletkora (év)	felvett (fő)	felvett átlagéletkora (év)
2001	148 880		98 046	
2002	164 703	23,47	109 471	23,44
2003	160 217		106 376	
2004	167 371	23,46	109 854	23,56
2005	150 232		103 368	
2006	132 771	22,91	94 142	22,95
2007	108 928	22,29	81 637	22,31
2008	113 896	23,28	96 330	23,28
2009	143 906	23,36	109 336	23,41
2010	160 033	23,90	114 106	23,80
2011	161 731		115 841	
2012	126 574	23,75	92 475	23,57
2013	109 271		83 354	
Korreláció		0,6117		0,8149

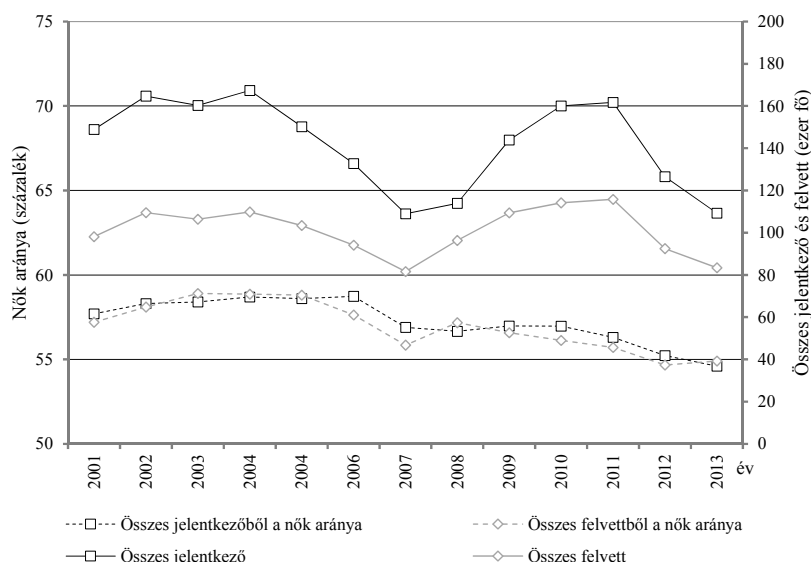
Megjegyzés. A 2001., 2003., 2005., 2011. és 2013. évi felvételi adatbázis nem állt rendelkezésre.

Forrás: A létszám adatok a felvi.hu, az átlagos életkorok az adott évi felvételi adatbázis alapján saját számítás.

Az összes jelentkező és az összes felvett között a nők arányát vizsgálva némileg eltérő tendenciákat találunk. (Lásd az 5. ábrát.) Itt azt látjuk, hogy a nők aránya 2001 és 2007 között követi a jelentkezők és a felvettek számának alakulását (minél maga-

sabb a létszám, annál nagyobb a nők aránya), 2008 után azonban a nők aránya stagnál, majd csökken, tehát elmarad a létszámmal való együttmozgás. (Ennek megfelelően itt lényegesen alacsonyabbak a korrelációs együtthatók.) A tendencia megváltozásában nyilvánvalóan az játszik szerepet, hogy egy jelentős, nőkre vonatkozó kedvezmény 2007-től megszűnik.⁹ Nevezetesen az 51/2002. (III. 26.) Korm. rendelet előírta, hogy „az állami felsőoktatási intézményekben költségtérítéses képzésben részt vevő, az adott félév (oktatási időszak) első napján terhességi-gyermekágyi segélyben, gyermekgondozási segélyben, gyermeknevelési támogatásban vagy gyermekgondozási díjban részesülő hallgató, aki alapképzésben, kiegészítő alapképzésben, szakirányú továbbképzésben vagy felsőfokú szakképzésben vesz részt, költségtérítés fizetésére nem kötelezhető.”¹⁰

5. ábra. Az összes felsőoktatásba jelentkező és felvett létszámának (jobb oldali tengely), valamint a jelentkező és felvett nők arányának alakulása (bal oldali tengely), 2001–2013

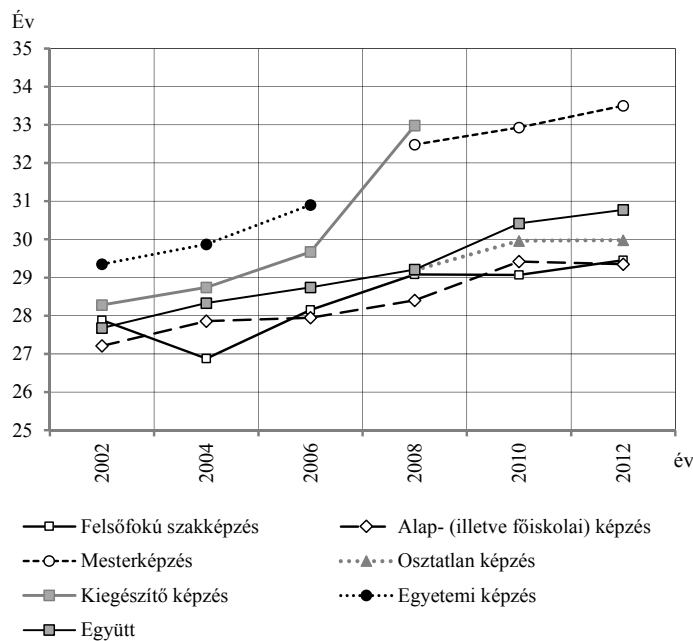
Forrás: A létszámadatok a felvi.hu, a nők aránya az adott évi felvételi adatbázis, illetve a felvi.hu adatai alapján saját számítás.

A részidős képzésre jelentkezők és felvettek esetében vizsgálva az átlagéletkor és a nők arányának alakulását némileg más tendenciákat látunk.

⁹ A megszűnés a 2006. december 1. után hallgatói jogviszonyt létesítő hallgatókra vonatkozik. Lásd 175/2006. (VIII. 14.) Korm. rendelet (a felsőoktatási hallgatók juttatásairól) 33. § szerint (1), illetve a ma is hatályos 51/2007. (III. 26.) Korm. rendelet (a felsőoktatásban részt vevő hallgatók juttatásairól és az általuk fizetendő egyes térítésekről) 36. § (1).

¹⁰ 22. § (1)

6. ábra. A részdíjs képzésre első helyen jelentkezők átlagos életkora képzési szintenként, 2002–2012

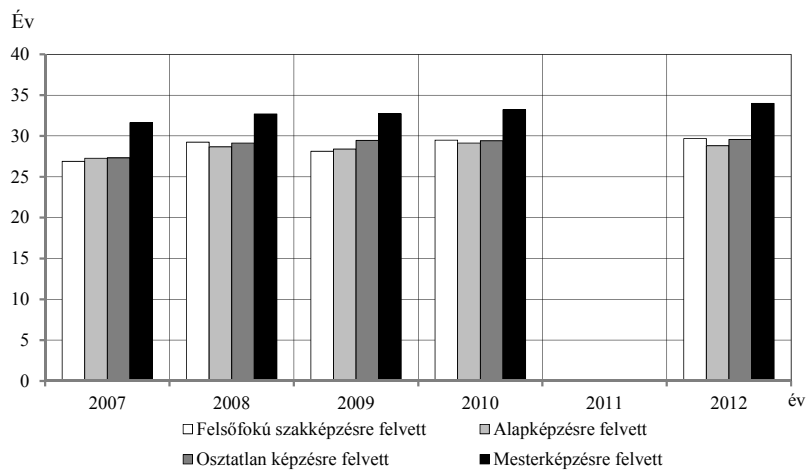
Forrás: Saját számítás az adott évi felvételi adatbázis alapján.

A részdíjs képzésre jelentkezők esetében 2002 óta folyamatos átlagéletkor-emelkedést találunk, ami alig látszik együttmozogni a létszámváltozással. (Lásd a 6. ábrát.) Az egyes képzési szinteket tekintve az a nem igazán meglepő trend látszik, hogy a felsőfokú szakképzés (FSZ), az alap és az osztatlan képzésre jelentkezők átlagéletkora alacsonyabb, mint az egyetemi, a kiegészítő és a mesterképzésre jelentkezőké.¹¹ A részdíjs képzésre felvettek esetében is hasonló tendenciákat találunk. (Lásd a 7. ábrát.)

A részdíjs képzésre felvett nők aránya 2007 óta csökken (ez alól a mesterképzés volt időlegesen kivétel, amíg „beállt” és átvette a kiegészítő képzés szerepét). (Lásd a 8. ábrát.) A nők arányának csökkenésében, a már korábban említett okon kívül alighanem szerepet játszik az államilag támogatott képzési helyek számának átrendeződése a képzési területek között (a nők által kedvelt szakok oktatáspolitikai diszpreferálása) a részdíjs képzésben (is). Erről a későbbiekben lesz szó.

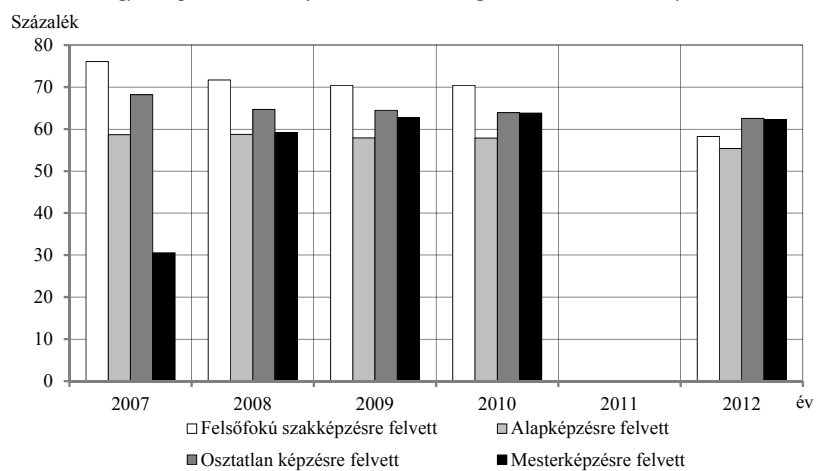
¹¹ A 2005-ben bevezetésre került a kétszintű (bolognai) képzési szerkezet. Az ezt megelőző időszak főiskolai, egyetemi és kiegészítő képzési helyére alapképzés, osztatlan képzés, mesterképzés lépett. A két szisztéma között azonban néhány év átmenet volt. Így egyetemi képzés 2007-ig, a kiegészítő képzés 2008-ig folyt. Osztatlan és mesterképzés pedig 2007-től indult. Az alapképzés és a főiskolai képzés között még hosszabb átmenet volt, mert már 2002-ben is előfordult néhány helyen alapképzés. Ezért az elemzés során a főiskolai és alapképzés között nem tettünk különbséget.

7. ábra. Az egyes képzési szintekre felvett részidős hallgatók átlagos életkora, 2007–2012

Forrás: Saját számítás az adott évi felvételi adatbázis alapján.

8. ábra. Az egyes képzési szintekre felvett részidős hallgatók között a nők aránya, 2007–2012

Forrás: Saját számítás az adott évi felvételi adatbázis alapján.

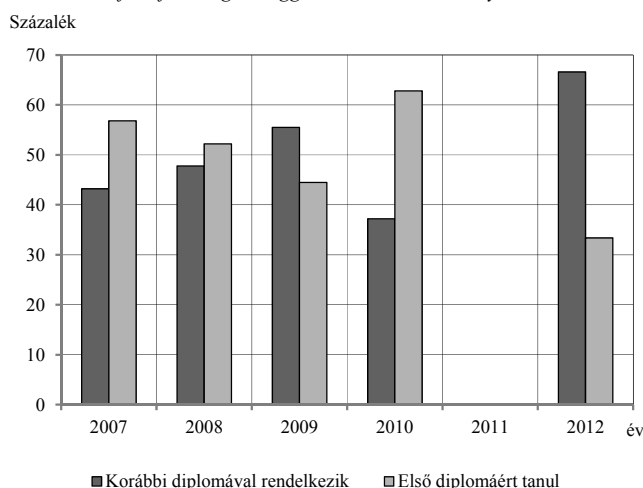
3. Első és további diplomáért tanuló részidősök

A részidős hallgatók között alapvetően két nagy csoport különböztethető meg: az első diplomáért tanuló hallgatókat és a további diplomáért tanulókat. Arányuk 2007

és 2012 között¹² egyaránt elég hektikusan változott. (Lásd a 9. ábrát.) Mélyebb elemzést (kvalitatív kutatást is) igényelne a 2010-es 2012-es változások vizsgálata. Valószínűsíthető, hogy a 2010-es kormányváltást követő oktatáspolitikai folyamatok híre (a költségtérítés önköltségre emelkedése, az emelt szintű érettségi mind több szakon történő megkövetelése, a minimális felvételi ponthatár növekedése, állami támogatás esetében a hallgatói szerződés stb.) a részdíjben első diplomáért tanulókat 2010-ben először keresletük előrehozására ösztönözte, majd az intézkedések életbelépése elriasztotta egy részüket a felsőoktatási továbbtanulástól.

Ha megvizsgáljuk a demográfiai és nemi jellemzőket a két csoportra azt találjuk, hogy a további diplomáért tanulók átlagos életkora magasabb, ami egyáltalán nem meglepő. (Lásd a 10. ábrát.) Ugyanakkor ez az életkor növekedett az elmúlt években. Az első diplomáért tanulók átlagos életkora viszont stagnált.

9. ábra. A részdíjs képzésre felvettek között a korábbi felsőfokú végzettséggel is rendelkezők aránya, 2007–2012

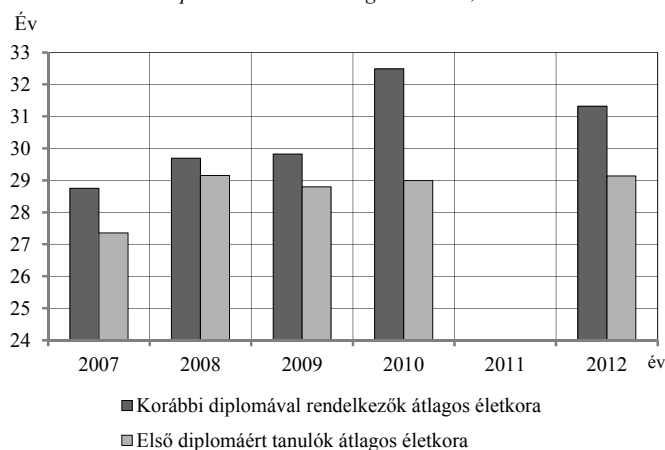
Forrás: Saját számítás az adott évi felvételi adatbázis alapján.

A nők aránya némileg eltérő tendenciákat mutat. (Lásd a 11. ábrát.) A további diplomáért tanulók között, a 2008-as, 2009-es mélypont után 2010-ben növekedést látunk, ami 2012-re ismét radikális csökkenésbe megy át. Ebben a csökkenésben alighanem a költségtérítés önköltségi szintre emelése játszik szerepet, ami az általában alacsonyabb kereseti szintű nők felsőoktatás iránti keresletére radikálisabban hatott, mint a magasabb kereseti szintű férfiakéra. Az első diplomáért tanulók között

¹² Hosszabb időszakra azért nem volt mód kiterjeszteni az elemzést, mert a felvételi adatbázis csak 2007 óta tartalmazza az előző felsőfokú tanulmányokra vonatkozó adatokat.

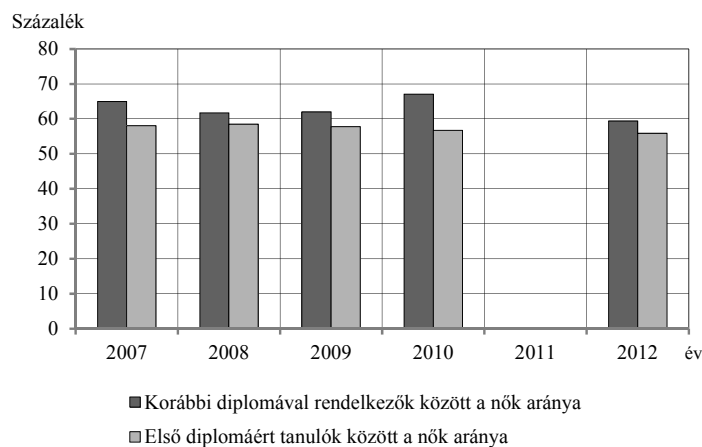
egyértelműen egyre kevesebb a nő. (Bár hozzá kell tenni, hogy a nők száma mindkét csoportban lényegesen több mint a férfiaké).

10. ábra. A részidős képzésre felvettek között a korábbi felsőfokú végzettséggel rendelkezők és az első diplomáért tanulók átlagos életkora, 2007–2012

Forrás: Saját számítás az adott évi felvételi adatbázis alapján.

11. ábra. A nők aránya a részidős képzésre korábbi felsőfokú végzettséggel felvettek, illetve az első diplomáért tanulók között, 2007–2012

Forrás: Saját számítás az adott évi felvételi adatbázis alapján.

A részidős képzésre felvettek korábbi diplomáinak szintjét tekintve (lásd a 2. táblázatot) azt találjuk, hogy nagyobbik részük (az összes felvettek 28–47 százaléka) alap-, illetve főiskolai diplomával rendelkezik, s számottevő a korábbi egyetemi

diplomát szerzettek száma is (az összes felvettek mintegy 10 százaléka). Viszonylag (még) kevés a mesterdiplomával továbbtanulók aránya, bár már 2012-ben elérte az összes felvett közel 3 százalékát.

2. táblázat

*A részdíjs képzésre felvettek korábbi diplomáinak szintje, 2007–2012
(százalék)*

Év	Felsőfokú szakképzés	Alap vagy főiskolai	Mester	Osztatlan	Egyetemi	Nincs diplomája	Összesen
2007	1,6	32,4	0,1	0,1	9,0	56,8	100,0
2008	5,0	32,5	0,2	0,1	10,0	52,2	100,0
2009	5,4	38,2	0,4	0,6	10,8	44,5	100,0
2010	3,1	28,4	0,1	0,0	5,5	62,8	100,0
2011							
2012	4,3	46,6	2,8	2,3	10,7	33,4	100,0

Forrás: Saját számítás az adott évi felvételi adatbázis alapján.

4. Tandíj, költségtérítés, önköltség, finanszírozott létszám

A részdíjs képzés iránti kereslet struktúráját alapvetően az egyes képzési területeken az államilag finanszírozottak létszáma, az államilag finanszírozott hallgatók által fizetendő tandíjak és az államilag nem finanszírozott hallgatók által fizetendő térítési díjak befolyásolják leginkább. A következőkben ezek változását mutatjuk be.

4.1. A tandíj

A rendszerváltás előtt az 1985. évi oktatási törvény¹³ szabályozása a felsőoktatásban a tanulmányi eredménytől függő, viszonylag alacsony mértékű tandíj megállapítását tette lehetővé, amit az intézmények egy része be sem szedett.¹⁴

¹³ 1985. évi I. törvény az oktatásról – (ez a törvény együtt szabályozta az iskolarendszerű képzés valamennyi szintjét, és intézményét).

¹⁴ A 8/1987. (VI. 29.) MM rendelet a felsőoktatásban fizetendő díjakról és térítésekről, amely egyébként 1995-ig volt hatályos, 3,00-as átlag alatt tett lehetővé tandíjkivetést, amelynek maximális összege első alapképzés esetén nem lehetett több félévente 2000 forintnál, (de nem lehetett tandíjat szedni az első, illetve három évnél hosszabb képzés esetén a második félévben sem). Második, illetve további alapképzés esetén az alaptandíj 500 forint volt félévente, amihez az intézmény kiegészítő tandíjat állapíthatott meg maximum 2000 forintot félévente. (Ehhez félévismérlés esetében 3000 forint ismétlési díj járulhatott.)

A felsőoktatás rendszerváltás utáni átfogó szabályozása, az 1993. évi – a felsőoktatásról szóló – LXXX. törvény úgy határozta meg, hogy a felsőoktatásban részt vevő hallgatók tandíjat tartoztak fizetni, azonban a tandíjfizetés bevezetését egy 1994-es törvénymódosítás több feltételhez kötötte.¹⁵ Továbbá azt is előírta, hogy „a törvény tandíjfizetésre vonatkozó rendelkezései hatálybalépéséről külön törvény rendelkezik.” Tehát gyakorlatilag a tandíj bevezetése elmaradt, pontosabban az 1985-ös törvényhez kapcsolódó végrehajtási rendelet maradt érvényben, amely nem állapított meg külön szabályokat az esti, levelező tagozat résztvevőire, s így a részidős képzések területén elég különböző gyakorlat volt tapasztalható. Volt olyan intézmény, ahol a részidős hallgatóktól szedtek tandíjat, volt ahol nem.

Végül is a tandíjat bevezető külön törvény az 1995. évi („a gazdasági stabilizációt szolgáló egyes törvénymódosításokról szóló”) XLVIII. Törvény – vagy népszerűbb nevén „Bokros-csomag” – lett, amelynek 125. §-a szerint „a felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény „...tandíjfizetésre vonatkozó rendelkezései 1995. szeptember 1-jén lépnek hatályba”, s egyidejűleg a törvény tandíjkompenzálásra vonatkozó részeit eltörölte.

A törvényt végrehajtó, a tandíjat bevezető 83/1995. (VII. 6.) Korm. rendelet sem szabályozta külön a részidős képzésben résztvevők tandíját.¹⁶

A tandíj mellé 1996-ban bevezetik a költségtérítéses rendszert is, tehát az államilag finanszírozott létszám felett költségtérítést fizető hallgatói helyek rendszerét. Az 1996. évi LXI. törvény (a felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény módosításáról) értelmében „az állami felsőoktatási intézmény az államilag finanszírozott alapfeladatán túl is folytathat felsőfokú szakemberképzést költségtérítéses szolgáltatásként...Az államilag finanszírozott felsőfokú képzésben részt vevő hallgatók...tandíjat és egyéb díjakat, az államilag nem finanszírozott képzésben részt vevő hallgatók pedig költségtérítést és egyéb díjakat fizetnek.”

A 144/1996. (IX. 17.) Korm. rendelet a hallgatói támogatási normatívához szabta a tandíjat.¹⁷ Az államilag finanszírozott részidős hallgatók a jogszabály értelmében a „hallgatói normatíva 20 százalékáig terjedő tandíj fizetésére kötelezhetők havonta.”¹⁸

¹⁵ A törvénymódosítás előírta az állami felsőoktatási intézményekben fizetendő tandíjnak esélyegyenlőséget célzó kompenzálását, amelyet: „a) ...tandíjmentesség, illetve tandíjkedvezmény; b) a ... hallgatói előirányzatból kormányrendelet szabályai szerint nyújtott hallgatói támogatás; c) bankok által állami garancia mellett adható hallgatói hitel; d) továbbá a tandíjfizetések meghatározott összegére törvényben nyújtott személyi jövedelemadó-kedvezmény” által kellett volna biztosítani.

¹⁶ A rendelet havi 2000 forintos alaptandíj és ennek maximum négyszeresét kitevő kiegészítő tandíj kivételét tette lehetővé 1995. szeptember 1-jétől.

¹⁷ Az első évfolyamra beiratkozott hallgatók az első két félévben havi tandíjként a hallgatói normatíva 3 százalékát, de legalább 2000 forintot fizetnek. Továbbá „az államilag finanszírozott első alapképzésben, első kiegészítő alapképzésben, első szakirányú továbbképzésben nappali tagozaton tanulmányokat folytató hallgató egy hónapra (ezzel arányos oktatási időszakra) megállapított tandíja a költségvetési törvényben meghatározott hallgatói normatíva összegének 10%-át nem haladhatja meg”.

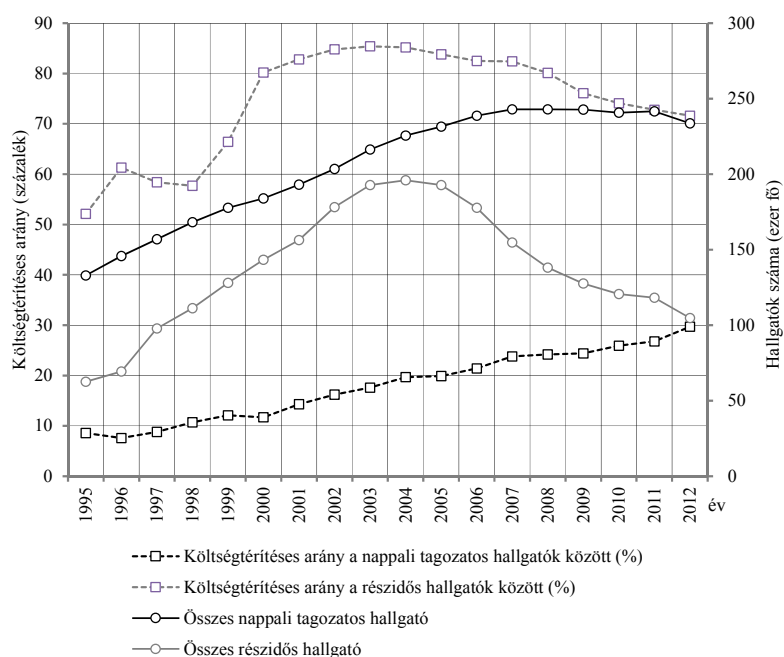
¹⁸ Ez idő tájt a hallgatói normatíva 65 ezer forint volt, tehát 13 ezer forint/hó tandíjról volt szó.

(Nappali tagozaton ugyanez a hallgatói normatíva 3 százaléka, de legalább havi 2000 forint volt.) Ezekhez kiegészítő tandíjat állapíthatott meg az intézmény, amely maximum a hallgatói normatíva 12 százaléka lehetett.

1998-ban a kormányváltást követően a felsőoktatási törvénymódosítás az alapképzésben részt vevő hallgatók részére tandíjmentességet biztosított, tehát eltörölte mind az alap, mind a kiegészítő tandíjat, a nappali és a részidős képzésben egyaránt.

A konzervatívokat követő baloldali – 2002 és 2006 közötti – kormányzati ciklus lényegében teljes idejére elhúzódt az új felsőoktatási törvény megalkotása anélkül, hogy a tandíjkérdés erőteljesebben felvetődött volna. A 2006-tól kezdődő új baloldali kormányzati ciklusban az államháztartás reformja kapcsán került újra elő a felsőoktatási tandíj bevezetésének kérdése (fejlesztési részhozzájárulás elnevezéssel). Az ellenzék népszavazási kezdeményezése és aláírásgyűjtése nyomán a 2008 márciusában tartott népszavazás (a vizitdíjjal és a kórházi napidíjjal együtt) elvetette a képzési hozzájárulást is.

12. ábra. A költségtérítési arányának (bal oldali tengely) alakulása, valamint a nappali és a részidős hallgatók száma (jobb oldali tengely), 1995–2010

Forrás: Az Oktatási és Kulturális Minisztérium (OKM) (Felsőoktatási statisztikai évkönyvek, Oktatás-statisztikai évkönyvek és OKM intranet) adatai alapján saját számítás.

A tandíjat tehát elvetették, de a költségtérítési rendszer 1996-tól napjainkig érintetlenül megmaradt. Olyannyira, hogy a 2010-ben hatalomra kerülő konzervatív kormány lényegében úgy kívánta a tandíjat (önfenntartó felsőoktatást) bevezetni, hogy az államilag finanszírozott létszámot radikálisan le akarta szűkíteni. Azonban a hallgatói megmozdulások után ettől visszalépett. Így kissé csökkenve, de nagyjából megmaradtak a 2000-es évek első évtizedében kialakult támogatott hallgatói arányok. Azaz a nappali tagozatosok között a 2000-es évek legelején 85–88 százalék, a 2000-es évek első évtizedének elején pedig 70–72 százalék, a részdíjs hallgatók között pedig 18–20 százalék, illetve 28–30 százalék az államilag támogatott (az új szóhasználatnál állami ösztöndíjas) arány.

A részdíjs képzésben a költségtérítési arány csökkenése azt követően erősödik fel, amikor a részdíjs hallgatólétszám csökkenni kezd. Az oktatáspolitikai ekkor kezdi növelni az államilag finanszírozott létszámot a részképzés területén. (Lásd a 12. ábrát.)

4.2. A költségtérítés és az önköltség

Az 1996-ban bevezetett költségtérítés összegét nem szabályozta rendelet, annak összegében az intézmények között elég nagy különbségek voltak, általában a képzési normatíva összege körül mozgott a nagysága (részdíjsok esetében gyakran annak fele, kétharmada), de olyan is akadt, ahol annak többszöröse volt (*Havady et al.* [2009]).

A 2011-es felsőoktatási törvény (2011. évi CCIV. törvény) a költségtérítés fogalma helyett az önköltség fogalmát vezeti be az államilag nem finanszírozott hallgatók által fizetendő térítésre.¹⁹ Nem történik ugyan rendelkezés arról, hogy hogyan is

¹⁹ A 83.§ (1) szerint „Ha a hallgató önköltséges képzésben vesz részt, a 81.§ (1)-(2) bekezdésében meghatározottakért önköltséget, a 82.§ (1)-(2) bekezdésben felsoroltakért térítési díjat kell fizetnie.”

A 81.§ (1) felsorolja az ösztöndíjas (államilag támogatott) hallgató által igénybe vehető szolgáltatásokat:

„a) a képzési programban meghatározott oktatási és tanulmányi követelmények teljesítéséhez, az oklevél, illetve doktori abszolutórium megszerzéséhez szükséges előadások, szemináriumok, konzultációk, gyakorlati foglalkozások, terepgyakorlatok első alkalommal történő felvétele, a beszámolók, vizsgák és a sikertelen beszámolók, illetve vizsgák egy alkalommal történő megismétlése, a záróvizsga letétele, továbbá a fokozatszerzési eljárás a hallgatói jogviszony fennállása alatt, az 53.§ (2) bekezdésben foglaltak szerint,

b) szakkollégiumi foglalkozások,

c) a felsőoktatási intézmény létesítményeinek – könyvtár és a könyvtári alapszolgáltatások, laboratórium, számítástechnikai, sport- és szabadidős létesítmények –, eszközeinek használata az ingyenes szolgáltatásokhoz kapcsolódóan,

d) a felsőoktatási szakképzésben a gyakorlati képzéshez biztosított munkaruha, egyéni védőfelszerelés (védőruha) és tisztálkodási eszköz, más képzésben az egyéni védőfelszerelés (védőruha) és tisztálkodási eszköz,

e) a hallgatói tanácsadás,

f) a képzéssel, illetve doktori fokozatszerzéssel kapcsolatos valamennyi okirat első alkalommal történő kiadása.” Ehhez a (2) bekezdés hozzáfűzi, hogy „a magyar állami (rész)ösztöndíjjal támogatott képzés keretében – jogszabály eltérő rendelkezésének hiányában – a felsőoktatási intézmény nem kérhet igazgatási szolgáltatási díjat (pl. beiratkozási díj).”

A 82.§ (1)-(2) felsorolja azokat az eseteket, amikor ösztöndíjas hallgatótól kérhető térítési díj. Ezek lényegében alapszolgáltatáson felüli szolgáltatások.

számítandó ki az önköltség, de ez (üzem)gazdaságilag egyértelműen definiálható (és számítható) fogalom, ami nyilvánvalóan magasabb, mint a képzési normatíva. Ez az intézmények részéről elindított egy térítési díj növelési tendenciát, a felsőoktatásba törekvők pedig a térítési díjak növekedése miatt aggódtak.

Egyébként már 2007-ben kormányhatározat szólt arról, hogy normatív módon kell meghatározni a felsőoktatási képzések önköltségét, és az önköltségszámítást kötelezővé kell tenni a felsőoktatási képzésekre.²⁰

Az oktatásért felelős minisztérium által 2011-ben a felsőoktatásban tanuló hallgatók képzésének önköltségéről végzett elemzés és próbaszámítás tanulsága szerint a képzések önköltségei 1,1–3,7-szer magasabbak, mint a költségtérítési díjak.

Végül is a tényleges előírás csak 2013-ban született, a 4/2013. (I. 11.) az államháztartás számviteléről szóló Korm. rendeletben, amely 50. § (5) szerint „az állami felsőoktatási intézmény önköltségszámítás rendjére vonatkozó belső szabályzatának rendelkeznie kell az oktatási tevékenység, a kutatási tevékenység, a gyógyító-megelőző ellátás és az egyéb tevékenységek költségeinek elkülönítéséről. Az oktatási tevékenység önköltségének meghatározása során szakonként, képzési szintenként, munkarend szerint meg kell határozni félévente az egy hallgatóra jutó önköltség összegét.”

4.3. Az államilag finanszírozott létszám

Az említett 1996-os felsőoktatási törvénymódosítás előírta, hogy „a Kormány a felsőoktatással kapcsolatos feladatai körében...[többek között] meghatározza az évente felvehető államilag finanszírozott hallgatói összlétszámot”.²¹ Így 1997 óta minden évben kormányhatározatban történik a felvehető létszám megállapítása. (Lásd a 3. táblázatot.)

2006 után képzési területenkénti bontásban is megadják a határozatok a felvehető államilag finanszírozottak létszámát.

²⁰ Lásd 2233/2007. (XII. 12.) Korm. határozat a közfeladatok felülvizsgálatával kapcsolatos további feladatokról, ezen belül 1,39 pont.

²¹ A kormánydöntés után a művelődési és közoktatási miniszter a felsőoktatási törvény értelmében „az FTT [Felsőoktatási és Tudományos Tanács] állásfoglalása alapján dönt a különféle képzési szintek első évére felvehető államilag finanszírozott hallgatói létszámáról, annak intézmények közötti megosztásáról, és a nem állami felsőoktatási intézményeknek adható megbízásról”. 2006 óta ez a felosztás is a kormányhatározat része.

Az államilag finanszírozottak száma a különböző képzési formákban, 1997–2012
 (fő)

Év	Nappali tagozatos	Részidős	Összesen	Összesből			Jogszába
				Egyetemi	Főiskolai	AIFSZ*	
1997	42 000	11 000	53 000	nincs bontás		„beleértve”	1018/1997. (II. 13.) Korm. határozat
1998	42 000	9 000	51 000	nincs bontás		„beleértve”	1083/1997. (VII. 18.) Korm. határozat
1999	42 000	9 000	51 000	nincs bontás		1 000	1060/1998. (V. 15.) Korm. határozat
2000	43 500	9 000	52 500	nincs bontás		2 500	1070/1999. (VI. 23.) Korm. határozat
2001	48 000	7 000	55 000	20 000	31 000	4 000	1097/2000. (XI. 29.) Korm. határozat
2002	50 500	8 000	58 500	20 500	33 500	4 500	1079/2001. (VII. 20.) Korm. határozat
2003	54 000	8 000	62 000	21 500	35 000	5 500	1054/2002. (V. 15.) Korm. határozat
2004	54 000	8 000	62 000	20 500	33 500	8 000	1101/2003. (X. 10.) Korm. határozat
2005	53 000	9 000	62 000	17 500	33 500	11 000	1092/2004. (IX. 29.) Korm. határozat.
	Nappali tagozatos	Részidős	Összesen	Osztatlan	Alapképzés	Felsőfokú szakképzés	
2006	54 500	7 500	62 000	4 500**	45 000	12 500	2227/2005. (X. 26.) Korm. határozat
2007	–	legfeljebb 10%	56 000	3 250	39 450	12 500	1108/2006. (XI. 20.) Korm. határozat
2008	–	legfeljebb 10%	56 000	3 050	40 630	11 520	1077/2007. (X. 4.) Korm. határozat
2009	–	legfeljebb 10%	56 000	2 950	39 750	12 500	1051/2008. (VII. 28.) Korm. határozat
2010	–	legfeljebb 10%	56 000	2 930	39 770	12 500	1116/2009. (VII. 23.) Korm. határozat
2011	–	legfeljebb 10%	53 450	2 840	40 610	10 000	1276/2010. (XII. 8.) Korm. határozat
2012***	–	legfeljebb 10%	39 087 +5 500	2 420	32 767 +5 500	3 500	1208/2012. (VI. 26.) Korm. határozat

* Akkreditált iskolarendszerű felsőfokú szakképzés.

** Az egyetemi szint keretszáma.

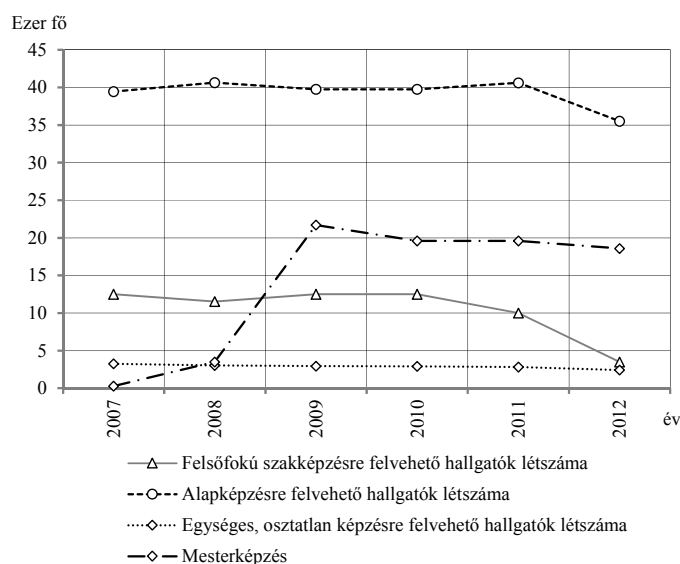
*** A +5500 a részösztöndíjra felvehető hallgatók száma.

5. Az államilag finanszírozottak száma és a kereslet

2007-től mindegyik évre vonatkozóan tartalmazza a jogszabály, hogy „az új belépő létszámkeret legfeljebb 10 százaléka – az a)–c) pont szerinti keretszám részeként – a részdíjs (esti, levelező) képzés kerete, amelyet foglalkoztatási, átképzési igényeket figyelembe véve kell biztosítani”.²²

Az azonban, hogy valójában hány részdíjs hallgatót vettek fel államilag finanszírozott helyre, az a felvettek adatainak elemzéséből derül ki. (Lásd a 13. ábrát.)

13. ábra. Részdíjs képzésre, államilag támogatott helyre felvettek száma képzési szintenként, 2002–2012

Forrás: Saját számítás az adott évi felvételi adatbázis alapján.

Ha összehasonlítjuk az összes államilag támogatott létszámot és a részdíjs képzésre felvett államilag finanszírozott létszámot, az alapképzés esetében a részképzés aránya nagyjából 10 százaléknyi. Mesterképzés esetében viszont lényegesen meghaladja a részdíjs államilag támogatott létszám a 10 százalékos szintet. (Lásd a 4. táblázatot.) Ennek az az oka, hogy a kétszintű képzés bevezetése nyomán a nappali tagozatos mesterképzés iránti kereslet lényegesen alacsonyabb, a részdíjs mesterképzés iránt pedig magasabb, mint arra az oktatáspolitikai számított.

²² Külön tanulmányt érdemelne ennek a mondatnak az elemzése. Ugyanis a részdíjs keretszámok meghatározásának semmi köze nem volt az átképzési igényekhez, miután erről az előkészítésben illetékes FTT-nek adata sem volt. A részdíjs keretszám meghatározása és elosztása lényegében nem igazán nyilvános oktatáspolitikai alkuk eredményeként alakult ki.

Az adatok tanúsága szerint az államilag finanszírozott mesterképzési helyek több mint 40 százalékát részidősben keresik. Így nem csoda, hogy az államilag finanszírozott mesterképzési helyek lényegesen több mint 10 százaléka jut részidős képzésre.

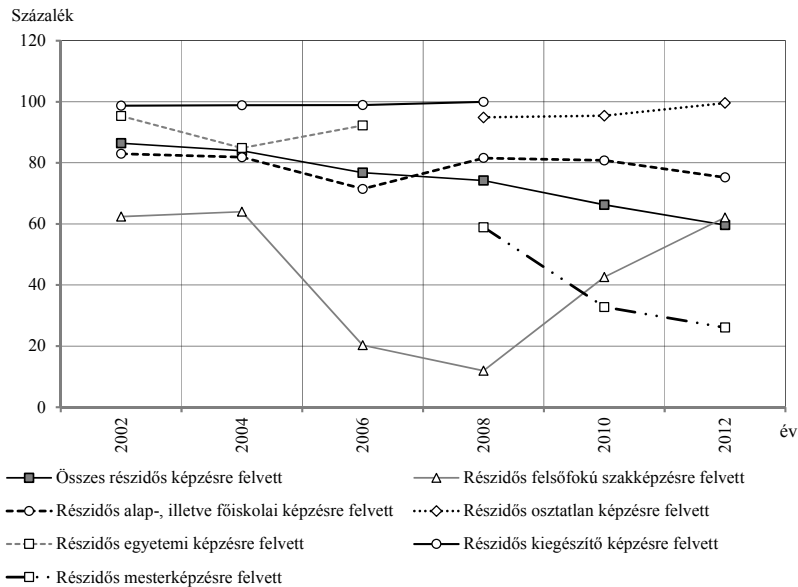
4. táblázat

*Az államilag támogatott mesterképzés kínálata és kereslete, 2007–2012
(fő)*

Kínálat, jelentkező	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
	év					
Mesterképzésre jelentkezett államilag támogatott létszám – jogszabály alapján	300	3 500	21 700	19 600	19 600	18 600
Mesterképzésre jelentkezett összesen	915	8 786	20 368	30 194	32 378	28 292
Mesterképzésre, nappali tagozatra, államilag támogatott képzésre első helyen jelentkezett	224	1 542	8 370	14 692	16 613	15 692
Mesterképzésre, esti vagy levelező tagozatra, államilag támogatott képzésre első helyen jelentkezett	170	3 530	7 906	10 926	11 290	11 248

Forrás: A felvi.hu adatai alapján saját számítás.

14. ábra. Részidős képzésre összesen felvettek között a költségtérítések aránya képzési szintenként, 2002–2012

Forrás: Saját számítás az adott évi felvételi adatbázis alapján.

Mindezek alapján nincs semmi meglepő a különböző képzési szintekre költségterítési képzésre felvettek arányának alakulásában. (Lásd a 14. ábrát.) A felsőoktatási szakképzés esetében tapasztalható az oktatáspolitikai preferenciaváltozások hatására jelentős ingadozás. 2006 és 2009 között az erős preferencia nyomán 20 százalék vagy kisebb a költségterítési arány ezen a képzési szinten. Az alapképzés esetében nagyjából 80 százalék körül mozog a költségterítési arány a 2002 és 2012 közötti évtizedben. Az osztatlan képzésre felvettek között igen alacsony az államilag támogatott létszám. A mesterképzés esetében pedig a kezdeti alacsony támogatotti arány jelentősen megemelkedik, mint azt korábban láttuk.

Érdekes képzési területenként is megvizsgálni a jelentkezők és felvettek számát.

Ha megnézzük 2002 és 2012 között a részdíjs felsőoktatási képzésre első helyen jelentkezők képzési területenkénti megoszlását²³ (lásd az 5. táblázatot), azt látjuk, hogy hat olyan (szürkével jelzett) képzési terület van, amely mindvégig dominálja a választásokat: a gazdaságtudományi, a jogi, a műszaki, a bölcsészettudományi, a társadalomtudományi és a pedagógus. Lényegében az összes jelentkező 75–80 százaléka erre a hat szakra jelentkezik.

Ha az egyes képzési területek arányait nézzük a részdíjs első helyi jelentkezések esetében, a gazdaságtudományi képzés vezet: a 2000-es évek legelején 28,0 százalék körüli, 2012-ben 20,5 százalékos részesedéssel. Ezt követi a bölcsész, a jogász és a műszaki képzési terület. A bölcsész és a jogász (ez utóbbi 2010-ig közigazgatással együtt) terület aránya a 2000-es évek legelején 12-13 százalék körül, 2012-ben is 10 százalék felett volt, a műszaki 7-8 százalékról indulva 2012-ben 14 százalékra emelkedett. Lényegében ez utóbbi terület az, amelynek arányváltozása tükrözi a felsőoktatás-politikai erőfeszítéseket.

A társadalomtudományi terület lényegében a teljes időszak alatt 10 százalék körül ingadozott, a pedagógus pedig 6 százalékról jelentős ingadozásokkal, valamivel 8 százalék fölé nőtt. Az orvos és egészség tudományi képzésre jelentkezők aránya 2,5-ről 4,5 százalékra emelkedett a 10 év alatt.

Az informatikai képzésre jelentkezők aránya 6-ról 5 százalékra, az agrárképzés pedig 8-ról 5 százalékra csökkent a 10 év alatt, a természettudományos képzési területre jelentkezőké pedig mindvégig 1 és 2 százalék között mozgott. A sporttudományra jelentkezők aránya 2-3 százalék, a művészeti terület (a művészetközvetítéssel együtt) jelentkezőinek aránya 1,5 százalék körül alakult az időszakban végig.

A rendészeti, katonai, majd a nemzetvédelmi és katonai, 2012-ben a közigazgatási, rendészeti és katonai képzési terület igen hektikusan változott (már azért is, mert nem mindig volt nyilvános a keretszáma), de 2012-ig a maximuma 2 százalék volt. 2012-ben a közigazgatási területtel kiegészülve megközelíti a 6 százalékot. Értelem-

²³ Az összehasonlíthatóság miatt 2002 és 2006 között az alap-, a főiskolai és az egyetemi képzésre jelentkezők, 2007-ben az alap-, az egyetemi és az osztatlan, 2008 és 2012 között az alap- és az osztatlan képzésre jelentkezők számát vettük figyelembe. (A kiegészítő és a mesterképzésre jelentkezőket kihagytuk.)

szerűen a 4,5-5 százalékos növekedése a jogi és közigazgatási terület hasonló mértékű csökkenésével járt. Itt erőteljesen érzékelhető (a képzési, illetve az oktatási, kutatási szervezeti egységek intézmények közötti átcsoportosításával) a felsőoktatás-politikai beavatkozás, bár ez lényegében a képzési részterület arányát nem növelte jelentősen.

5. táblázat

*A részidős alap és osztatlan (illetve 2007 előtt alap, főiskolai és egyetemi)
felsőoktatási képzési területekre jelentkezők száma, 2002–2012
(fő)*

Képzési terület	2002.	2004.	2006.	2008.	2010.	2012.
	év					
Agrár	5 162	2 769	1 201	1 403	1 712	1 163
Bölcsészettudomány	8 303	5 629	3 425	3 390	3 785	2 471
Gazdaságtudományok	18 426	12 259	6 884	7 952	7 554	4 509
Informatika	3 983	1 945	1 149	1 246	1 327	1 040
Jogi	8 549	5 540	4 618	4 757	5 340	2 370
Közigazgatási, rendészeti és katonai						1 278
Műszaki	4 799	5 118	2 918	3 664	4 031	3 087
Művészet	918	669	502	390	298	208
Művészetközvetítés			0	178	168	131
Nemzetvédelmi és katonai	1 242	12	96	668	466	
Orvos- és egészségtudomány	1 766	1 099	1 145	521	1 369	987
Pedagógusképzés	4 568	2 456	2 006	1 907	3 327	1 847
Sporttudomány	1 467	1 155	790	707	858	524
Társadalomtudomány	7 056	4 302	3 827	3 094	3 723	1 996
Természettudomány	811	769	690	363	549	370

Megjegyzés. A főiskolai és egyetemi, illetve alap- és osztatlan képzés adatai összevontak, továbbá a rendészeti, katonai, illetve védelmi adatokat 2004 és 2010 között nem tartalmazza a táblázat.

Forrás: Adott évi felvételi adatbázis alapján saját számítás.

A támogatott részidős helyekre felvettek száma tükrözi az oktatáspolitikai preferenciákat. Ha a képzési területenként az első helyen részidős képzésre jelentkeztettek és az oda állami támogatással felvettek arányát vizsgáljuk (lásd az 6. táblázatot), jól látszik, hogy két olyan (szürkével jelzett) képzési terület van, ahol ez az arány 50 százalék felett van a 2000-es évek első évtizedének közepétől: az orvos- és egészségtudományi terület, valamint a természettudományi terület. Ugyanakkor, mint az 5. táblázatban láttuk, a természettudományi területre jelentkezők száma évről-évre

csökken, 2012-ben már 500 fő alatti, az orvos- és egészségtudományi terület jelentkezői is minden preferencia ellenére stagnálnak.

Ugyancsak preferált az agrár, a műszaki és az informatikai terület, ahol az utóbbi években a részidős képzésre felvett támogatottak aránya 30 százalék körülire emelkedett. Ennek ellenére mindhárom területen a jelentkezők számának stagnálását vagy inkább csökkenését látjuk.

6. táblázat

*Részidős támogatott helyre felvettek a részidős képzésre
első helyen jelentkező arányában képzési területenként, 2002–2012
(százalék)*

Képzési terület	2002.	2004.	2006.	2008.	2010.	2012.
	év					
Agrár	17	17	44	26	11	32
Bölcsészettudomány	6	18	20	10	9	11
Gazdaságtudományok	5	9	18	8	8	2
Informatika	3	5	23	17	20	29
Jogi	2	10	7	9	8	2
Közigazgatási, rendészeti és katonai						17
Műszaki	10	8	19	18	21	31
Művészet	6	11	13	2	11	10
Művészetközvetítés				12	20	21
Nemzetvédelmi és katonai	21					
Orvos- és egészségtudomány	32	50	49	82	52	73
Pedagógusképzés	31	49	58	14	9	9
Sporttudomány	13	20	31	4	6	6
Társadalomtudomány	18	38	30	24	7	5
Természettudomány	18	47	52	47	73	72
Együtt	10	17	24	14	13	16

Megjegyzés. A főiskolai és egyetemi, illetve alap- és osztatlan képzés adatai összevontak, továbbá a rendészeti, katonai, illetve védelmi adatokat 2004 és 2010 között nem tartalmazza a táblázat.

Forrás: Adott évi felvételi adatbázis alapján saját számítás.

Más oldalról tekintve elég szembetűnő a gazdasági és a társadalomtudományi területek diszpreferenciájának erősödése az utóbbi években, amelynek nyomán mindkét területen jelentősen csökkent a jelentkezők száma. (A legjelentősebb létszámcsökkenés a felvettek körében a jogi, a társadalomtudományi és gazdaságtudományi területen történt 2008 és 2012 között. Mindhárom területen 70 százalék vagy a feletti a nők részesedése, ezért csökkent a részidős képzésre felvettek között a nők aránya).

Úgy tűnik tehát, hogy az oktatáspolitikai preferenciák hatása a jelentkezők számára sajátos volt az elmúlt időszakban. A preferált képzési területeken, ahol az államilag támogatott helyek száma növekedett, nem tapasztalható a jelentkezők számának növekedése, viszont a diszpreferált szakok esetében, ahol az államilag finanszírozott helyek száma csökkent, ott jelentősen mérséklődött a kereslet. Tehát miközben az államilag finanszírozott létszám növelésében (is) megnyilvánuló oktatáspolitikai preferenciák nem képesek növelni a „nem szeretett”, nem keresett szakok keresletét, ugyanakkor az államilag finanszírozott létszám csökkenésében (is) megnyilvánuló diszpreferált szakok esetében határozottan érezhető az elriadás, a kereslet csökkenése.

6. Összegzés

Elemzésünk egyik – nem igazán meglepő – tanulsága abban foglalható össze, hogy azok az oktatáspolitikai intézkedések, amelyek a potenciális résztvevők várható költségeit növelik, azok a kereslet csökkenését eredményezik. Az a megállapítás viszont talán újnak mondható, hogy az oktatáspolitikai keresletnövelést célzó intézkedései nehezen jutnak érvényre, ha egyáltalán érvényre jutnak. Tehát miközben a diszpreferált elemek visszaszorulnak, a preferáltak nem bővülnek.

A vizsgálat egy további fontos megállapítás megfogalmazását is indukálja. A részidős felsőoktatásban részt vevők két nagy csoportra bonthatók: az első diplomáért tanulóakra és a diplomával már rendelkezőkre. E két csoport jelentkezési és bejutási tendenciái, demográfiai jellemzői és képzés iránti keresletük struktúrája igen eltérően alakultak a vizsgált időszakban, amiből adódóan megfogalmazható, hogy a két csoportra irányuló oktatáspolitikát célszerű külön kezelni.

Az előbbieket inkább a hátránykezelés, a második esély, a hátrányos helyzetű rétegek felzárkóztatásának, a társadalmi mobilitás előmozdításának oktatáspolitikai célkörébe tartoznak. Az utóbbiak viszont a továbbképzés, a gazdaság gyorsan változó igényeinek kielégítését célzó oktatáspolitikai célrendszer részei.

Az első körbe tartozók esetében az emelt szintű érettségi mind szélesebb körben történő megkövetelése, a költségtérítés önköltségi szintre emelkedése, vagy a minimális bejutási pontszámok emelése nyilvánvalóan elriasztó, s a célrendszerrel ellentétes. Fontos kérdés, hogy ennek a körnek milyen struktúrában célszerű szakokat állami térítéssel kínálni, hiszen nyilvánvalóan nincs értelme magas színvonalú középiskolai kompetenciákat igénylő képzéseket kínálni.

A második körbe, a második diplomáért tanulókhöz tartozók esetében viszont nyilvánvalóan a magas színvonalú, minőségi képzés kell, a cél legyen. Itt valamivel több értelme van annak, hogy a gazdaság igényeire figyelemmel kell az államilag támogatott helyeket elosztani a szakok között.

A részdíjs képzésekkel kapcsolatban nem szabad elmenni a minőségi kérdések mellett sem. Mint arra több írásban rámutattunk (Polónyi–Timár [2006], Polónyi [2012b]) a hazai felsőoktatási felnőttképzés lényegében háromnegyed évszázada súlyos ellentmondásokkal küzd. A felnőttképzésben azóta adnak ki diplomákat lényegesen alacsonyabb kontaktóraszámokkal és követelményekkel, mint nappali tagozaton. És ezen sem a rendszerváltás, sem az azóta kiadott három felsőoktatási törvény nem változtatott semmit.

Összességében az oktatáspolitikának fontos lenne kiemelt figyelmet fordítani a felsőoktatási felnőttképzésre. Hiszen rengeteg dokumentumot lehetne említeni, amelyek arra mutatnak rá, hogy az élethosszig tartó tanulás, a felnőttképzés mennyire meghatározó eleme egy ország gazdasági és társadalmi fejlődésének, s hogy az oktatáspolitikának mennyire fontos összetevője kellene legyen ennek a területnek az átgondolt tervezése és tudatos irányítása.²⁴

Irodalom

- ALTBACH, P. G. [2007]: *Tradition and Transition: The International Imperative in Higher Education*. Center for International Higher Education Lynch School of Education, Boston College Chestnut Hill, Massachusetts. https://htmlbprod.bc.edu/prd/f?p=2290:4:0::NO:RP,4:P0_CONTENT_ID:117950
- AZ EURÓPAI UNIÓ HIVATALOS LAPJA [2011]: A Tanács állásfoglalása a felnőttkori tanulásra vonatkozó megújított európai cselekvési programról. C 372. 54. évf. December 20. 1–6. old. [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011G1220\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011G1220(01)&from=EN)
- HAVADY T. – SZITÁS J. – VERES P. [2009]: *Az önköltségszámítás szabályozása és gyakorlata, különös tekintettel a költségtérítés nagyságának meghatározására*. Felsőoktatási Műhely. 2. http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2009_02/oldal95_112_havady_szitas_veres.pdf
- POLÓNYI I. – TIMÁR J. [2006]: Ábránd és valóság. *Educatio*. XV. évf. 4. sz. 811–818. old.
- POLÓNYI I. [2012a]: Honnan jönnek a hallgatók? *Educatio*. XXI. évf. 2. sz. 244–258. old.
- POLÓNYI I. [2012b]: Álkreditek, áldiplomák. *Iskolakultúra*. 10. sz. 3–10. old.
- POLÓNYI I. [2013a]: A felsőoktatási felnőttképzés néhány rekrutációs jellemzője. In: *Benedek A. – Tóth P.* (szerk.): *Új kutatások a neveléstudományokban 2012: A munka és a nevelés világa a tudományban*. MTA Pedagógiai Tudományos Bizottsága, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 191–212. old.
- POLÓNYI I. [2013b]: *Az aranykor vége – bezárnak-e a papírgyárak?* Gondolat Kiadó, Budapest.
- UNESCO [1997]: *Adult Education – The Hamburg Declaration on Adult Learning and Agenda for the Future*. Fifth International Conference on Adult Education. 14–18 July. <http://www.unesco.org/education/uie/confintea/pdf/con5eng.pdf>

²⁴ Talán a legismertebb a közel húsz éve az UNESCO [1997] keretében megfogalmazott deklaráció, valamint az Európa Tanács nem túl régi állásfoglalása (*Az Európai Unió Hivatalos Lapja* [2011]). Ez a két dokumentum, megszületését tekintve, nagyjából felőleli elemzésünk időtávját.

VERES P. [é.n.]: *A felnőttképzés helye és fejlesztése a felnőttoktatásban*. <http://abk.szie.hu/files/docs/andragogia/veres-pal.pdf>

Summary

The study examines the uptake of part-time programs launched within domestic higher education in the first decade of the 2000s and introduces the radical changes taken place in this field.

Analysing various 2002–2012 databases of tertiary entrance exams, the author presents the changes in the demographic characteristics of part-time students and also in their distribution by gender, training levels and fields.

The study concludes that special attention should be paid by education policy to the adult tertiary education since it is a vital factor in the economic and social development of the country.

Beszélgetés Tóth István Györggyel

Tóth István György, a TÁRKI Társadalomkutatási Intézet Zrt. vezérigazgatója, a Budapesti Corvinus Egyetem magántanára, számos magyar és nemzetközi összehasonlító társadalomkutatási projekt vezetője. Nemrég társszerkesztője volt két, az Oxford University Pressnél megjelent, az egyenlőtlenségek alakulását harminc országban áttekintő kötetnek¹, az Elsevier Kiadónál még ebben az évben jelenik meg az a jövedelem-eloszlással foglalkozó kézikönyv, amelyben ő a többváltozós nemzetközi összehasonlításokkal foglalkozó fejezet társszerzője². A vele készült interjú, szakmai életútjának bemutatása mellett, a statisztikai adatok közpolitikai felhasználásával is foglalkozik.

Személyes élményekkel kezdeném a beszélgetést. Visszaemlékszem az 1980-as évek közepi első találkozásunkra, amelyre a KSH-beli dolgozószobámban került sor. Akkoriban, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem mellett működő Rajk László Szakkollégium tagjaként, aktív szervezője voltál az ottani szakmai közéletnek, és engem is meghívtál egy társadalmi mobilitással kapcsolatos műhelyvitára. Ma is előttem áll az a nyílt tekintetű fiatalember, aki lelkesedéssel és logikus érveléssel adta elő mondandóját. Első kérdésem ehhez az emlékez kapcsolódik, a pályakezdesed előtti életedről kérdeznék, beleértve a szülői háztól kapott indítást is.

Pápán, egy nagy hagyományú diákvárosban születtem, és a gimnáziumban fizika szakos osztályba kerültem, következésképpen nem volt magától értetődő, hogy a későbbiek-

ben a társadalomtudományok felé fordultam. Ezzel kapcsolatosan két dolgot emelnék ki. Az első az, hogy sokat jártam könyvtárba, ahol szociológiával foglalkozó folyóiratokat is olvastam, így például a *Mozgó Világ*ot, a *Valóság*ot és más hasonló profilú lapokat, amelyek akkoriban még igen színvonalasnak számítottak. Ez megalapozta a szociológia iránti érdeklődésemet.

A második meghatározó pont, hogy a közgazdaságtudományi egyetemre jelentkeztem, amelyet akkor, és talán bizonyos fokig ma is sokan azért választanak, hogy egy időre elodázzák a pályaválasztást, miközben szabadon lehet azzal foglalkozni, ami az embert leginkább érdekli. Akkoriban a nyelvtanulást helyeztem előtérbe, mert a nemzetközi szakirodalom tanulmányozásának lehetősége fontos volt számomra. Az egyetemen megszerzhető közgazdasági ismereteket meglehetősen sze-

---

¹ NOLAN, B. ET AL. (eds.) [2014]: *Changing Inequalities and Societal Impacts in Rich Countries: Thirty Countries' Experiences*. Oxford University Press. Oxford. és SALVERDA, W. ET AL. (eds.) [2014]: *Changing Inequalities and Societal Impacts in Rich Countries: Analytical and Comparative Perspectives*. Oxford University Press. Oxford.

² FÖRSTER, M. F. [2014]: Cross-Country Evidence of the Multiple Drivers of Inequality Changes in the OECD Area. In: Atkinson, A. B.–Bourguignon, F. (szerk.): *Handbook of Income Distribution*. Vol. 2. Elsevier. Amsterdam.

rénynek tekintetem. Noha ekkor lendült fel az egyetemen a szociológiaoktatás, elsősorban *Andorka Rudolf*nak köszönhetően, aki vonzó formában, ha kellett anekdotázva adta át számunkra a szociológiai alapismereteket. Ő nyitott volt a hallgatók iránt is, és ez számomra meghatározó indítást adott a vele kialakult későbbi viszonyomhoz. Elsőévesek voltunk, amikor felmerült bennünk a kérdés, hogy valamit kezdeni kellene magunkkal. Ehhez segítséget nyújtott számunkra az ekkor szerveződött Rajk László Szakkollégium, amelyben *Chikán Attilának*, a kollégium vezetőjének meghatározó szerepe volt. A kollégium magáénak vallotta az 1940-es évek végén szervezett Nép Kollégiumok Szövetsége (NÉKOSZ) szellemiségét, amelyet elsősorban a vidékről származó fiatalok összefogására és támogatására hívtak életre. A Szakkollégium keretében társadalomtudományi témákban vitasorozatot szerveztünk, ahová meghívtuk a kor legjelesebb kutatóit, *Andorka Rudolfot*, *Cseh-Szombathy Lászlót*, *Buda Bélát*, *Kolosi Tamást*, *Pataki Ferencet* és másokat. Ám ebben az időszakban a politizálás iránti érdeklődés is erősödött a diákok között, ami azzal járt együtt, hogy az általunk szervezett vitaestek, amelyekre meghívtunk a politikai élet margójára szorított kutatókat is, városszerte híressé váltak. Emlékezetes volt az a sorozat, amelyre a *Bibó István Emlékkötetbe* tanulmányt író kutatókat hívtuk meg, többek között a kötet szerkesztőjét, *Szűcs Jenőt*, továbbá *Donáth Ferencet*, *Márkus Istvánt*. A politikai aktivizálódás egyik kiemelkedő eseménye volt az 1985-ben szervezett szarvasi találkozó, melynek tematikája kialakításában a Rajk László Szakkollégium tagjai aktívan részt vettek, elsősorban azokban a témakörökben, amelyek a magyarság alapvető sorskérdéseivel foglalkoztak.

A szociológia szakon, ahova az egyetem keretében jártam, a tanszék oktatói személyükben nyújtották számomra a „szociológiai ABC-t”,

amelyet három meghatározó személyiség nevének kezdőbetűjéből formáltam, név szerint az „A” *Andorka Rudolfot* jelenti, akinek a társadalomismerete volt kiemelkedő, a „B” *Bertalan Lászlót*, aki a módszertan és a szociológiatörténetben adott át nagyon értékes tudást a hallgatóinak, és a „C” *Csontos Lászlót*, aki a társadalmi folyamatok szituációs elemzésében volt nagyon kiváló, továbbá a kollektív cselekvés tudományos megértéséhez szükséges közgazdasági-szociológiai ismereteket tanított nekünk.

Összegezve elmondhatom, hogy az egyetemi évek alatt szerencsésnek érezhettem magamat, hiszen olyan körülmények közé cseppentem, amelyek érdekesebbek voltak, és komoly kihívásokat jelentettek számomra.

Az egyetem elvégzése után merre vezetett az utad?

Az egyetem elvégzése után *Andorka Rudolf* felajánlotta, hogy vagy menjek a KSH-ba dolgozni, amelyhez nekem akkor nem volt kedvem, vagy menjek oktatni a Szociológiai tanszékre, én ez utóbbit választottam. Itt végigjártam a tudományos ranglétrát, egészen a 90-es évek derekáig, amikor a megszorítások részeként bevezették a tandíj-kötelezettséget, továbbá az oktatók díjazása is a mélypontra került, annyira, hogy az én fizetésem alatta maradt a tandíjnak. Ezt méltánytalannak tartottam, ezért kértem, hogy a díjazásom összegét egy jótékonyági alapba utalják át. Ezt követően pedig már úgy alakult, hogy díjazás nélkül tartottam az órákat, egészen a mostani időszakig, tehát a kötődésem az egyetemhez nem szakadt meg. Jelenleg azonban már csak az angol nyelvű PhD-képzésben veszek részt.

Megemlítem az egyik meghatározó élményemet egyetemi éveim kapcsán, amely *Karl Popper* „A historicizmus nyomorúsága” című művének magyarra fordításához kapcsolódik. A művet „antikommunista kiáltványnak” is

tekinthetjük, miután a marxizmusnak a társadalomfejlődés determinisztikus értelmezésével szemben egy pragmatikusabb, szituatív megközelítést javasolt a mindenkori társadalmi folyamatok megértése érdekében. A tanszéki munka keretében – 1987-ben – fordítottam az angol nyelvű könyvet, amelynek nemhogy a megjelentetésétől, de pusztán a tanszéki kutatási keretből való kifizetésétől is tartottak az idősebb kollégák, hiszen *Kiss Artúr*, a Filozófia tanszék marxizmus-leninizmussal foglalkozó, szélsőségesen vonalas vezetőjének szemésszire ellátott. A történet csattanója: a fordítás befejezése után külföldi ösztöndíj miatt nem volt időm arra, hogy kiadót keressek a könyvnek. Mire azonban megjöttem, már megjelent egy kiadónál. Ez jól jelzi, hogy társadalmi, politikai jellegű folyamatok időben mennyire kiszámíthatatlanok. (Mellesleg szólva, mindez implicitéppen *Poppert* igazolja.)

A Szociológia tanszéken kezdetben a szociálpolitika gazdaságtanával foglalkoztam, amihez sokat kellett tanulnom, olvasnom. Ennek keretében Soros-ösztöndíjjal a London School of Economics (LSE) vendégkutatójaként is gyűjthettem tapasztalatokat és ismereteket, ahol részben szociológiai és szociálpolitikai, részben közgazdasági kurzusokon vettem részt.

Az LSE-nek nagyon jó könyvtára volt/van, és napjaim jó részét a gazdag szakanyagok olvasásával töltöttem. Érdekességként említem, hogy a könyvtárban kevés magyar szerzőtől lehetett munkát találni, de ezek között szerepelt Andorka Rudolf „Termékenység a fejlett országokban” című, angol nyelven megjelent, és ronggyá olvasott könyve. Ekkor tudatosult bennem, hogy az Andorka Rudolf által felépített Szociológiai tanszéken jó helyen vagyok, hiszen munkáit híres egyetemeken is oktatják.

A főállású egyetemi oktatói korszak 1991-ig tartott, ezt követően a Pénzügyminisztérium kutatóintézetébe kerültem, ahol közel egy évet

töltöttem. Ám a minisztérium – hosszú távú elképzelések hiányában – nem nagyon tudott mit kezdeni egy ilyen háttérintézménnyel. Olyan, éppen aktuális, kutatásnak nem nevezhető feladatokkal bízta meg az intézetet, amelyeknek az eredményei semmilyen befolyást nem gyakoroltak a döntés-előkészítésre, tehát gyakorlati haszna vajmi kevés volt. Már ha egyáltalán bármilyen szempontból is igényt tartott a munkánkra. Arra emlékszem például, hogy a külföldre utazó, de az angol nyelvet nem ismerő minisztériumi bürokraták által hazahozott anyagokból, broszúrákból kellett tartalmi összefoglalókat készítenem. Így, érthetően, ettől elment a kedvem és visszamentem az egyetemre.

Itt – 1992-ben – ismét érdekes feladatot kaptam: az egyetem és a TÁRKI közös kutatási programjaként ekkor indult Kolosi Tamás és Andorka Rudolf kezdeményezésére az a háztartás-vizsgálat, amit később Magyar Háztartás Panelként ismert meg a szakma. Ebben a vizsgálatban a kutatás koordinátori feladatait is elláttam, így kerültem szakmai kapcsolatba a TÁRKI-val.

A Magyar Háztartás Panel koordinátorként dolgoztam együtt az akkori TÁRKI-beli kollégákkal, de még az egyetemet képviselve. Közben néhány hét eltéréssel két ajánlatot kaptam. 1993 februárjában meghívtak az Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (Organisation for Economic Cooperation and Development – OECD) egyik Magyarországgal foglalkozó jelentésének csapatába, majd rá két hétre Kolosi Tamás hívott fel, hogy nem lenne-e kedvem átmenni a TÁRKI-ba az ő helyettesének. Miután az ekkor adódó OECD-munka nagyon vonzó volt, ezért azt válaszoltam, hogy elmegyek Párizsba, elvégzem az ottani munkát, és ha a hazatérés után is aktuális a felkérés, akkor vállalom.

Az OECD-be tehát úgy mentem ki, hogy most vagy elszalasztok egy nagyon jól hangzó intézeti vezetői állást, vagy nem. Ha nem, akkor

bingó, a megszerzett nemzetközi tapasztalatokat is tudom majd a TÁRKI-ban hasznosítani.

Az OECD párizsi központjában végül is hosszabb időt töltöttem el a tervezettnél, 7-8 hónapig voltam ott. Ez nagyon érdekes időszak volt számomra, mert – más országokkal együtt – ekkor lett időszerű Magyarország belépése az OECD-be, és a kialakult gyakorlatnak megfelelően a szervezet szakértői értékelő jelentést készítettek a tagjelölt országokról. A szociálpolitikákat értékelő munkacsoportba kerültem, ahol én lettem a magyar referens, és tartottam a kapcsolatot a hazai minisztériumokkal. Végül is azonban úgy alakult, hogy az összegző jelentés nagy részét nekem kellett összeállítani. Ebből persze rengeteget tanultam.

Hazatérésem után, valamikor novemberben megkerestem Kolosi Tamást, és szerencsére a februárban elhangzott ajánlata aktuális maradt, így kerültem tehát 1994. január 1-jétől a TÁRKI-ba, majd 1995-ben átvettem az operatív vezetését. Így – természetesen – a folytatódó háztartáspanelben már TÁRKI-sként dolgoztam tovább.

A Háztartáspanel-vizsgálatról egyébként elmondható, hogy ez akkoriban a világ élvonalába tartozott, hiszen ebben az időben indult az ilyen témájú és módszerű angol munka is, ezt megelőzően csak amerikai és német vizsgálatok voltak. Ezt a kutatást különböző forrásokból finanszíroztuk, és egyúttal kormányzati és üzleti szférából érkező megrendeléseket is teljesítettünk. A tudományos módszerekkel végzett kutatás eredményei gyakorta nagy port vertek fel a politika világában is, előfordult, hogy a politikai pártok saját szájjuk szerint értelmezték az adatokat. Nekem akkor még új volt az a jelenség, hogy egyes érdekes eredmények kapcsán a kormánypártok saját sikereiket olvasták ki belőlük, az ellenzék pedig az ellenkezőjét. Azóta hozzászóltam ehhez.

A panelvizsgálat – elsősorban anyagi, másodsorban pedig szakmai okok miatt – 1997-

ben befejeződött. Utána keresztmetszeti háztartásvizsgálatokat folytattunk, de egyszer még, 2007-ben újra visszatértünk az 1992. évi kiinduló mintához, tehát végeredményben egy másfél évtizedet átfogó adatbázist hoztunk létre. Ebből érdekes elemzéseket csináltunk a magyar társadalom rendszerváltás utáni turbulens átrendeződéseiről. Magát a panelvizsgálatot azonban ez után – a minta tizenöt év alatt bekövetkezett nagyfokú lemorzsolódása miatt – már nem tudtuk folytatni. Újabb panelvizsgálatra pedig nem tudtunk anyagi forrásokat szerezni.

A TÁRKI az évek során egyre kiterjedtebb tevékenységet folytatott, hiszen a saját kutatások mellett elindult az adatbank-építés, valamint számos külső megrendelést is elvállalt. Kutatásszociológiai szempontból érdekesnek vélem a megrendelői háttér bemutatását, ezen belül azt, hogy milyen jellegű megrendeléseket kaptatok. Azaz tevékenységek során hogyan találkozott a közpolitika és a tudomány világa? Ez utóbbira ugyan már tettél utalást, de a korpék részeként érdekes lenne a továbbiakról is szót ejteni. Az is érdekelne, hogy az intézetbe beérkező kutatómegbízások miként illeszkedtek a saját kutatási profilodba?

Csupán illusztratív céllal sorolok fel néhány emlékezetes megrendelést, amelyek egyúttal egy-egy társadalomtörténeti korszakhoz is kapcsolódnak. Először is el kell mondanom, hogy a Szociológiai tanszékét még a 80-as évek második felében az Országos Tervhivatal (OT) vezetői is felkérték, hogy vegyen részt a kormányzati stratégiai döntés-előkészítő munkálatokban. Érdemes megjegyezni, hogy az OT Távlati tervezési főosztályát ekkor Illés János vezette, aki e munkakörét megelőzően a KSH Társadalomstatisztikai főosztályának alapító vezetője volt, ahol Andorka Rudolf és Cseh-Szombathy László voltak osztályveze-

tők). Tizenöt évre vonatkozó távlati prognózistokat kellett készítenünk a különböző társadalmi és gazdasági folyamatokról, amit meglehetősen nehéz jól elkészíteni, miután ezeknek a folyamatoknak jó részét nem lehet ilyen időtávban kellően előrelátni. Egyébként azóta is szkeptikusan tekintek az ilyen típusú előrejelzésekre. Hogy miért, arra elég példaként megemlíteni az akkori tapasztalatunkat. 1987-ben látványos extrapolációkat készítettünk a társadalmi folyamatok várható alakulásáról, de arról fogalmunk sem volt, hogy nagyjából két-három éven belül összeomlik az a politikai rendszer, amelyben élünk.

Második példaként megemlítem, hogy a 80-as évek végén és a 90-es évek elején szakértőként tagja voltam a Fidesz társadalompolitikai programját készítő munkacsoportnak, ahol egyrészt nagyon sok szakmai anyagot kellett áttanulmányozni, másrészt bizonyos jövőre vonatkozó társadalomfejlődési víziókat is meg kellett fogalmazni. Az összefoglaló szakmai anyagot *Csaba Ivánnal* együtt készítettük, ami nagyon sok tanulsággal szolgált számomra. Itt érdekes – és bizonyos mértékig nyomasztó – volt figyelni, ahogy a frakció sokszor csont nélkül, változatlanul vitte be az anyagainkat a parlamentbe. Én ezt nehezen éltem meg, mert látszólag ugyan erős befolyásunk volt, de az, hogy mások viselték a felelősséget a mi szavainkért, számomra csak egy darabig volt hízelt. Mellesleg szólva, szerintem azóta ez a munkamegosztás a visszájára fordult. Amint figyelem, ma a szakértők inkább a megrendelt eredményeket szállítják és „zenésítik meg”.

Harmadik példaként megemlítem, hogy a következő, bizonyos fokig a politikum világából érkező megkeresést az 1992-ben létrejött Kék Szalag Bizottságtól kaptam, és a feladat a politikai átmenet követő gazdasági és társadalmi átmenet jellemzőinek az átgondolása volt, amelyet Andorka Rudolf-fal és egy ameri-

kai kollégával, valamint további 5-6 hazai kollégával együtt készítettünk. A jelentést a Társadalmi Riport 1992. évi kötetében közzé is tettük. Részben e munka kapcsán keresett meg *Kornai János*, aki a jóléti állammal kapcsolatos, ezen belül is a szociálpolitikai területre vonatkozó fejezetrészek kidolgozásába, kutatásába vont be. A munka összefoglalója a *Közgazdasági Szemlében* jelent meg. Kimondhatjuk, hogy a 90-es évek elején szociálpolitikai témában vállalt kutatásaim igen szorosan kapcsolódtak egymáshoz.

Ezt követően, a 90-es évek közepe-vége, főleg az 1997-től induló Bokros-csomag időszakában olyan megszorításokat hozott, amelyek az intézet tevékenységét is erősen érintették. Furcsa módon azonban éppen a válság adta számunkra a perspektívát is, miután felmerült az igény a Bokros-csomag hatásvizsgálatára, amelynek elvégzéséhez a japán kormány nyújtott anyagi támogatást. Ez – az akkori viszonyok között – meglehetősen nagyszabású kutatás volt, amelynek keretében – többek között – szimulációs eljárásokat dolgoztunk ki a háztartások körében megfigyelhető változások regisztrálására, továbbá közgazdasági modelleket alkalmaztunk bizonyos folyamatok bemutatására. Az ilyen jellegű kutatások új profilt hoztak a TÁRKI életébe, hiszen meg kellett tanulni, hogy milyen módon lehet átjárni a tudományos megközelítések világából a közpolitika világába, ami egyrészt meglehetősen fontos transzmissziós szerep a két szféra között, másrészt az alapkutatás és az alkalmazott kutatás együttes alkalmazásával kellett megfogalmazni és bemutatni a magyar társadalom leglényegesebb problémáit a szakpolitikusok számára is érthető nyelven. Hasznos és tanulságos volt az együttműködés a szakpolitikusokkal, aminek keretében a döntésre váró kérdésekről előzetes hatásvizsgálatot kértek, majd a döntést követően, egy idő múlva kíváncsiak voltak a visszacsatolás során mért ered-

ményekre. Ebben a kutatási és mérési folyamatban nagy szerepe van a mikroszimulációs eljárások alkalmazásának, amelyek a nemzetközi gyakorlatban a közpolitikával kapcsolatos kutatások egyik pillérének tekinthetők. A 2000-es évek közepétől azonban a közpolitika és a tudomány képviselőinek ilyen jellegű együttműködése fokozatosan leépült, egyre inkább csak az jellemző, hogy ha a kormányzat számára esetleg valamely kérdésben fontos a tényalapú döntéshozatal, akkor esetleg az alkalmazott társadalomkutatáshoz fordulnak, de ez ma inkább a kivétel, mint a szabály. A politika Magyarországon egyre kevésbé igényli a tudományos megközelítések alkalmazását, illetve az aktuális társadalmi és gazdasági döntések monitorozását tudományos eszközökkel. A mikroszimulációs eljárások alkalmazásával kapcsolatban megemlítem, hogy a TÁRKI tagja annak a nemzetközi munkacsoportnak, amely az Essexi Egyetem adatbankjával közösen az ezen eljárásokra alapozott nemzetközi, valamint országspecifikus jelentéseket ad közre.

A 2000-es években Kornai Jánossal és Csontos Lászlóval közösen végeztük az „Állam és polgárai” című kutatást, amelynek központi kérdései arra irányultak, hogy milyen a polgárok viszonya az államhoz és a piachoz. Az első hullám a jóléti állam keretei között megvalósuló folyamatokkal és bizonyos fiskális illúziókkal foglalkozott. A következő hullám az egészség és az egészségügyi reform kérdéskört járta körbe. A harmadik hullám a 2000-es évek közepén indult, és a polgároknak az adózási magatartását vizsgálta, és ez esetben is kísérleti jellegű adatfelvételi és statisztikai módszereket alkalmaztunk. Az ilyen jellegű kutatások elsősorban a viselkedés-közgazdaságtan keretei között formálódtak, és jelentőségüket mi sem bizonyítja jobban, minthogy az e témakörben jeleskedő *Daniel Kahnemann* Nobel-

díjat kapott a kísérleti közgazdaság terén folytatott tudományos munkássága elismeréseként.

A jó kormányzás és a társadalompolitikai elemzés közötti kapcsolatra jó példa a Társadalmi Riport esete, amelyet a Tárki, a Közgazdaságtudományi Egyetem és a KSH közötti jó szakmai kapcsolat jegyében sokáig Andorka Rudolf, Kolosi Tamás és Vukovich György szerkesztett. Ezt az elmúlt húsz évben mindig a kormány megrendelésére készített, adatokra épülő elemzést a demokrácia infrastruktúrája részeként tartom számon. A legutóbbi két kötetet alternatív forrásokból kellett előállítani, mert a döntés időszakában éppen hivatalban levő minisztériumi vezető a szakmaiságra és a visszacsatolásokra épülő közigazgatási szempontok érvényesítése helyett (ami egyébként a jó kormányzás alapfeltétele lenne), szűklátókörűségről tett tanúbizonyságot és – finoman fogalmazva – a saját pozícióját jobban biztosító megoldást választotta. Sokan vannak, akik ezt rendszerjellemzőnek tartják, engem pedig naivnak tekintenek azért, mert egyéni túlkapásnak kezelem az efféle történeteket. Azt amúgy, hogy a Társadalmi Riport szükséges és hogy ennek a kötetsorozatnak jó hírneve van, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy kiadására alig két hét alatt, közadakozásból szedtük össze a forrásokat.

Összegezve a feltett kérdésemre adott válaszodat, mondhatom, hogy szaktudományos, illetve közpolitikai érdeklődésednek kellő teret nyitottak az adódó lehetőségek, és csak élned kellett azokkal?

Nem egészen így volt, mert először is fel kellett ismerni, hogy melyek a valóságos problémák, majd nem kevés szellemi befektetésre volt szükség azok előzetes megismerésére, és ezt követően el kellett érni azt, hogy a kiválasztott kérdéskörök napirenden legyenek,

és ettől kezdve már valóban a lehetőségektől függött, hogy melyik ötletből lett kutatás.

Hosszabb távra visszatekintve úgy érzem, hogy a TÁRKI nagyfokú szabadságélményt adott és ad ma is abban a tekintetben, hogy milyen témakört választok ki, és hogy melyikben sikerül kutatást végezni. Az a körülmény tehát, hogy a TÁRKI megrendelésekből él, illetve, hogy engem bizonyos szakmai kérdések érdekelnek, többnyire összeegyeztethető.

Térjünk át a TÁRKI szaktudományos megítélésére. Az intézetről az a kép alakult ki, hogy egyfajta köztes szerepet játszik a társadalomtudomány és a közpolitika között, miután adottságai alapján el tud vállalni olyan társadalompolitikai döntés-előkészítési kutatásokat is, amelyeket például a KSH vagy a kisebb kutatóintézetek – különböző okok miatt – nem. Mondható-e, hogy a TÁRKI ezzel a köztes szerepvállalási képességgel olyan funkciót lát el, amelyet csak hasonló adottságokkal rendelkező intézetek tudnak ellátni? Ha igen, akkor elmondhatjuk, hogy jó irányba fejlődött az intézmény?

A TÁRKI az 1985-ben történt megalapítása idején Kelet-Európában az első magánjogi alapon működő társadalomtudományi intézet, amelynek a missziója magában foglalta a kvantitatív társadalomkutatást, a módszertani eljárások terjesztését, valamint az adatbanki funkciót megteremtését. Ezt a tevékenységet nagymértékben segítette az a körülmény, hogy a TÁRKI számos kutatással, illetve adatbanki tevékenységgel foglalkozó nemzetközi szervezetnek is tagja lett, amelyek lehetőséget adtak a legkorszerűbb módszertani eljárások hazai adaptálására. Úgy vélem, ez a tevékenység jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy Magyarország intenzívebben bekapcsolódjék a szociológia nemzetközi vérkeringésébe. A fokozatosan gyarapodó szellemi infrastruktúra

révén, valamint az adódó közpolitikai igények nyomán a TÁRKI tevékenysége az alapkutatásoktól egyre inkább eltolódott az alkalmazott kutatások felé, tehát az általam előbb említett köztes szerepvállalási funkciót maga az élet hozta. A formálódó közpolitikai igények ki-elégítésére leányvállalatokat hoztunk létre, így például az oktatáspolitikai, egészségpolitikai, valamint konjunktúrakutatással foglalkozó egységeket. Ám azt is látni kell, hogy a szakmai piac igen bizonytalan, és ahogy öt évvel ezelőtt nem tudtam biztosan, milyen irányba fogunk haladni, úgy most sem tudom, hogy öt év múlva mivel fogunk pontosan foglalkozni. Nem véletlen, hogy a TÁRKI tevékenységén belül egyre szűkebb az a rész, amelyet hazai megrendelések alapján teljesítünk. Különösen drasztikus a kormányzati megrendelések elapadása, amely magáról a kormányzati döntés-előkészítési politikáról is látéletet ad. Mind-egyik politikai kurzus a saját köreihez tartozókat bizza meg kutatásokkal, és miután a TÁRKI független intézmény, ezért a kormányzati megrendelések szempontjából hátrányos helyzetben vagyunk. Ebben a helyzetben érthetően a nemzetközi szakmai piac felé kellett fordulnunk, ennek megfelelően igyekszünk bekapcsolódni a különböző nemzetközi, így többek között az uniós projektekbe, következképpen tevékenységünkben egyre inkább előtérbe kerülnek a nemzetközi összehasonlítások. Azokra a feladatokra pályázunk, amelyek esetében úgy érezzük, hogy felkészültségünk alapján jó eséllyel nyerjük el a kiírt pályázatot.

Tekintsük át röviden a nemzetközi piacot, ahol olyan, a TÁRKI-hoz hasonló intézmények működnek, melyek többnyire adatbankkal is rendelkeznek, mint például az essexi kutatóközpont és adatbank. Ezek az intézmények hatékony együttműködést alakítanak ki, többek között az ország statisztikai szolgálatával, tehát nemcsak a központi statisztikai hivattal,

hanem a szolgálat többi tagjaival is. Erre jó okuk van, hiszen az adatbankjukba bekérik ezeknek az intézményeknek az adatállományait is. Úgy vélem, hogy hasonló a helyzet a TÁRKI esetében is, hiszen az induláskor még a KSH is tagja volt a TÁRKI adatbázis-szolgáltatóinak, éppen azért, hogy a közös adatbank tartalmazza majd az alapvető fontosságú KSH-adatállományokat. Ha az adathozzáférést tekintve összehasonlítjuk az adatbankok és a statisztikai szolgálat közötti hazai és a nemzetközi tapasztalatokat, akkor milyen hasonlóságokat, illetve eltéréseket lehet megfigyelni?

Előrebocsátom, hogy az intézet a benne dolgozó kutatók érdeklődését, a szervezet kutatási tematikáját alapul véve, olyan projektekben igyekszik részt venni, amelyekre munkatársai felkészültek. Politikai fenntartások nélkül vállaljuk el a konkrét feladatot, de nem működünk együtt olyanokkal, akik a demokrácia szabályait nem tartják be. Számunkra fontos a kutatói függetlenség, amely – többek között – azt is jelenti, hogy olyan munkákat vállalunk el, amelynek a keretében biztosítva látjuk, hogy a végső eredményeket és tanulságokat mi fogalmazzuk meg, annak az alapján, amit a kutatás folyamatában feltártunk. Ez, ha körülnézünk a piacon, nem mindig teljesen magától értetődő.

Visszatérve a kérdésre, nehéz összehasonlítani a TÁRKI-val a hasonló magyar vagy külföldi intézményeket, például az adatbankokat. A TÁRKI tagja az Adatbankok Nemzetközi Szövetségének, a tagok között van olyan, amelyik egyetemekhez vagy a statisztikai hivatalhoz, esetleg más intézményhez tartozik, de olyan nincs, mint a TÁRKI, amely magánintézmény. Különbség van abban is, hogy a TÁRKI adatfelvételeket is végez, amelyeket más országokban többnyire erre szakosított professzionális cégekkel készíttetnek el a kutató cégek, tehát ritka eset az, amikor a

kutatók olyan intézetben dolgoznak, ahol a kutatási, adatfelvételi és adatbanki tevékenység egyazon helyen van. Olyan pedig végképp nincs, ahol az előbbi két tevékenység mellett közpolitikai kutatásokat is ellátnak. Ez utóbbi kapcsán szeretném megemlíteni azt a nemzetközi rangsort, amely minősítette a közpolitikai kutatásokkal foglalkozó intézeteket, és e szerint a TÁRKI a szociálpolitikával foglalkozó intézetek között néhány éve a világon az első harmincban szerepelt, azóta pedig több kategóriában is felkerültünk az ilyen listákra, amire büszkék vagyunk.

Az adatbanki tevékenységgel kapcsolatosan elmondható, hogy Magyarországon nincs gazdája a közcélú adat-felhasználási igények adatbank formájában való kielégítésének. A társadalomtudományi kutatások és a statisztikai adatgyűjtések terén nincs olyan elkötelezettség, hogy a gyűjtött adatok adatbankba kerüljenek, amelyekhez bizonyos hozzáférési szabályok mellett bárki hozzájuthat. Holott a társadalomtudományi adatbankoknak az a legfőbb előnyük, hogy a bekerült adatállományok tovább-feldolgozásával új értéket hoznak létre, amely nemcsak a felhasználóknak, hanem az adatgazdáknak is hasznos, hiszen adataik minőségileg javulnak, azaz visszacsatolást kapnak az újabb adatgyűjtések megtervezéséhez. Korábban, amikor Andorka Rudolf volt az Országos Tudományos Kutatási Alap (OTKA) elnöke, megfogalmazódott a társadalomtudományi kutatások intézményes elkötelezettsége, nevezetesen az, hogy a kutatások lezárása után a kutatóknak le kellett adnia az adatállományt egy nyilvános adatbankba. Régebben, az alapítást követő időszakban, a KSH is betette az adatbankba a közcélú adatállományainak jelentős részét. Ma már ez nincs így, ami azzal is összefügg, hogy a hazai közigazgatásban nincs meg az az ethosz, amelynek alapján a dolgok rendje az, hogy a közcélú adatokat olyan adatbankban kell tárol-

ni, amelyhez mások is hozzáférhetnek. Ennek működtetéséhez pedig vezetői elköteleződésre van szükség. Kétségtelen ugyanakkor, hogy az adott körülmények között az ilyen kapcsolatok többnyire személyfüggők. Én úgy látom, hogy a KSH-ban Vukovich György volt az utolsó olyan elnök, akinek még fontos volt, hogy a KSH-adatok bekerüljenek az adatbankba.

A KSH életében az adathozzáférést illetően különböző koncepciók váltják egymást. Úgy látom, manapság a kutatószobán keresztül való adathozzáférés került előtérbe. A tapasztalat az, hogy ez a hozzáférési mód nehézkessé teszi a nagyobb kutatásokat azért is, mert – ismereteim szerint – a bonyolultabb adatfeldolgozások esetében egy-egy program „futásának” KSH-beli ellenőrzése akár egy-két hetet is igénybe vesz, és bizony nem ritka, hogy a várt eredményért egymás után több programot is le kell futtatni. Mindez és még számos más adminisztrációs kötöttség végtelenül lelassítja az adatfeldolgozás folyamatát. Úgy vélem tehát, hogy túldimenzionált az az adatvédelmi politika, amit a KSH-kutatószoba megtestesít.

Végezetül a jövőre vonatkozó terveidre vagyok kíváncsi, beleértve a TÁRKI-ét is. Milyen tevékenységeket tartasz, illetve mely témakörök kutatását tartod különösen szükségesnek?

Az oktatási tevékenység az életemben sajnos továbbra is háttérbe szorul, miután az intézmény vezetésével kapcsolatos feladatok ellátása meglehetősen leköt, és emellett még kutatásokat is szeretnék végezni. Ezek összehangolása nem könnyű, ezért azt mondhatom, hogy a vezérigazgatók között jó kutató vagyok, a kutatók között pedig jó vezérigazgató, de sajnos egyikben sem vagyok a legjobb.

Ami a TÁRKI-t illeti, folyamatos változásokon megyünk át és az elkövetkező egy-két évben ezen fogok dolgozni. Konkrétan, erősí-

teni kell a nemzetközi szakmai piacon való jelenlétünket. Ennek egyik példaként említtem, hogy jelenleg a Cambridge-i Egyetem megbízásából részt veszünk Oroszországban és Fehéroroszországban az egyetem adatgyűjtéseinek a menedzselésében (sajnos ugyanezt – az eredeti tervekkel ellentétben – Ukrajnában nem tudjuk megtenni), tehát kutatástechnológiai exportot végzünk és ezt egyre kiterjedtebben szeretnénk végezni. Sok tapasztalatot ad, ugyanakkor rengeteg napi harcot jelent, különösképpen a minőségbiztosítás tekintetében. Ebből látom, hogy – azért szerencsére – a magyar közállapotok még valamivel jobbakké, mint amilyenek az említett országokban tapasztalhatók. Mindenesetre az effajta nemzetközi tevékenységhez hozzá kell igazítani a szervezetet is, amibe – többek között – beleértjük a munkatársak rekrutációs szempontjainak, valamint a pénzáramlás folyamatának kellő korrekcióját.

Ami a társadalomtudományos érdeklődésemet illeti, azt kell mondanom, hogy mostanában több publikációt készítek nemzetközi közegben, mint hazai célra. Legutóbb egy a jövedelem-eloszlás közgazdasági elemzésével foglalkozó kézikönyvnek a nemzetközi összehasonlításokkal foglalkozó fejezetét készítettem el a szerzőtársammal. A felkérést azért fogadtam el, mert megtisztelőnek érzem, hogy komoly szaktekintélyek társaságában kutathatok és írhatok, másrészt azonban az egyéb feladatok mellett ezt nagyon nehéz kiszorítani az időből. Tavaly, két hónapra, ki is álltam a munkából, amikor az amszterdami egyetemen töltött ösztöndíj segítségével igyekeztem elvégezni az anyaggyűjtés és az írás zömét. Mindezt egybevetve, igen-igen vonz az a közeg, amelyben ezt a fajta kutatómunkát végezhetem. A nemzetközi keretek közötti publikációs tevékenységet szerencsésen kombinálhatom a különböző nemzetközi projekteknél, összehasonlító vizsgálatokban való

részvétellel. A hazai kutatások tematikáit tekintve, továbbra is érdekel a jövedelem-eloszlás, ám emellett szeretnék értékutatásokat is végezni, miután kíváncsi vagyok a magyar társadalom értékstruktúrájára.

További jövőbeni terveim közül egy vizsgálatkötéssel kell kezdenem: nevezetesen, legutóbb – költözés kapcsán – válogatnom kellett a könyvtáramat, és amikor a megmaradó könyvek állományát áttekintettem, akkor láttam, hogy zömük a nemzetek gazdagságával foglalkozik. Bizonyos, hogy soha nem leszek makroökonóm, ám úgy tűnik, hogy folyamatosan érdekel ez a kérdés, főleg azért, mert az ország már egy évtizede nem

fejlődik, ami valószínű, hogy alapvető mértékben összefügg a társadalom működésével. Igyekszem a kérdés különböző oldalait körbejárni, tehát a politikai, a gazdasági és társadalmi viszonyokat megtanulni, és remélem, hogy előbb-utóbb, talán tíz év múlva, összeáll a kép.

Köszönöm az interjút, és remélem, tíz év múlva találkozunk a következő számvetés alkalmából.

Harcza István,

a KSH statisztikai főtanácsadója

E-mail: istvan.harcza@yahoo.com

Beszámoló az Európai Népesedési Konferenciáról

Az Európai Népeségtudományi Társaság (European Association for Population Studies – EAPS) XII. konferenciája ezúttal Budapesten, a Corvinus Egyetem főépületében és a Parlament Felsőházi termében zajlott le 2014. június 25. és 28. között. Az 1983-ban alapított EAPS – a demográfiai szakma egyik, ha nem a legjelentősebb nemzetközi tudományos társasága – két évente megrendezésre kerülő konferenciáira nemcsak Európából, hanem a többi földrésztől is jelentős számban érkeznek előadók és hallgatók. A nagyszerű konferencia hazai társrendezője a KSH Népeségtudományi Kutatóintézet volt.

A konferenciára mintegy kilencszáz résztvevő regisztrált szinte az összes európai és mintegy 25 Európán kívüli országból. Ötven felett volt a vendégek száma Németországból, Nagy-Britanniából, Spanyolországból és Olaszországból. A jelenlévők mintegy 21 százalékát a kelet-közép-európai régió tette ki, ebből az országcsoportból (Magyarország

mellett) lengyelek voltak a legnagyobb számban (35-en), de a cseh és orosz demográfusok létszáma is meghaladta a húsz főt.

A résztvevők szűk ötödét Európán kívüli országokból fogadták. A legnagyobb számban az Egyesült Államok (57 fő), Kanada (15 fő) és Japán (11 fő) képviseltette magát, de többek között Ugandából, Maliból, Ghánából, Szingapúrból és Tajvanról is fogadtak résztvevőket.

Az Európai Népesedési Konferenciák hagyományainak megfelelően az előadások lefedik a tág értelemben vett demográfia összes témakörét, a statisztikai-módszertani kérdésektől egészen a biodemográfiáig. Emellett azonban minden konferenciának van egy központi témája is, ez alkalommal ez az Átmenetek: lehetőségek és veszélyek (Transitions: Opportunities and Threats) volt. A kiemelt témával egy plenáris ülésen és néhány dedikált szekcióülésen külön is foglalkoztak, utóbbiak a tematikus szekciók sorába is illeszkedtek.

A nyitó plenáris ülésen *David S. Reher* (Madrid) a demográfiai átmenet elméletéről, az elmélet újraértelmezésének lehetőségéről és szükségességéről, *Melinda Mills* (Oxford) az európai családformálódás új megközelítéseiről, *France Meslé* (Párizs) a posztkommunista társadalmak halandósági és egészségi kríziséről, míg *Spéder Zsolt* (Budapest) a posztkommunista termékenység átmenet néhány kevésbé vizsgált aspektusáról tartott előadást. A nyitó szekció levezető elnöke *Vukovich Gabriella*, a KSH elnöke volt. A konferencia egyik kiemelkedő eseménye *Demény Pál* (Paul Demeny) világhírű amerikai magyar demográfus díszelőadása volt, amelyben az előadó az aggasztó európai demográfiai helyzetre adandó válaszként új típusú aktív népesedéspolitikai eszközök bevezetésének lehetőségét vetette fel.

A konferenciához nagy számban kapcsolódtak kiegészítő tudományos rendezvények is. Így például a szűken vett tudományos program részeként önálló standdal képviseltették magukat a világ vezető demográfiai kutatóintézetei (London, Hága, Stockholm, Rostock, Párizs, Barcelona, Bécs, Wiesbaden) is; illetve a Population Europe hálózat külön demográfiai témájú interaktív kiállítását is bemutatták a demográfusközösség számára. A záró szekció a Parlament Felsőházi termében került megrendezésre, itt adták át az Európai Népesedési Társaság díjait is. A 2014. évi nagydíjat *Frans Willekens* Németországban dolgozó belga demográfus kapta.

A konferencián tizenkét párhuzamos szekcióban összesen 116 ülésen mintegy 530 előadás hangzott el, miközben a benyújtott absztraktok száma 1063 volt. Így a korábbi népesedési konferenciákhoz hasonlóan a budapesti eseményre is az volt jellemző, hogy a benyújtott előadások mintegy fele került elfogadásra. A legtöbb jelentkezés az Egyesült Államokból érkezett, őket második helyen

Spanyolország, a harmadikon Németország követte. 43 olyan előadás-tervezetet nyújtottak be, amelyek első szerzője magyarországi illetékességű; az országok aktív résztvevői rangsorában ez a 9–11. helyet jelenti.

Érdeemes megvizsgálni a benyújtott szimpozisokat témakörük szempontjából is, mivel ez jobban tanúskodik a demográfusközösség érdeklődési köréről, mint a ténylegesen elfogadott előadások megoszlása, hiszen utóbbi meghatározza a szekciók között, előzetesen meghatározott rendszere. A benyújtott előadások között a legnépszerűbb témáknak (több mint száz előadás-tervezettel) a „család és háztartás”, a „termékenység” és a „nemzetközi migráció” számítottak. A benyújtott tervezetek arról tanúskodnak, hogy 2014-ben felkapott témává váltak az Európát egyre jobban érintő nemzetközi vándorlási folyamatok, de hangsúlyt kaptak a kelet-közép-európai átmenet demográfiai sajátosságai, valamint az a kihívás is, melyet az öregedés jelent mind több ország számára.

A korábbi évek tendenciájához és a tervezett szekcióbeosztáshoz képest viszont alacsonyabb érdeklődés mutatkozott a „reproduktív egészség”, illetve a „történeti demográfia” témaköre iránt, így ezeken a területeken a benyújtott előadások többségét elfogadták.

A tényleges előadásokat tekintve a három legnépszerűbb témakörben 12–16 szekció került megrendezésre, míg a másik 9 témakörben (reproduktív egészség; életút; belső vándorlás és urbanizáció; egészség, jóllét és betegségek; halandóság; módszertan; közgazdaság, emberi tőke és munkapiac; policy; fejlődés és környezet) a szekciók száma 4 és 9 között mozgott. Az előadásokon túl – a hagyományokhoz híven – poszterszekciók is helyet kaptak a programban, amelyekben mintegy 250 posztert mutattak be.

A konferencián a magyar kutatók részvétele kiemelkedőnek tekinthető, 23 olyan előadás

hangzott el, amelynek legalább az egyik szerzője hazai intézményben dolgozik, s ezen előadások szinte mindegyike esetében magyarországi volt az első szerző. A Népeségtudományi Kutatóintézet mellett előadóként voltak jelen a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpontja, a KSH, az Eötvös Loránd Tudományegyetem, a Budapesti Corvinus Egyetem és a Semmelweis Egyetem kutatói is. Emellett tíz másik elő-

adásban külföldön dolgozó magyar demográfusok képviseltették magukat.

Magyarországi kutatók, érdeklődők, szakpolitikusok hallgatóként is aktívan részt vettek a konferencián, a regisztrált résztvevők száma csaknem elérte a száz főt.

Kapitány Balázs,

a KSH Népeségtudományi Kutatóintézet igazgatóhelyettese

E-mail: kapitany@demografia.hu

Hírek, események

Az ENSZ főtitkárának kezdeményezése.

A fenntartható fejlődés szolgálatába kívánja állítani a napjainkban zajló adatforradalmat az Egyesült Nemzetek Szervezetének főtitkára, *Ban Ki-moon*, aki 2014. augusztus 29-én egy tudósokból és független szakértőkből álló tanácsadó testület létrehozását jelentette be. A csoportban való részvételre felkérte *Vukovich Gabriellát*, a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) elnökét is.

A szakértők feladata, hogy javaslatokat tegyenek a főtitkár számára a fejlődés szolgálatában álló adatrendszerek hiányosságainak felszámolására, a tagországok statisztikai képességeinek javítására, valamint felmérjék és értékeljék, hogy az innováció, a technikai fejlődés lehetőségeinek kiaknázása, az állami és a piaci szférában megjelenő új adatrendszerek felhasználása miként támogathatja, illetve egészítheti ki a hivatalos statisztikai szolgálatok tevékenységét.

„Az adatforradalom hathatós eszközöket adott a világ számára ahhoz, hogy egy fenntarthatóbb jövőbe tartsunk.” – mondta az ENSZ főtitkára a kezdeményezésről. „A csoport ajánlásai jelentősen hozzájárulnak majd a 2015 utáni korszakra vonatkozó, átfogó és megvalósítható elképzeléseink körvonalazásához.”

Megbízás. *Vukovich Gabriella*, a KSH elnöke 2014. szeptember 1-jei hatállyal, ötéves időtartamra, munkaköri feladatainak ellátása mellett megbízta *Kapitány Balázst*, a KSH Népeségtudományi Kutatóintézet tudományos munkatársát és tudományos titkárát az intézet igazgató-helyettesi feladatainak ellátásával.

„Tíz év az EU-ban: az elkötelezettség és a nyitottság szerepe a gazdasági növekedésben” címmel rendezte meg a Magyar Közgazdasági Társaság (MKT) 52. Közgazdász-vándorgyűlését 2014. szeptember 4. és 6. között, Nyíregyházán. *Kovács Árpád*, a Magyar Közgazdasági Társaság elnökének megnyitóbeszéde után, *Kovács Ferenc*, Nyíregyháza polgármestere és *Mádi Zoltán*, a KITE Zrt. finanszírozási vezérigazgató-helyettese, az MKT Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei szervezetének elnöke mondott köszöntőt. A hazai közgazdászszakma legrangosabb és legnagyobb éves eseményének előadói között voltak a gazdasági-pénzügyi kormányzat, a tudományos élet és az üzleti szféra jeles képviselői, vezetői, így többek között *Matolcsy György*, a Magyar Nemzeti Bank (MNB) elnöke, *Varga Mihály* nemzetgazdasági miniszter, *Domokos László*, az Állami Számvevőszék elnöke, *Szijjártó Péter*, a Külgazdasági és Külügymi-

nisztérium államtitkára, *Török Ádám* akadémikus, a Magyar Tudományos Akadémia főtákar, az MKT alelnöke, *Parragh László*, a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara elnöke, *Balog Ádám* és *Windisch László*, az MNB alelnökei, *Farkas Ádám*, az Európai Bankfelügyeleti Hatóság főigazgatója, *Balázs Péter*, a Közép-európai Egyetem professzora, az MKT alelnöke, az Európai Bizottság korábbi tagja, illetve *Vitályos Eszter Zsuzsanna*, a Miniszterelnökség európai uniós fejlesztésekért felelős államtitkára is. A plenáris előadások mellett kilenc szekcióban (EU-források felhasználása, fejlesztéspolitika; Gazdaságpolitika; Pénzügyek; Külgazdaságközpontú újraiparosítás; Informatika; Intelligens szakosodás a várostérsegekben; Mezőgazdaság, élelmiszergazdaság; Vállalkozások; A logisztika növekvő szerepe az elmúlt 10 évben a gazdasági fejlődésünkben) folyt a résztvevők közötti szakmai eszmecsere a magyar gazdaság aktuális kérdéseiről.

Emlékezés. *Nemeskéri János*, a KSH Népeségtudományi Kutatóintézet (NKI) tudományos tanácsadója, címzetes egyetemi tanár születésének centenáriuma alkalmából a KSH NKI és a KSH megemlékezést tartott 2014. szeptember 22-én a hivatal Keleti Károlytermében, *Spéder Zsolt* a kutatóintézet igazgatójának levezető elnöklétével. A rendezvényen a következő előadásokra került sor: 1. Nemeskéri János szakmai életútja (*Joubert Kálmán* humánbiológus, biodemográfus, ny. szenior kutató (KSH NKI)); 2. Az én János Bácsim (*Pap Ildikó* antropológus, igazgató (Magyar Természettudományi Múzeum Embertani Tára)); 3. Emlékeim mesteremről, Nemeskéri Jánosról (*Pálóczi Horváth András* régész-történész, a történelemtudomány kandidátusa, ny. tanszékvezető egyetemi docens); 4. Fiatalkorú elítéltek vizsgálata (*Vavró István* professzor emeritus (Eötvös Loránd Tudományegyetem [ELTE]

Jogtudományi Kar)); 5. Úton-útfélen egykori professzorommal (*Szathmáry László* antropológus, ny. egyetemi docens (Debreceni Egyetem)); 6. Tehetséggondozás a debreceni „Embertani Intézetben” (*Mészárosné Darvay Sarolta* tanszékvezető főiskolai docens (ELTE Tanító- és Óvóképző Kar)); 7. Emlékezés Dr. Nemeskéri János Professzor Úrra (*Balogh Erzsébet* ny. tudományos főmunkatárs, laboratóriumvezető (Debreceni Egyetem Orvos- és Egészségtudományi Centruma Gyermekklinikájának Genetikai Laboratóriuma)).

Emlékezés a hősi halottakra és az áldozatokra. *Vukovich Gabriella*, a KSH elnöke 2014. szeptember 19-én az emlékezés koszorúját helyezte el a hivatal központi épületében található, a világháborúkban elesetteket és az áldozatok emlékét megőrkítő táblánál.

A Kulturális Örökség Napjai programsozortatot 2014-ben is országsszerte megrendezték, melynek keretében a Központi Statisztikai Hivatalban szeptember 19. és 22. között szerveztek nyílt napokat.

2014. szeptember 19-én a meghívott vendégek és a hivatal delegált munkatársai két részből álló szakmai pódiumbeszélgetést hallhattak „Emberi, elemi csapások és a statisztika” címmel, a Kelet Károly-teremben. A „Nagy Háború” beszélgetés az első világháború kitörésének 100. évfordulójához kapcsolódott. *Kocsis-Nagy Zsolt*, a Szegedi főosztály vezetője és *Rácz Attila* osztályvezető a KSH „Háborúk, válságok, diktatúrák demográfiai hatásai” sorozatában megjelent, első világháborúról szóló kötet készítésének kulisszatitkaiba nyújtott bepillantást. *Óri Péter*, a KSH Népeségtudományi Kutatóintézetének tudományos főmunkatársa értékelt a háborús emberveszteségek pótlásának folyamatát a népmozgalmi folyamatokban, *iff. Bertényi Iván*, az ELTE adjunktusa pedig tágabb világpolitikai összefüggésekbe helyezte

az első világegést. A pódiumbeszélgetés második, „Égi jelenségek sokasága” című része a statisztika és a meteorológia kapcsolatáról szólt. *Valkó Gábor*, a KSH főosztályvezetője és *Bóday Pál* osztályvezető a meteorológiai adatok megjelenését és felhasználási módjait elemezték a hivatalos statisztikában, *Mag Kornélia* főosztályvezető a nagy adathalmazok jelenségeit részletezte, majd *Tóth Tamás*, az Országos Meteorológiai Intézet munkatársa feltárta a szolgálat adatgyűjtési gyakorlatának múltját és jelenét.

Ugyanezen a napon középiskolások és egyetemi hallgatók is ellátogattak a hivatal központi épületébe, illetve a KSH Könyvtárba. A fiatal vendégek vezetéssel körbejártak a központi műemléképületben, érdekes információkat tudhattak meg a hivatal történetéről, és részletes betekintést kaptak a könyvtár működésébe.

Szeptember 20-án és 21-én a székház a nagyközönség előtt is megnyitotta kapuit. A

központi épületbe látogatók egyebek között bepillanthattak az elnök dolgozószobájába, és statisztikai érdekességeket ismerhettek meg, melyek összegyűjtésével a szervezők megemlékeztek az első világháború kitörésének 100. évfordulójáról, illetve Magyarország tízéves európai uniós tagságáról. Az érdeklődők nyomozóként kideríthettek egy, a statisztikai adatok mögött meghúzódó rejtélyt is, valamint néhány percre statisztikussá válhattak, kipróbálva a hivatal vizualizációs technikáit.

Ugyanezen a két napon a 850 ezer kiadványt őrző KSH Könyvtár ugyancsak megnyitotta kapuját a nagyközönség előtt. A látogatók nemcsak az olvasótermeket nézhették meg, de a mozgatható könyvespolcokkal teli, tömör raktárat és a patinás főigazgatói irodát is. Emellett régi térképeket és hajdan titkosnak minősített kiadványokat böngészhettek.

Szeptember 22-én a KSH munkatársainak nyílt lehetősége, hogy alaposabban is megismerjék a központi műemléképület részletes történetét és a könyvtár működését.

A Nemzetközi Statisztikai Intézet (International Statistical Institute – ISI) fontosabb konferenciaajánlatai

(A teljes ajánlatlista megtalálható a <http://isi.cbs.nl/calendar.htm> honlapon.)

München, Németország. 2014. október 1–2.
A CEQURA (Mennyiségikockázat-elemző Központ) 5. konferenciája a pénzügyi és biztosítási kockázatok területének újdonságairól. (5th CEQURA (Center for Quantitative Risk Analysis) Conference on Advances in Financial and Insurance Risk.)

E-mail: riskconference@cequra.lmu.de
Honlap: <http://www.cequra.uni-muenchen.de/conference2014/index.html>

Washington, D.C., Egyesült Államok. 2014. október 1–3.

8. Nemzetközi műhelykonferencia a teljes felvételi hibáról. (8th *International Total Survey Error Workshop*.)

Információ: *Peter Miller*
E-mail: peter.miller@census.gov
Honlap: www.niss.org/events/itsew2014

Boston, Egyesült Államok. 2014. október 5–9.

„Az előrejelző elemzések világa, Boston, 2014” konferencia. (“*Predictive Analytics World Boston 2014*” conference.)

E-mail: regsupport@risingmedia.com

Telefon: +1-717-798-3495
Honlap: www.niss.org/events/itsew2014

Krakko, Lengyelország. 2014. október 22–24.

7. Európai Földrajzi és Statisztikai Fórum. (*7th European Forum for Geography and Statistics.*)

Honlap: geo.stat.gov.pl/efgs,
www.efgs.info/workshops/efgs-conferences/efgs-2014-krakow-poland

York, Nagy-Britannia. 2014. október 31.

Az ASSESS független SPSS-felhasználói csoport konferenciája. (*ASSESS SPSS Users Conference.*)

Információ: *Peter Watson*
E-mail: peter.watson@mrc-cbu.cam.ac.uk
Honlap: www.spssusers.co.uk/Events/2014/confprog.html

Genf, Svájc. 2014. november 10.

„Az egészség problémája az üzleti statisztikai módszertanban” műhelykonferencia. (*“The Unit Problem in Business Statistics Methodology” Workshop.*)

E-mail: info@enbes.org
Honlap: <http://www.enbes.org>

Surfers Paradise, Ausztrália. 2014. november 10–12.

„Bayes a tengerparton, 2014” ülés. (*“Bayes on the Beach 2014” Meeting.*)

Információ: Kerrie Mengersen professzor
E-mail: bob2014.admin@qut.edu.au
Honlap: <http://botb2014.wordpress.com/>

Nara, Japán. 2014. november 18.

Turizmusstatisztikai műhelykonferencia. (*Workshop on Tourism Statistics.*)

E-mail: stat@unwto.org
Honlap: <http://statistics.unwto.org/event/unwto-special-workshop-tourism-statistics>

Guangzhou, Kína. 2014. december 15–18.

A Nemzetközi Környezetmetriai Társaság 24., éves konferenciája. (*24th annual conference of the International Environmetrics Society.*)

E-mail: Quanxi.Shao@csiro.au
Honlap: <http://maths.gzhu.edu.cn/ties2014/>

Athén, Görögország. 2014. december 20–22.

„Görög sztochasztika” ülés. (*“Greek Stochastics” Meeting.*)

E-mail: GrStoch@gmail.com
Honlap: <http://www.stochastics.gr/meetings/zeta/>

Közljük kedves Olvasóinkkal, hogy a *Statisztikai Szemle* novemberi és decemberi száma összevontan decemberben jelenik meg.

Folyóiratszemle

Rippy, D.:

A fogyasztói árindex első száz éve: módszertani és politikai történet

(The First Hundred Years of the Consumer Price Index: A Methodological and Political History.) – *Monthly Labor Review*. 2014. április.

A tanulmány letölthető: <http://www.bls.gov/opub/mlr/2014/article/the-first-hundred-years-of-the-consumer-price-index.htm>

Az Egyesült Államokban a fogyasztó árindex (consumer price index – CPI) az egyik olyan gazdaságstatisztikai mutatószám, amely az amerikai lakosság életkörülményeit közvetlenül befolyásolja. Szociálpolitikai intézkedések függenek tőle, szerződéses, pénzügyi tranzakciók fontos záradéka lehet, bírósági ítéletekben szerepelhet stb. A különböző helyeken megjelenő dollárösszegek korrekciója a CPI mértékén alapul.

Sokak számára a fogyasztói árindex nehezen érthető, elvont dolog, másoknak a statisztikusok valamiféle misztikus produktuma. Az igazság az, hogy a CPI egyáltalán nem bonyolult, könnyen értelmezhető mutatószám. A tanulmány felvázolja az árindex módszertani kialakulásának, fejlődésének, több irányú felhasználásának elmúlt százéves folyamatát. A mutatószám nem volt független a mindennapi változásoktól. A módszertani vitákban mindig szerepet játszottak a kormányzat, a szakszervezetek, az üzleti élet képviselői stb.

A CPI fejlődésének folyamata több kisebb történetből állítható össze a XIX. század végé-

től 2004-ig. Ez idő alatt a Munkaügyi Statisztikai Hivatal (Bureau of Labor Statistics – BLS, korábban Bureau of Labor – BL) folyamatosan biztosította, hogy a fogyasztói árindex étellel teli, a mindennapok történéseitől nem elszakadt statisztikai mutató legyen.

A modern CPI előfutárai azok az adatok, amelyeket 32 ipari, hajóépítő központra vonatkozóan, 1919-ben 1913-ig visszamenően közöltek. Az egész Egyesült Államokra vonatkozó adatokat csak 1921-ben publikálták, voltak azonban előzmények.

A kiskereskedelmi árakról és a lakossági fogyasztásról már 1884-ben gyűjtöttek adatokat, ekkor alakult meg a BL. Az árak és a megélhetési költségek körül élénk vita folyt a különböző gazdasági, adózási kormányintézkedésekkel összefüggésben. A központi kérdés a bérek vásárlóerejének alakulása volt. Az 1890 és 1904 közötti béradatokat összehasonlítva a kiskereskedelmi árakkal, a BL arra következtetésre jutott, hogy az órabérek vásárlóereje 5,4 százalékkal növekedett. (A bérek 16,3, míg az élelmiszerárak 10,3 százalékkal emelkedtek.) Sok kritika érte ezt a megállapítást, amit az is befolyásolt, hogy a következő években gazdasági válság jelei mutatkoztak. Megszorító intézkedéseket vezettek be, ami kiterjedt a BL költségvetésére is. A Roosevelt-adminisztráció évei alatt pedig gyakorlatilag megszűnt a kiskereskedelmi árak vizsgálata. A program csak 1911-ben éledt újjá.

1913-ban vett újabb lendületet a kiskereskedelmi árstatisztika, bővült a termékek köre. Több élelmiszer került a kosárba, ami kiegészült

Megjegyzés. A Folyóiratszemlét a KSH Könyvtár (*Lencsés Ákos*) állítja össze.

néhány ruházati cikkel, valamint a szénnel. A számítások 46 városra vonatkoztak, azzal a céllal, hogy pontosabbak legyenek az árindexek, és jól jelezzék a bérek reálértékének változását. A háborús években főként a hajóépítő szektor munkásai mozgolódtak. A Wilson-adminisztráció megértette, hogy bővíteni kell az árstatisztikát és az anyagi lehetőségeket.

1919-ben 1913. évi bázison, az 1917 és 1919 közötti háztartási kiadások szerkezetét használva kezdődött meg a kiskereskedelmi árindexek publikációja. Az 1920-as években ismét adódtak nehézségek és viták, alkalmi vizsgálódások. Az évtized végére világossá vált, hogy a CPI módszertanát korszerűsíteni kell, beleértve a fogyasztási kiadások felvételét is. A tanulmányban ismertetett folyamatos módszertani egyeztetések elvezettek az 1940. évi első, nagyszabású revízióhoz.

Az első világháború után csökkent a nyomás, a központi beavatkozás, ellenőrzés, lazult a megélhetési költségindex (cost of living index – COLI-) program. A vita azonban az árváltozások kezeléséről, méréséről stb. folytatódott.

1933. március 20-án, nem sokkal azután, hogy *Roosevelt* hivatalba lépett, drámaivá vált a helyzet. A Kongresszus törvényt fogadott el a fizetések 15 százalékos csökkentéséről a közszférában, mivel a BLS azt jelentette, hogy a megélhetési költségek 20 százalékkal csökkentek. Azonnal fellángolt a vita a COLI korszerűtlenségéről, a fogyasztói kosárról stb.

1935-ben megkezdődött az index felülvizsgálata. A kosárban megváltozott az élelmiszerek összetétele, valamint az „összesen” árindex kiszámításának módja, azaz a súlyozás, mind a termékcsoportokat, mind a földrajzi rétegezést illetően. Változott, javult a minta reprezentativitása is. A tanulmány részletesen leírja a minta szerkezetét, a fekete és fehér családok arányát, a városok nagyság szerinti megoszlását és jelleget, az 1917–1919-es adatokkal való összehasonlíthatóság problémáit stb.

Új megélhetési költségindex jelent meg 1940 elején, melynek elnevezése a bérből és alacsony fizetésből élő munkások megélhetési költségindexe a nagyvárosokban (cost of living of wage earners and lower-salaried workers in large cities) volt. Az index bázisául az 1934–1936. évi háztartási költségvetési felvétel szolgált, 198 terméket és szolgáltatást tartalmazott. Az adatgyűjtést kiképzett összeírók végezték, akik ügyeltek arra, hogy az üzletekben mindig az azonos minőségű termékeket írják össze. A New Deal-korszakban végrehajtott fejlesztések eredményeként a fogyasztói árindex az Egyesült Államok gazdaságának elsődleges fontosságú mutatójává vált.

A második világháború előtt a CPI a kormány gazdaságpolitikáját szolgálta. Az érdeklődés hol csökkent, hol nőtt. Ettől függött az is, hogy milyen anyagi lehetőségek álltak rendelkezésre. A második világháború kezdetével a helyzet változott, mivel ezt az indexet a szakszervezetek, a munkaadók bértárgyalásai során egyre szélesebb körben használták. A módszertani problémák is előtérbe kerültek, és lassan a változatlan fogyasztói kosár kereteit felváltotta az állandó hasznosság (constant utility) elve. 1942-ben a hivatal megélhetési költségekkel foglalkozó osztálya változtatott a módszereken, figyelembe vette az eltűnő termékeket és azokat, amelyek kínálata korlátozott, „jegyrendszerhez” kötött volt.

A háború nehéz évei alatt emelkedtek az árak, de a bérek is. *Roosevelt* kormányzata az inflációt, „közellenségnek” tekintette. Nagy nyomás nehezedett az árstatisztikusokra. Létrehoztak egy háromoldalú bizottságot, valamint az Árigazgatási Hivatalt (Office of Price Administration – OPA), hogy figyelje és ellenőrizze az infláció alakulását. A CPI az OPA munkájának eredményességét jelezte, de a bérköveteléseknek is korlátot szabott. Érvként szolgált a béremelésekhez, de egyben a túlzott bérkövetelések határát is kijelölte. (Sok bajt

okoztak például az acélipari munkások bérveteléseit.)

A BLS vezetése az Amerikai Statisztikai Társasághoz (American Statistical Association – ASA) fordult egy független szakértői bizottság létrehozásáért, amely áttekinti a CPI módszereit és felhasználásának lehetőségeit, korlátait. Az ASA a bizottság élére *Mills*-t, a Columbia Egyetem és a Nemzeti Gazdasági Kutatóiroda (National Bureau of Economic Research – NBER) kutatóját nevezte ki. A bizottság felismerte, hogy a háború éveiben nagy változások következtek be a jövedelmekben, az életmódban: a családi jövedelmek jobban emelkedtek, mint a megélhetési költségek. 1939 és 1942 között a megélhetési költségindex 17 százalékkal növekedett. A vitában nagy hangsúlyt kapott – nem először és nem utoljára –, hogy a CPI az árak vagy a megélhetési költségek változását méri.

Az ASA nem tudta meggyőzni az érdekelteket. A Roosevelt-adminisztráció utasítást adott a Nemzeti Háborús Munkaügyi Testületnek (National War Labor Board – NWLB), hogy az ipar képviselőivel együtt oldja meg a COLI-val kapcsolatos problémákat. A bizottság a következő évben folyamatosan dolgozott és több tanulmányt jelentett meg az eltérő szempontokat ütköztetve.

A munkaügy képviselői által összeállított jelentés szerint 1941 januárjától 1943 decemberéig a valós (true) megélhetési költségindex 43,5 százalékkal emelkedett, míg a BLS ugyanerre az időszakra csak 23,5 százalékot jelentett. A bizottság szerint a BLS nem kezelte helyesen a háborús gazdaság változásait. A kialakult vita középpontjában az állt, hogy a BLS indexe nem elég széles körű. Az Amerikai Munkásszövetség (American Federation of Labor – AFL) álláspontja az volt, hogy ha kiskereskedelmi árindexről van szó és nem megélhetési költségindexről, akkor az nem használható. Ugyanakkor partnerségre és együttműködésre töreked-

tek. 1944-ben megalakítottak egy technikai tanácsadó testületet, melynek elnöke *Wesley Mitchell* és egyik tagja *Simon Kuznets* volt, mindketten a NBER munkatársai. Tagja volt még *Margaret Reid*, a korábbi ASA-bizottságból. A Mitchell-bizottság zárójelentése 1944 júniusában jelent meg, és figyelembe véve a különböző érveket arra jutott, hogy a BLS indexe 3,5–4,5 százalékpont nagyságrendben alábecsülte a tényleges folyamatokat. A hosszas vita után 1945 júliusában a BLS megváltoztatta az index nevét: közepes jövedelmű családok fogyasztói árindexe a nagyvárosokban (consumer's price index for moderate income families in large cities).

1945 után ismét zavaros évek következtek. A CPI veszített fontosságából, a pénzforrásokat közel 50 százalékkal csökkentették. 1948-ban a General Motors két éves munkaügyi megállapodást kötött. A bérek változása szorosan kötődött a CPI által jelzett változásokhoz. 1950-ben egy újabb, öt évre kiterjedő, hasonló tartalmú szerződés jött létre. A CPI tehát ismét fontos szerepet kapott. Mivel az anyagi lehetőségek javultak, 1949-ben 300 városra bővült a minta nagysága, a megfigyelt termékek száma pedig 300-ra.

A háború utáni években a szakszervezeti vezetők folyamatosan állították és elhitették a kormánnyal, hogy a BLS alábecsüli a megélhetési költségek változását. Az NBER *George Stigler* vezetésével újabb javaslatokkal állt elő. Az elméleti kereteket illetően paradigmaváltást sürgetett: a BLS változtasson a változatlan kosár (constant-goods) koncepción és térjen át a változatlan hasznosság (constant-utility) felfogásra mint elméleti alapra. Ennek a javaslatnak háttérében az is meghúzódott, hogy szemben a szakszervezetek érvelésével, úgy vélték, hogy a CPI felülbecsüli a megélhetési költségek változását.

A továbbiakban a szerző arról ír, hogy bizonyos történelmi események hogyan hatottak

a CPI körüli módszertani vitákra, milyen ellentétes igények között kellett valamiféle egyensúlyt teremteni. Az 1950-es évek végéig szigorúan érvényesült az az elv, hogy adott termékkör árváltozását mérték az Egyesült Államok bizonyos népességére vonatkoztatva. Az 1960-as években változott ez a megközelítés. A változatlan kosár szemléletet felváltotta a „constant-utility” koncepciója.

A fordulópont 1959-ben volt, amikor a Költségvetési Hivatal Statisztikai Standardokkal Foglalkozó Irodája (Office of Statistical Standards of the Bureau of the Budget) által felkért Árstatisztika-felülvizsgáló Bizottság (Price Statistics Review Committee, az ún. Stigler-bizottság) munkához fogott, és 1961-ben közzétette jelentését.

A második világháború után a „tervezők” folyamatos gazdasági javulással számoltak. Ezzel szemben a növekedés lelassult, az infláció fokozódott. A Közös Gazdasági Bizottság (Joint Economic Committee – JOE) vizsgálatot kezdeményezett feltárandó az okokat, körülményeket. *Ruggles* (Yale Egyetem) és *Rees* (Chicago Egyetem) egymástól függetlenül furcsa magyarázattal álltak elő. Szerintük az előzőekben felvázolt helyzet nem helyesen tükrözte a valóságot, mert a BLS felülbecsülte az infláció mértékét. 1959-ben a JOE azt javasolta a kormánynak, hogy gondoskodjon a CPI (és a nagykereskedelmi árindex) felülvizsgálatáról, új termékek megfigyeléséről, hogy pontosabban mérjék a minőségi változásokat. 1961-ben jelent meg az a tanulmány, ami részletesen feltárta az árindex hiányosságait. Ezek között nyomatékosan szerepelt a gyors technológiaváltozás, a minőségjavulás, az új termékek megjelenése. A rögzített fogyasztói kosár nem számolt a helyettesítési hatással, azzal, hogy a háztartások ugyanahhoz a hasznossághoz olcsóbban is hozzájuthatnak. Ezért a CPI új megközelítést igényelt a fogyasztók magatartásában bekövetkezett válto-

zások hatásának méréséhez. A szerzők javaslati a következők voltak: a súlyrendszer gyakoribb korszerűsítése, új termékek bevezetése, illetve azok súlyának nyomkövetése, új módszerek a minőségváltozás kezelésére, többek között hedonikus technikák alkalmazása, a szolgáltatások (például a biztosítás) árváltozása mérésének javítása.

A BLS nem lelkesedett ezekért a javaslatokért. A bizottság érvei között az 1920-as években a *Fisher* által javasolt geometriai átlagolású formula is felmerült. Érdekesen érveltek: olyan sokféle változás ment végbe az árakat és a mennyiségeket illetően, hogy azok csak az említett módszerrel mérhetők. Bár a CPI a továbbiakban is az azonos termékek árváltozását mérte, az 1964. évi felülvizsgálat a Stigler-bizottság javaslatain alapult. Ezek között volt, hogy a minta ettől kezdve kiterjedt az egytagú munkáscsaládokra, megszűntek a jövedelmi korlátok, valamint a területi minta kiterjedt a kisebb városokra is. Az új mérőszám a városi bérből élők és irodai alkalmazottak fogyasztói árindexe (consumer price index for urban wage earners and clerical workers – CPI-W) lett. Fontos előrelépést jelentett, hogy reprezentatív valószínűségi mintát használtak (terület, bolt, reprezentánsok tekintetében), és így lehetővé vált a mintavételi hiba becslése. Ez azt is jelezte, hogy a BLS hatékonyan együttműködött a Stigler-bizottsággal, és a CPI-W alkalmassá vált arra, hogy alapul szolgáljon az 5,1 millió munkást érintő bértárgyalásokhoz. Továbbá, 1974 júniusában a BLS kiszámította az összes városi fogyasztó fogyasztói árindexét (consumer price index for all urban consumers – CPI-U).

1972-ben megkezdődött a COLI tervezetének kidolgozása, ami lényegében a Stigler-bizottság munkáján alapult. A BLS 1978-ban ismét alaposan átdolgozta az említett két indexet. Új fogyasztói kosarat alakítottak ki, és a kiválasztott termékek árait a boltokban írták

össze. A súlyok az 1972–1974. évi felvételekből adódtak.

Ezután is maradt három megoldatlan probléma. A lakosság teljes körére vontakozó számításra áttérve, megtört az indexsor összehasonlíthatósága, ezért átmenetileg továbbra is közölték a CPI-W-t és CPI-U-t. Megoldatlan maradt a minőségi változások kezelése, valamint a magántulajdonban lévő lakások költségváltozásának számbavétele.

A szövetségi kiadások egyharmadát 1981-re közvetlenül, mintegy felét pedig közvetve érintette a CPI változása. Érthető, hogy az 1978-as revízió után az indexelmélet megoldatlan vagy annak hitt kérdései voltak a kutatások középpontjában. Ez a folyamat 1995-ben a fogyasztói árindex tanulmányozására felállított tanácsadó bizottság (a Boskin-bizottság) létrehozásában teljeseedett ki.

A BLS ismét az ellentmondó kritikák középpontjába került, mire lényegében politikai megoldást kellett keresni. A hivatal vezetőjének, *Norwoodnak* az volt az álláspontja, a Kongresszusnak és a kormánzatnak kell eldöntenie, hogy mi az indexálás célja. Hozzátette, néha váratlan eredmények adódnak. Vannak, akik nagyobb, mások kisebb adatot remélnek, ha viszont az nem a várakozásuknak megfelelően alakul, akkor arról kezdenek beszélni, hogy valami rossz.

A Boskin-bizottság jelentése változtatásokat eredményezett. Az 1990-es évek elején a BLS közgazdásza (*Reinsdorf*) azt találta, hogy az élelmiszerek ára erősen emelkedett, jóllehet a BLS egyéb adataiból is az állapítható meg, hogy az áremelkedések mérséklődtek. *Moulton* szerint a felfelé torzítás oka a Laspeyres-formula használata volt. Szerinte az elemi szintű árindexek kiszámításánál a geometriai átlagolás használata megoldaná ezt a problémát. Egy másik tanulmány felvetette, hogy a felfelé torzítás a helyettesíthetőség nem megfelelő mérésében keresendő, és a szuperlatív,

Fisher- vagy Törnqvist-formulák használata mellett érvelt. *Kokoski* a minőségi változások kezelését kifogásolta. Szerinte a hedonikus regresszió alkalmazása előrelépést jelentene.

A Boskin-bizottság 13 javaslatot tett arra, hogyan lehetne a CPI-t mint a fogyasztói infláció mértékét módszertanilag javítani. Ezen túl négy ajánlást fogalmaztak meg arról, hogyan tudná az adminisztráció segíteni a BLS-t az említett javaslatok megvalósításában. Ajánlásukban szerepelt, hogy havonként tegyenek közzé egy olyan indexet, amelynél a magasabb szintű aggregáció a szuperlatív index formulával történik, valamint egy évest, ami a „kompatibilis szuperlatív formula” alapján, korrigált súlyokkal, új termékekkel – melyek adatait visszamenőlegesen pótolják – kiegészítve számítható. Ez kihívást jelentett a BLS számára, mert olyan megélhetési költségindexre volt szükség, ami végleges, a közlés után nem változtatható. Ez az előfeltétele ugyanis annak, hogy széles körben (kötvények feltételei, szerződések záradékai stb.) használható legyen.

A BLS számos kísérletet végzett a különböző változatokkal (a Törnqvist-formulával, a minta frissítésével, a kiadások súlyaival). 2002-ben arra jutottak, hogy a láncolt CPI számítása megoldást jelenthet. Ugyanakkor további három ponton továbbfejlesztették a mutatót. Bevezették a számítógéppel támogatott adatgyűjtést, növelték a minta terjedelmét. A BLS megkezdte a láncolt CPI közlését a havi kiadások becslése alapján, de megtartotta a módosított Laspeyres-index közlését is.

A láncolt CPI 8,018 elemi indexből (211 termék $\times$ 38 terület) állt, a Törnqvist szuperlatív index formulával és az adott, valamint megelőző hónap súlyaival számolva. Ezzel a helyettesítési hatás is érvényesült valamelyest. A súlyok azonban nem álltak időben rendelkezésre, ezért modellezésre volt szükség. Végül is egy korrigált geometriai átlag

formulával számoltak. Empirikus kísérletek azonban azt mutatták, hogy ezek az indexek valamelyest kisebbek voltak, mint a végleges láncolt CPI. Végül úgy döntöttek, hogy a korrigált és nem korrigált korábbi formulák eredményeinek a különbségével végzik a kiigazítást.

A hivatal megállapította, hogy a következő néhány évben a CPI-U több mint 0,2 százalékponttal magasabb lesz, mint a láncolt CPI. Ez végül is a számítások szerint 2001. december és 2012. december között évi átlag 0,25 százalékpont volt.

*

A CPI és a COLI, bár kissé más megközelítésben, de kezdetektől a pénz (a dollár) vásárlóerejének változását, csökkenését voltak hivatottak mérni. Mindkét index a bértárgyalások alapjául szolgált. Mondhatjuk azt, hogy az infláció a bérek (általánosabban a pénz) vásárlóerejének változását fejezi ki, és ebből következően a szociális juttatások stb. értékállóságát is.

Fontos tanulság lehet az az alapos módszertani kísérletezés, ami az évtizedek során végbement az Egyesült Államokban. A kutatásokban, fejlesztésekben nagyjából az egyetemek professzorai, neves kutatóintézetek elismert szakértői vettek részt. Ütköztek a szembenálló érdekek, de valójában az is fontos tanulság, hogy ugyanarra a problémára többféle megoldás alkalmazható (kivéve, ha nagyon különböző eredmények adódnak). Alapos vizsgálattal fel lehet tárnai az esetleges módszertani félreértéseket.

Helyes az a gyakorlat, hogy többféle indexet számítunk (a core-t, a harmonizált fogyasztói árindexet, a csoportindexeket, a nyugdíjas kosárt, az adóváltozásokat stb.), ám jó lenni azt is feltárni, hogy mi a súlyozás, az átlagolás (geometriai), valamint az egyéb, elfogadott, de alternatív formulák használatának hatása. Különösképpen igaz ez

a havi és az éves indexek kiszámításának módszerére nézve.

Marton Ádám

kandidátus, a KSH ny. osztályvezetője
E-mail: Adam.Marton@ksh.hu

Wölfl, A.:

Az OECD 2013. évi összefoglalója a termelékenységi mutatókról

(The 2013 OECD Compendium of Productivity Indicators.) – *The OECD Statistics Newsletter*. 2014. 60. sz. 6–9. old.

A tanulmány letölthető: <http://www.oecd.org/std/OECD-Statistics-Newsletter-Jan2014.pdf>

A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD) „Compendium of Productivity Indicators 2013” címmel megjelent kötete a termelékenységi mutatók nemzetközi összehasonlításának fontosabb idősorait tartalmazza országok és gazdasági ágak szerint. *Wölfl* írásából megismerhetjük azokat a tendenciákat, amelyek a kilencvenes évek közepétől figyelhetők meg.

Az egy teljesített munkaóra jutó GDP alapján meghatározott munkatermelékenység színvonala és a GDP egymással szoros kapcsolatban változott 1995 és 2012 között a megfigyelt OECD-országokban. Az időszakra jellemző, hogy a termelékenység erőteljesen nőtt az OECD átlagos jövedelmi szintjéhez felzárkózó országokban. Ugyanakkor számottevő maradt az eltérés a tagállamok GDP-mutatói között, és ennek megfelelően különbözők a 2012-es termelékenységet kifejező indikátorok.

A bemutatott fejlődés lényeges része a többtényezős termelékenység (multifactor productivity – MFP) mutatójának alakulása. Az országonkénti MFP eltérő súlyú az összetett indikátorban. Az összes növekedés 50–67

százalékát magyarázza az MFP javulása, alakulása a GDP változásainak trendjét követi, és többnyire a növekedés, illetve csökkenés mértékei is – prociklusos jelleggel – kapcsolódnak a mutató változásához.

A pénzügyi, gazdasági válság erősen visszafogta 2008-tól a termelékenység javulásának korábbi ütemét, hatása azonban nagyon eltérő volt a vizsgált OECD-országokban. Ahol az MFP kevéssé nőtt, vagy csökkent, ott a termelékenység javulásának hosszabb távú üteme is ezt a tendenciát követte.

A megfigyelt nemzetgazdaságok termelékenységének 1995 és 2012 közötti javulásában az első öt: a lengyel, a dél-koreai, a szlovák, az észt és az ír gazdaság; a mezőny végén az utolsó felé haladva: a spanyol, a dán, a belga, az izraeli és az olasz gazdaság a sorrend.

A magyarországi termelékenységi index 1995 és 2012 közötti javulásának mértékénél nagyobb a cseh és a szlovén, kisebb a portugál, a svéd, a görög, a finn és a brit növekmény mértéke.

A szerző elemzi a termelékenység alakulását a fontosabb nemzetgazdasági ágak szerint, ezen belül kiemelten a feldolgozóipar, valamint a gazdasági szolgáltatások tevékenységét. A feldolgozóipar termelékenységének növekedése a legnagyobb mértékű a legtöbb OECD-országban. A nemzetgazdaság egészének javuló termelékenységéhez hozzájárul, hogy növekszik a szakosodott gazdasági szolgáltatások aránya a foglalkoztatottak számában és a hozzáadott értékben.

A termelékenység javulásának nagy része a globális értékalkotási láncokkal függ össze, mind több gazdasági egység teljesít közbeszolgáltatást, nő a szakosodott, jobban felszerelt üzemek aránya a hozzáadott értékben. A megrendelők számára előnyösebb, ha nem saját vállalat végzi a termelést, hanem a külső kapacitások közül a legjobb ajánlatot tevő termékeit, szolgáltatásait szerzik be. Ezzel megnő a lehető-

ség a technológiák gyorsabban megtérülő fejlesztéseire. A teljes termelési folyamat részekre bontható, a (belföldi vagy külföldi) termelészolgáltatások értékesítése dinamikusan bővíthető.

A forrásmunka országok szerint közli a termelékenység változásának indexeit, melyek a (változatlan áron számított) hozzáadott érték egy teljesített munkaóra jutó mutatójára vonatkoznak nemzetgazdasági ágak szerint. Összehasonlítja a pénzügyi, biztosítási, valamint a műszaki, tudományos és a termelést kiegészítő gazdasági szolgáltatások termelékenységének alakulását az 1995–2012, továbbá a 2001–2007 és 2007–2012 közötti időszakban. Megismerhetjük a szolgáltatások összehasonlító-áras hozzáadott értékének meghatározásával összefüggő módszertani nehézségeket, valamint a megfigyelt országok adatainak tartalmi különbségeit. Az ezredfordulót követően haladás történt a szolgáltatási kibocsátási árindex (service producer price indices – SPPIs) publikálásában, azonban a meglévő módszertani eltérések hatással voltak az országok termelékenységi indexeinek (változatlan áras) összehasonlítására.

A cikk felhívja a figyelmet a világméretűvé bővült értékláncok és a termelékenység javulásának összefüggéseire, az elemzett adatsorok a szakosodott termelők kedvezőbb méretgazdaságosságát is jelzik. A nemzetközi áruforgalom bruttó és nettó elszámolása alapján eltérő a termelékenység alakulása, mivel a végtermék kivitelének értéke más beszállító országok termelőinek hozzáadott értékeit is tartalmazza.

A kis, nyitott nemzetgazdaságok ennek alapján gyorsabban fejlődhetnek, mint a zártabbak, és ebben szerepe van az importtal beszerzett közbeszolgáltató termékek hozzáadott értékének is. A forrásmunka adatai igazolják a szoros kapcsolatot a GDP alakulása, a termelékenységi index és a gazdaság exportarányának szintje között, szemléltetik a 2000–2008 időszak termelékenységi indexének átlagos évi változását (a GDP egy teljesített

munkaóra jutó értékével) és kapcsolatát a bruttó export GDP-hez viszonyított arányának alakulásával. Ábrák mutatják országok szerint a termelékenység átlagos évi változási ütemeit, összevetve a külföldi végső felhasználású áruk belföldi hozzáadott értékének GDP-hez viszonyított arányváltozásaival.

A szerző rámutat a termelékenységi adat-sorok és a gazdasági ciklusok közötti kapcsolatokra, ezen belül a munka és a tőke szerepére a gazdasági szerkezet változásában. Eltérő a csúcstechnikák, ezen belül az informatika és a kommunikáció eszközfejlesztéseinek munkamennyiséget (a teljesített munkaórák számát) változtató hatása attól, ami a hagyományos termelőtevékenységek beruházásaira jellemző.

A forrásmunka tartalmazza a G7-országok (Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Franciaország, Japán, Kanada, Németország, Olaszország) munkatermelékenység-változásának trendelemzéseit és a változások összetevőinek (elsősorban az MFP) részesedését. A munkatermelékenység már a kilencvenes évek közepétől csökkent a G7-országokban. A lassulásban kiemelt tényező az MFP korábbiaknál kisebb növekedése, továbbá az informatikai és kommunikációs technológiák eszközfelhalmozásának csökkenése az előző évtizedekhez mérten.

Nádudvari Zoltán,

a KSH ny. főtanácsosa

E-mail: nadyzol@freemail.hu

Just, T.:

A lakáspolitikai aszimmetriája

(Asymmetrien in der Wohnungspolitik.) – *Zeitschrift für Wirtschaftspolitik*. 2014. 63. évf. 1. sz. 63–73. old.

Németországban a lakáskérdés kezelése változóban van. Míg régebben a megfelelő lakást az alapvető javak közé sorolták, mára a

közbeszédben és a politikai vitákban egyaránt megszűnt a „jó lakásról” szóló vita. A lakáspiacot jelenleg négy szempontból sem tekintik szabályos piaci elemnek: 1. bár a lakhatás kiemelkedő jelentőségű az emberek számára, a statisztika szerint egy négyszemélyes háztartás lakáscélú kiadása a fogyasztási kiadások körében szűk egyharmadával csökkent; 2. a lakhatást nem lehet egyéb javakkal felcserélni, a nemlakás nem lehet alternatíva; 3. a lakás a meglehetősen heterogén javak közé számít; 4. a lakáspiacra való alkalmazkodás lassú folyamat. Ezek a szempontok magyarázzák, hogy a lakáspiac kezelése központi kérdéssé vált, és erre a jogalkotásnak hamarosan reagálnia kell. E cikk azt igyekszik vázolni, hogy mik a lakáspolitikai legfontosabb kihívásai, és ezekre a kihívásokra a politikai pártok koalíciós szerződésében megfogalmazott intézkedések tényleges és hatékony választ adnak-e.

Alapvető jelentőségű az a kérdés, hogy az állami beavatkozás a rossz piaci folyamatokat képes-e korrigálni és költséghatékonyra tenni. A tudományos és politikai élet, valamint a média és a közbeszéd négy ponton látja szükségesnek az állami beavatkozást. Ezekből egy rövid távú, akut, a többi három pedig hosszú távú strukturális probléma.

Rövid távon megoldandó kérdés a lakásárak és bérleti díjak hirtelen növekedése, különösen a sűrűn lakott területeken és az egyetemi városokban levő újépítésű lakások esetében. Ez különösen akkor probléma, ha csekély jövedelemhez csak korlátozott mértékű megfizethető lakás áll rendelkezésre, vagy spekulációs céllal építenek, ami heves áremelkedést generál, ahogy az Spanyolországban, Írországban vagy az Egyesült Államokban is történt.

Hosszú távon megoldandó probléma, hogy a strukturális nehézségekkel küzdő tartományok gyorsan veszítik el lakosságukat, miáltal növekszik az üres lakások száma, másik kér-

dés a káros gázok, különösen a szén-dioxid kibocsátásának a mérséklése, végül, de nem utolsósorban az elkövetkező évtizedekben erősen növekszik az idős lakosok száma, az ő ellátási igényeikkel, elsősorban az akadálymentesítéssel is számolni kell.

A törvényhozás és a közbeszéd fókuszában jelenleg a szűk lakáskeret áll. Fő kérdésnek tekintik, hogy a lakások még megfizethető-e a városokban, tekintettel arra, hogy az utóbbi négy évben a nagyvárosok új építésű lakásainak árai évente 8 százalékkal, míg a bérleti díjak több mint 5 százalékkal nőttek, bizonyos városokban viszont elérhették a 41, illetve 55 százalékot. Kétségtelen, hogy a lakások és a bérleti díjak növekedése a javuló munkaerőpiaci helyzetnek a következménye, amihez a 2010 és 2013 közötti nettó egymillió bevándorló is hozzájárult, de tény az is, hogy a lakáspiaci robbanást megelőző tíz évben alig volt lakásépítés.

A lakások iránti igényt főleg az egyetemi városokban növeli az is, hogy a gimnáziumi képzést kilenc évről nyolcra csökkentették, valamint 2011. július 1-jén felfüggesztették a sorkatonai kötelezettséget, miáltal újabb évfolyamok kerültek a lakáskeresőkhöz. A koalíciós szerződésben bérletidíjfék bevezetését tervezik, határt szabva a díjak előre látható emelkedésének. További intézkedés lehet a lakástulajdonosok bérleti bevételeinek újrafelosztása anélkül, hogy az új lakások építése veszélyben lenne. Tekintettel a bérleti díjak erős emelkedésére, ösztönzik a lakásba való befektetést. Idézett vélemény szerint a bérleti díjakba történő beavatkozás olyan jóléti veszteséggel is járhat, ami nem csak a kínálat szűkítését jelenti, hanem az árak helyett más elosztó mechanizmust léptet életbe, vagyis a lakások „rossz kezekbe” kerülnek a tulajdonosok elkerülő magatartása miatt. Mindezeket figyelembe véve két kérdés merül fel: mi fogja ezt a védett piacot pótolni, valamint, a kevés

befektetés és az elkerülő stratégiák megakadályozhatók-e.

A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD) értékelése szerint a német lakásbérleti törvények korlátozóak, és a kínálat kevésbé rugalmas. A cikkben vázolt kritikák szerint, ha igaz az, hogy a német lakáskínálat szűkös, akkor meglepő, hogy nincs további erőfeszítés rugalmasságának növelésére. A szövetségi kormányzat törekvéseit a lakásépítés ösztönzésére vagy az ingatlanpolitikában ködösnek, az ajánlati oldali intézkedéseket – amik csak a nyilvános vitát generálják, és elijeszthetik a befektetőket – értelmetlennek találták. Fontos lenne, hogy a megígért akcióprogram lehetőség szerint gyorsítsa a lakásépítést. Minden érintett szereplőnek és testületnek együtt kell működnie a rugalmasság növelésében.

A lakáspiacon hosszú távú strukturális változásokra is szükség van, mert az utólagos alkalmazkodás sokkal drágább. Az említett három ilyen terület közül az első szerint a gazdasági nehézségekkel küzdő régiókból a rossz munkaerőpiaci kilátások miatt az utóbbi évtizedben sok fiatal elvándorolt, az idősebbek viszont maradtak, ezáltal ezekben a régiókban a lakosság jelentősen elöregedett. Az üresedő területekről az elvándorlás gyorsul, sok üres lakást és lakónegyedet hagyva hátra, ami az ott maradók biztonságérzetét is csökkenti.

Másik probléma, ami hosszú távú megoldást igényel, a népesség általános öregedése. Jelenleg mintegy 2,5 millió ápolásra szoruló ember él Németországban, 70 százalékuk saját otthonában, és ez a szám az évszázad közepére 1-2 millióval növekedhet. Ez a megfelelő ápolás feltételeinek a megteremtését, az akadálymentesítést igényli. Egyes vélekedések szerint a közlekedési, az építési és egyéb költségek elérhetik a 40 milliárd eurót. Az ápolási igény elsősorban életkori és nem jöve-

delempkérdés, ezt tiszta piaci viszonyok között nem lehet megoldani. Sőt, előre látható, hogy a kis jövedelmű háztartások nem fognak megfelelő lakhatást találni.

A harmadik probléma az energiatakarékosság, a káros gázok kibocsátásának a kérdésköre. Itt az a gond, hogy a szigorú építési követelmények ellentétben állnak a megfizethető lakás megteremtésének az igényével, ami meglehetősen kompromisszumot kíván. Az akadálymentesítés, közösen a szén-dioxid-kibocsátást redukáló épületrenoválási programmal, egy lépésben megvalósítható lehetne.

A lakáspiaci beavatkozásokra jó alapot ad a koalíciós szerződés. Figyelembe kell azonban venni, hogy minden állami beavatkozás több szinten hat, amit egy OECD-tanulmány szemléletesen bemutatott. Elsődleges, hogy az intézkedés milyen célt szolgál. A bérletdíjfék kimondottan elosztáspolitikai kérdés. A mellékhatások kétoldalúak: nem kívánt mellékhatás az új építésű lakások, illetve beruházások számának csökkenése, valamint az ehhez kapcsolódó piacok, például a munkaerőpiac romlása. A cikk idéz egy

tanulmányt, ami szerint a bérlet szabályozása hatékonyságnövelő is lehet, ha az valóban strukturált.

Végkövetkeztetéseit a szerző három pontban foglalja össze: 1. nem világos, hogy az ígért elsődleges hatások meghaladják-e a másodlagos hatásokat; 2. a bérletdíjfékek további szabályozást igényelnek a mellékhatások redukálására; 3. meg kell teremteni a szabályozás rugalmasságát a nagyobb károk megakadályozására. A szabályoknak alkalmazkodniuk kell a regionális piacokhoz, korrigálhatónak és egyúttal gyorsan végrehajthatónak kell lenniük.

Összefoglalva a következő évekre négy fő cselekvési terület ismerhető fel: 1. rövid távon megfizethető lakásokat rendelkezésre bocsátani, 2. a strukturális nehézségekkel küzdő régiókban elkerülni a negatív externáliákat az üres lakások miatt, 3. megteremteni az akadálymentes lakásokat, és 4. növelni az energiahatékonyságot az építési szektorban.

Varga Anna

ny. vezető-főtanácsos

E-mail: awarga@freemail.hu

Kiadók ajánlata

DOMÍNGUEZ, S. – HOLLSTEIN, B. (EDS.) [2014]: *Mixed Methods Social Networks Research*. (Kevert módszerű társadalmi hálózati kutatás.) Cambridge University Press. Cambridge.

A kötet a társadalmi hálózatok kevert módszerű kutatástervezésének lehetőségeit és a társadalmi hálózatok más kutatási területeken való felhasználását mutatja be. A kevert módszerek kifejezés a kvalitatív és a kvantitatív módszerek kombinálását, egyesítését jelenti. A társadalmi hálózatok kutatásában ugyanakkor a

szerkezeti és a szereplőorientált megközelítések társítására is vonatkozik. A kötet módszertani fogalmakat mutat be, hogy a kutatás precíz tervezésének és módszereinek ismertetésével segítse elő a kevert módszerű kutatások sikerességét a változatos társadalmi hálózatok vizsgálata során. Az egyes fejezetek leírják a tervezési módszert és részletezik annak előnyeit az adott terület és eredmények szempontjából.

A kötet számos hálózatkutató témával foglalkozik, többek között a szervezeti és az innovációkutatással; az életpálya-, a család- és

a migrációkutatással; valamint a társadalmi tőke és az interkulturális kapcsolatok kutatásával. A társadalmi hálózatok különböző fajtáira, így az énközpontú és a teljes hálózatokra, a szervezeteken belüli és közötti társadalmi hálózatokra, az informális és a formális, illetve a személyes hálózatokra összpontosít.

AGOLA, N. – AWANGE, J. L. [2014]: *Globalized Poverty and Environment. 21st Century Challenges and Innovative Solutions*. (Globalizált szegénység és a környezet. Huszonegyedik századi kihívások és innovatív megoldások.) Springer. New York.

Az elméletek és az intézkedések sohasem tökéletesek, ezért ezeket csupán olyan alkalmas eszközöknek kell tekintenünk, amelyek nem biztosítanak teljes pontosságot és tudományos megbízhatóságot. Ebből következik tehát, hogy az állítólag tudatosan kidolgozott szegénységcsökkentő és környezetmegőrző megoldások is alapvetően tökéletlenek.

A könyvben tárgyalt gazdasági megoldások felülmúlják a mai, szegénységgel és környezetvédelmi kérdésekkel foglalkozó, idejétmúlt makroökonómiai és politikai intézkedéseket. A szerzők egy új paradigmát tárgyalnak, mely szerint a magánszektor és más érdekelték új, befogadó piacokat hozhatnak létre, ahol közösen állítják elő az értékeket, és osztják el a javakat.

Mindezekon túl a kötet időszerű, modern térinformatikai megoldásokat kínál a legsürgesebb globális vízügyi problémákra, többek között a NASA GRACE nevű műholdpár méréseinek felhasználását a tárolt víz mennyiségének, a környezetszennyezésnek és a mezőgazdaság változásának becslésében. Jól összefoglalja a szegénységgel kapcsolatos gazdasági elméleteket, és színesen leírja a világ környezeti degradációjának állapotát.

SANDHU, S. – MCKENZIE, S. – HARRIS, H. (EDS.) [2014]: *Linking Local and Global*

Sustainability. (A helyi és a globális fenntarthatóság összekapcsolása.) Springer. New York.

A könyv holisztikus megközelítésben tárgyalja a fenntarthatóságot. Elfogadva *Brundtland*nak azt a meghatározását, hogy a fenntartható fejlődés a jelen igényeinek kielégítése mellett nem fosztja meg a jövő generációit saját szükségleteik kielégítésének lehetőségétől, elsősorban a mai társadalmi és környezeti fenntarthatósággal összefüggő tevékenység és gondolkodás etikájával foglalkozik. Emellett ismerteti a helyi és a globális intézmények szerepét is a fenntarthatósági kezdeményezések megvalósításában. A tizenkét fejezet fogalmilag, empirikusan és elméletileg is kiterjeszti a fenntarthatóságot, betekintést nyújtva ezzel a fenntarthatóság helyi és globális szintű összekapcsolásába. A szerzők a csak etikus döntéshozatal támogatott fenntarthatóságára mint összefüggő és dinamikus kapcsolatok sorozatára tekintenek, ami egy adott helyen alakul ki, de a globális szintet is befolyásolja.

SIEBERT, H. [2014]: *The German Economy: Beyond the Social Market*. (Német gazdaság: túl a szociális piacgazdaságon.) Princeton University Press. Princeton.

A kötetben Németország egyik legbefolyásosabb közgazdásza mutatja be az ország gazdaságát (ami a legnagyobb az Európai Unióban és harmadik legnagyobb a világon), illetve elemzi annak gyengeségeit: a silány GDP-növekedést, a rendellenesen működő munkaerőpiac okozta magas munkanélküliséget és a nem fenntartható társadalombiztosítási rendszert. A szerző ezeknek a hiányosságoknak a leküzdéséhez szükséges reformokat ismerteti. Más könyvekhez képest átfogóbb képet nyújtva a német gazdaságról, a fiskális politikával, a termékpiacon szabályozással, a tőkepiaccal, a környezetvédelmi politikával, az öregedéssel, a bevándorlási politikával, az

ország humántőke-fejlesztési rendszerével, valamint Németország Európai Unióban (és az euróövezetben) játszott szerepével foglalkozik.

Németország gazdaságirányítási rendszere a kötet általános témája, mivel a szerző arra keres választ, hogy ez a hajdan gazdasági erőmű ma miért csak egy tétova óriás. Azzal érvel, hogy az országnak mindenekelőtt a piac reneszánszára van szüksége; meg kell szabadulnia a szociális jóléti gazdaság és a konszenzuson alapuló megközelítés béklyóitól, amikkel a csoportalapú kooperatív döntéshozatal

aláásta a versenyt és a piacokat. A szerző a társadalombiztosítási rendszert és a munkaerőpiacot is vizsgálja, beleértve ebbe a szakszervezeteket is. A hangsúlyt Németország mai gondjaira, a belátható jövőben felmerülő problémákra és a hosszú távú politikai kérdésekre helyezi.

A könyv nélkülözhetetlen olvasmány közgazdászok és pénzügyi szakemberek, valamint diákok, kutatók és minden olyan ember számára, aki érdeklődik a mai Németország, illetve annak kilátásai iránt Európa szívében.

Társfolyóiratok

A SZLOVÁK STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

2014. ÉVI 2. SZÁM

Kotlebová, E. – Láska, I.: Bayesi megközelítés a népesség megoszlásának becslésében és lehetséges üzleti alkalmazásai.

Haluška, J. – Cár, M.: Integrált megközelítés a szlovák lakásárak változásának modellezésére.

Káčerová, M. – Horváthová, R.: Nemzetközi vándorlás Szlovákiában. Demográfiai és térbeli szempontok.

Šustová, Š. – Zykundová, E.: Szegénység a munka ellenére. A dolgozó szegények összehasonlító elemzése az EU jövedelem- és életkörülmény-vizsgálatának adatai alapján Csehországban és Szlovákiában.

Vláčuha, R.: Az Európa 2020 stratégia. Szegénység és társadalmi kirekesztés.

Gerhardtová, A. – Štukovská, Z.: A statisztikusok készülnek az európai egészségfelmérésre.

A CSEH STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

2014. ÉVI 2. SZÁM

Schubert, A. – Serna, L.: Lassanként, de együtt nővünk. Európai gazdaságpolitika és statisztika.

Vacková, P.: A Pénzügyminisztérium előrejelzései történetének értékelése.

Zeman, J.: A kompozit indikátorok és a negyedéves GDP-becslés közötti változó kapcsolat. Csehországban.

Bialek, J.: Sztochasztikus indexszámok alkalmazása az infláció mérésében. Lengyelország esete.

Mazurek, E.: Az adók progresszivitása, a jövedelemeloszlás ferdesége és a jövedelemadó-rendszerek progresszivitási alapelveinek megsértése.

Blatná, D.: Robusztus regresszió és bootstrap a kutatás-fejlesztésre fordított bruttó hazai kiadások (GERD) termelékenységének elemzésében az EU27-ben.

Bílková, D.: A statisztikai adatelemzés alternatív formái: a valószínűségi eloszlások L- és TL-momentumai.

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

2014. ÉVI 2. SZÁM

Jóna Gy.–Hajnal B.: A magyarországi kistérségek területi tökéjének alakulása.

Domán Cs.: A háztartások szokásos kiadásról alkotott véleményének modellezése regionális szinten.

Pál Zs.: A magyarországi települések közötti bankközi pénzforgalom földrajzi és globális hálózati jellemzőinek vizsgálata.

Bruder E.: Kik a szegények Európában? A szegénység mérésének alternatívája.

Krémer B.: Hozzászólás Bruder Emese Kik a szegények Európában? A szegénység mérésének alternatívája c. írásához.

Havasi É.: „Minden szám jó, csak megfelelő lábjegyzet kell hozzá” Adalékok Bruder Emese: Kik a szegények Európában?” című tanulmányához.

2014. ÉVI 3. SZÁM

Dusek T.–Lukovics M.: Az ELI és az ELI Science Park gazdasági hatásvizsgálata.

Lipták K.: Változó munkaerőpiac? Munkaerő-piaci előrejelzés Észak-Magyarországon.

Kincses Á.–Michalkó G.–Tóth G.: Magyarország átutazó forgalmában érintett települések lehatárolása.

Szűcs A.: Komplex mutatók a Gyöngyösi kistérség mezőgazdasági földhasználatában.

Huszár Á.: Az Európai Unió szegényei a tagországok szegényei – Megjegyzések Bruder Emese tanulmányához.

2014. ÉVI 4. SZÁM

Németh Á.–Vercse T.–Dövényi Z.: A fejlettség térbeli egyenlőtlenségei Magyarországon az európai uniós csatlakozás után. Egy külföldi módszer adaptálása.

Alpek B. L.–Tésits R.: A munkaerő-piaci szenzitivitás. Új módszer a magyarországi munkaerőpiac területi, térszerkezeti kérdéseinek feltárásában.

Korom A.–Hornyák S. J.: A városi és a vidéki terek lehatárolásának statisztikai alapjai Franciaországban.

Kabai G.: A balatoni társadalom kohéziójának kérdései.

Andor Cs.: Gondolatok Bruder Emese Kik a szegények Európában? című tanulmánya kapcsán.

AZ OROSZ ÁLLAMI STATISZTIKAI
BIZOTTSÁG FOLYÓIRATA

2014. ÉVI 3. SZÁM

Surinov, A.: Az állami statisztika 2013. évi tevékenysége és az Orosz Statisztikai Hivatal legfontosabb célkitűzései a 2014 és 2016 közötti időszakban.

Egorenko, S. – Korobov, V.: A hivatalos statisztika felhasználói célcsoportjai 2013-ban.

Dmitrieva, N.: Bizalmas adat. Áldás vagy átok?

Mkhitarian, V. – Polikarpova, M.: Az orosz egyesülések és felvásárlások piacának statisztikai elemzése 2008 és 2012 között.

Toreyev, V.: A kisvállalkozások hatása a gazdasági régiók fejlődésére Oroszországban.

Dumnov, A. – Romanov, A. – Komyagina, A.: „A szennyező fizet” elve és a statisztika.

Ivanov, Y.: Az illegális tevékenységek értékének beszámítása a bruttó hazai termékbe.

Kondratov, D.: Orosz tőke a globális befektetések rendszerében. Új trendek és lehetőségek.

„A hivatalos statisztika és a tudomány együttműködése” nemzetközi tudományos és gyakorlati konferencia.

A *Voprosy Statistiki* tudományos és tájékoztatási kérdéseivel foglalkozó szerkesztői bizottsági ülés.

Az Orosz Statisztikai Hivatal területi irodái által szervezett, iskolák közötti verseny eredménye.

Savinova, T.: Az önkormányzati statisztika intézményesülése és szerepe a hivatalos statisztika létrehozásában.

2014. ÉVI 4. SZÁM

Epikhina, A.: A 2016. évi orosz mezőgazdasági összeírás előkészítése.

Egorenko, S.: Az új orosz osztályozások kidolgozása és alkalmazásuk a statisztikai gyakorlatban.

Nikitina, S.: A 2015. évi társadalmi-demográfiai adatfelvétel (mikrocenzus) tervezett végrehajtása.

Burdakov, M.: Az Orosz Statisztikai Hivatal informatikai rendszere: jelenlegi helyzet és jövőbeni kilátások.

Olenski, J. – Ponomarenko, A. – Shokamanov, Y.: Statisztikai metaadatok egy-egyesítése a Vámunió és a Közös Gazdasági Térség keretében.

Ovcharov, A.: A statisztikai módszertan szerepe a tudományos kutatásban.

Eliseeva, I. – Vasilyeva, E.: Az orosz népszámlálásokra épülő háztartási adatfelvételekre vonatkozó iránymutatás.

Kossova, T. – Sheluntsova, M.: Az idős lakosság gazdasági aktivitásának területi különbségei Oroszországban.

Kitrar, L. et al.: Vállalkozásalapítási sajátosságok a pénzügyi szektorban egy folyamatosan szűkülő gazdasági környezetben.

Valiyev, A.: Elmélettől a gyakorlatig – a minőségbiztosítási rendszer létrehozása.

Kondratov, D.: Orosz tőke a globális befektetések rendszerében. Új trendek és lehetőségek.

Shokamanov, Y.: Az Eurázsiai Gazdasági Bizottság statisztikai tevékenysége.

Az ENSZ Statisztikai Bizottságának 45. ülészaka.

Kudinova, M. – Nemalova, E.: Területi statisztikai intézmények felállítása Komiföldön.

WIADOMOŚCI STATYSTYCZNE

A LENGYEL STATISZTIKAI FŐHIVATAL
FOLYÓIRATA

2014. ÉVI 5. SZÁM

A Statisztika nemzetközi éve, 2013

„Statisztika – tudás – fejlesztés” tudományos konferencia

Domański, C.: A statisztika mint tudományág kihívásai.

Szutkowska, J.: Minőségi kérdések a lengyel hivatalos statisztikában.

Golata, E.: Az új típusú népszámlálások minősége.

Staszek, A.: A mikrovállalkozások statisztikai kutatásának új fejlesztési irányai.

Król, M. J. – Hales, C. F. – Sarama, M.: Az információs társadalom fejlettségbeli különbségei a Kárpátaljai vajdaságban.

Trzpiot, G.: Az Európai Statisztikai Társaságok Szövetségének (FenSTATs) tevékenysége.

Piekut, M.: Az európai háztartások kultúrára és szabadidőre fordított kiadásai.

Lengyelország társadalmi-gazdasági helyzete 2014 első negyedében.

2014. ÉVI 6. SZÁM

Dehnel, G. – Klimanek, T. – Kowalewski, J.: Az indirekt becslések és a területi korreláció gazdaságstatisztikai alkalmazása taxonómiai megközelítésben.

Jędrzejczak, A. – Kubacki, J.: Statisztikai adatokkal kapcsolatos minőségi problémák ritka események vizsgálatánál.

Piasecki, T.: Az árak összehasonlításának vizsgálata a termékminőség figyelembevételével.

Matulska-Bachura, A.: Az üzleti szolgáltatások statisztikája. Jelenlegi helyzet és tervek.

Hozer, J.: Az idő és kibernetikai törvényszerűségek az irányítási folyamatokban.

Domańska, W. – Górska, A. – Wojciechowska, M.: A környezeti adó elszámolása.

Turczak, A. – Zwiech, P.: A fogyasztási volumen és az árak hatása az élelmiszerre és az alkoholmentes italokra fordított háztartási kiadásokra.

Lengyelország társadalmi-gazdasági helyzete 2014 áprilisában.

2014. ÉVI 7. SZÁM

A statisztika nemzetközi éve, 2013.

„Statisztika – tudás – fejlődés” tudományos konferencia.

Platek, A. et al.: A lengyel vállalkozások tevékenysége a globalizáció korában.

Kocerka, J.: Fizetésimérleg-statisztika mint a piaci egyensúlytalanságról szóló információforrás.

Olechnowicz, E. – Formella, D.: A lengyel hivatalos statisztikai felvételek minőségének figyelemmel kísérése és javítása.

Kończak, G.: A vizualizáció szerepe a statisztikai tájékoztatásban.

Kukula, K.: A lengyel vajdaságok rangsorának összeállítása mezőgazdaságuk technikai felszereltsége alapján.

Wisła, R. – Tokarski, T.: GDP-növekedés, foglalkoztatás és munkanélküliség az EU-országokban.

Lengyelország társadalmi-gazdasági helyzete 2014 májusában.

Wirtschaft und Statistik

A NÉMET SZÖVETSÉGI STATISZTIKAI HIVATAL FOLYÓIRATA

2014. ÉVI 5. SZÁM

Böth, K.: 2014. évi európai választások.

Walter, K. – Fiege, L.: Vasúti közlekedés 2013-ban.

Heil, N. – Hollmann, D.: Állami alapok, intézmények és vállalkozások éves beszámolóin alapuló statisztikák.

Schulze-Steikow, R. – Seese, O.: Az állami költségvetés bevételei és kiadásai 2013-ban.

2014. ÉVI 6. SZÁM

Prinz, C. – Lemmer, A.: Az állami juttatások és a menedékkérelmért folyamodók segélyezésének 2012. évi statisztikája.

Röbenbach, S. P.: Létszámarány a gyermekeket napközben ellátó intézményekben.

Mayer, H. – Flachmann, C.: Közvetett és közvetlen széndioxid-kibocsátás Németországban 2000 és 2010 között.

Blanke, K. – Sattelberger, S.: Munkaerő-felmérés online kérdőívvel. Az ESSnet (Európai Statisztikai Rendszer hálózatai) „Adatgyűjtés a társadalmi felvételekben több módszer együttes alkalmazásával” (DCSS) projektjének tesztelése.

Weche Gelübcke, J. P.: Külföldi irányítás alatt álló vállalatok Németországban. Teljesítménybeli eltérések és a felvásárlások hatásai.